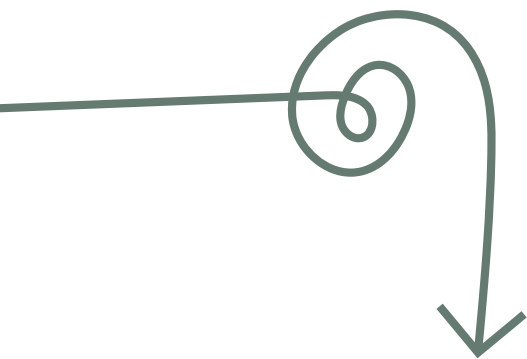

En rapport från Almega Utbildning

Fakta om friskolor

2025

/ En rapport från Almega Utbildning
Redaktör och projektansvarig: Lucas Ledin
Layout: Hellsten Kommunikation

Innehåll

Hur ser friskolesektorn ut egentligen?	6
Snart en halv miljon barn och elever i friskolor	7
Fakta om barn, elever, skolor, fristående huvudmän samt elevernas bakgrund	
Friskolor når högre kunskapsresultat	22
Fakta om betyg, nationella prov, socioekonomiska förutsättningar och PISA	
Föräldrar, elever och lärare nöjdare i friskolor	40
Jämförelse med hjälp av Skolinspektionens Skolenkäten	
Snart 50 000 lärare och pedagoger i friskolorna	48
Fakta om lärarbristen, behörighet, obehöriga lärare, personalomsättning, löner och lärares ålder	
Bidrag på lika villkor	57
Fakta om skolpengen, hur den beräknas och vad som inte ingår, socioekonomisk omfördelning, en studie av hur reglerna tillämpas i 32 kommuner och vinst	
Vad är en friskola	71
Fakta om friskolereformen, varför friskolehuvudmän är olika varandra, syftet med friskolor och fördelarna med konkurrens	
<i>Tillstånd</i>	76
Tillstånd att starta en friskola, färre vill starta, antal godkända och behov av skolplatser	
<i>Antagning</i>	83
Antagning till fristående och kommunala skolor	
<i>Tillsyn</i>	84
Skolinspektionens tillsyn, återkallande av tillstånd, styrkedjan samt styrning och ledning	
<i>Ett stort antal utredningar</i>	89
Forsknings- och rapporttips	95

Hur ser friskolesektorn ut egentligen?

Almega Utbildning har funnits sedan den 1 juli 2024 och är Sveriges bransch- och arbetsgivarorganisation för fristående förskolor, grund- och gymnasieskolor.

Förbundet har drygt 800 medlemmar och sammanlagt närmare 47 000 medarbetare på ungefär 2000 arbetsplatser.

Vi får ofta frågor om hur vår bransch ser ut. Hur många elever går i friskolor? Hur ser kunskapsresultaten ut? Och hur ser det egentligen ut med ekonomin? Skiljer sig elevsammansättningen i kommunala respektive fristående skolor åt när det gäller utländsk bakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå?

I Fakta om friskolor samlar vi svaren på de vanligaste frågorna. Statistiken kommer från offentliga källor såsom Skolverket, SCB och Skolinspektionen. Vi har också inkluderat en översikt över av aktuella utredningar på skolområdet samt tips på rapporter som har anknytning till den debatt som råder kring friskolor och skolvalet. Om du är intresserad av mer fakta eller av förbundet, kontakta oss gärna eller besök vår hemsida www.almegautbildning.se.

Med hopp om intressant och upplysande läsning.

Andreas Mörck

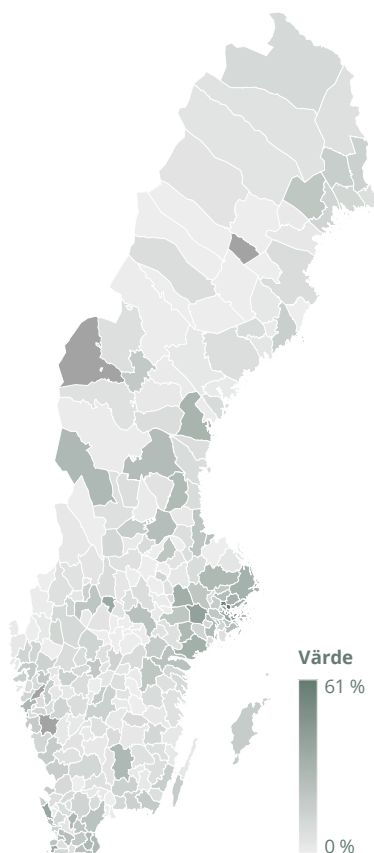
Förbundsdirektör Almega Utbildning

Stockholm våren 2025

Snart en halv miljon barn och elever i friskolor

9 av 10 kommuner har elever som går i friskolor

Det finns fristående förskolor i 244 av landets 290 kommuner. Fristående grundskolor finns i 186 kommuner och fristående gymnasieskolor i 99 kommuner. Kommunala för- och grundskolor finns i samtliga 290 kommuner. 253 kommuner har kommun- eller regiondriven gymnasieskola. Även kommuner som inte har en friskola kan ha elever i friskolor i en annan kommun.¹

III. 1 Andel barn och elever i fristående för-, grund- och gymnasieskola per kommun (Skolverket, 2024).

¹ Tabell 1: Förskole- och skolenheter/fritidshem. Barn/elevlar
läsåret 2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

	Fristående	Kommun/Region
Förskolor	244	290
Grundskolor	186	290
Gymnasieskolor	99	253

III. 2. Antal kommuner med fristående och kommunala skolor.

1 av 4 skolor är fristående

Det finns 3 990 fristående för-, grund- och gymnasieskolor i Sverige. Det är 26 procent av de totalt 15 092 svenska för-, grund- och gymnasieskolorna. 2 708 (30 procent) av de 9 129 förskolorna är en fristående verksamhet. 816 av 4 667 (17 procent) grundskolor² och 466 av 1 296 (36 procent) gymnasieskolor är fristående.³

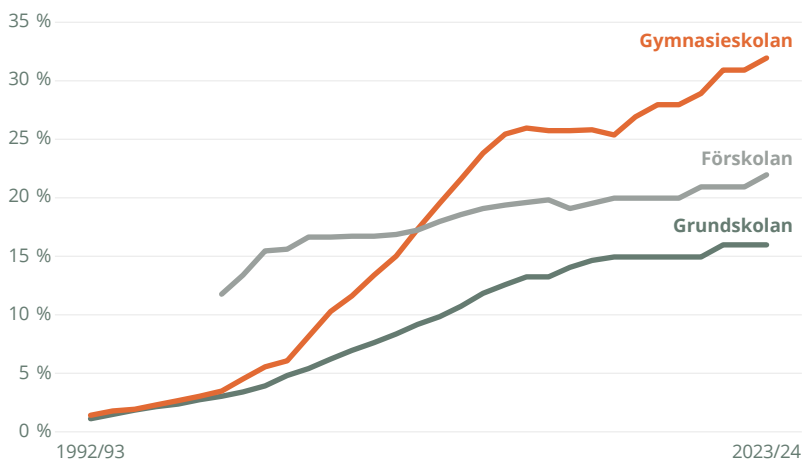
Fristående skolor är ofta små. Knappt var tredje fristående grundskola (30 procent) har färre än 100 elever. Av de fristående gymnasieskolorna har var femte (20 procent) färre än 100 elever. Fristående grundskolor har i genomsnitt 240 elever per skolenhet, kommunala skolor har 268. Fristående gymnasieskolor har 250 elever per skolenhet i genomsnitt, kommunala 302.⁴

/ Det finns 3 990 fristående för-, grund- och gymnasieskolor i Sverige. Det är 26 procent av de svenska för-, grund- och gymnasieskolorna.

2 Exkl. förskoleklass.

3 Tabell 1: Förskole- och skolenheter/fritidshem. Barn/elever läsåret 2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

4 Grundskola – Antal elever per årskurs, läsåret 2023/24 och Gymnasieskola – Antal elever, läsåret 2023/24 (Skolverket, 2024).

III. 3. Andel barn/elever i fristående verksamheter (Skolverket, 2024).⁵

1 av 5 barn/elever går i fristående verksamhet

Mer än 419 000 barn och elever gick i en fristående för-, grund-, eller gymnasieskola 2023/24. Det är 20,1 procent av drygt 2 miljoner barn och elever i svenska för- och grundskolor.

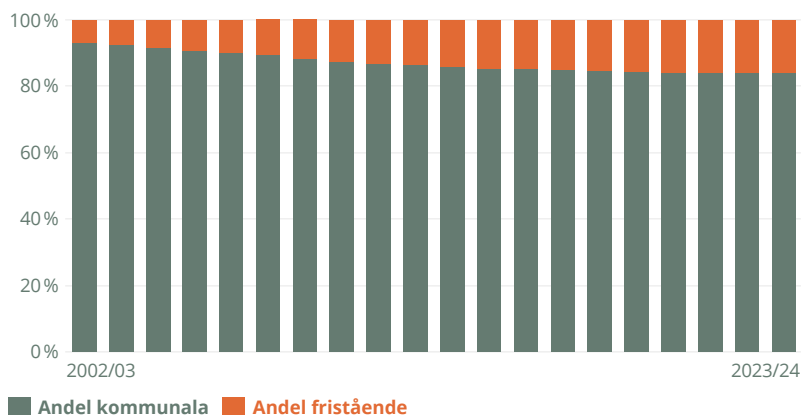
I förskolan gick 22 procent, drygt 108 000 barn, i en fristående verksamhet (totalt drygt 501 000 barn). Motsvarande siffra för grundskolan⁶ var 16 procent, drygt 195 000 elever (totalt drygt 1 222 000 elever), och för gymnasieskolan 32 procent, drygt 116 000 elever (totalt drygt 367 000 elever).⁷

Både antal och andel elever som gick i fristående grundskolor har ökat sedan millennieskiftet, från 7 procent till 16 procent.

⁵ Tabell 1: Förskole- och skolenheter/fritidshem. Barn/elever läsåret 2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

⁶ Inkl. förskoleklass.

⁷ Samtliga skolformer och fritidshem – Barn/elever – Riksnivå, Tabell 1: Förskole- och skolenheter/fritidshem. Barn/elever läsåret 2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

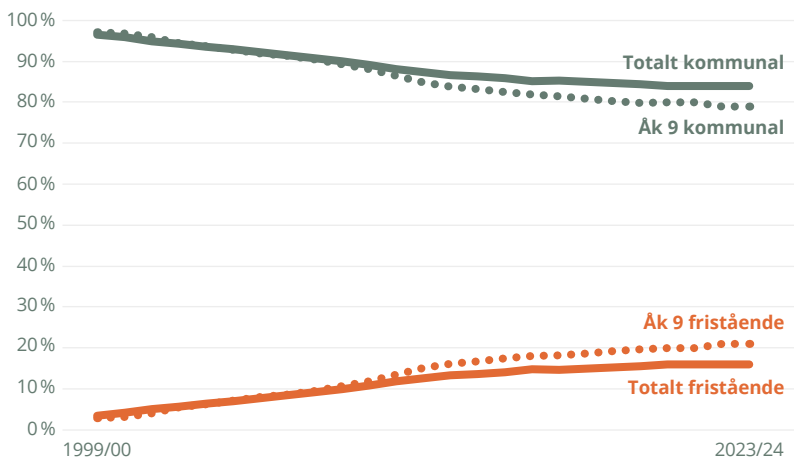
III. 4. Andel elever i kommunal respektive fristående grundskola (Skolverket, 2024).⁸

Samtidigt gick hela 21 procent av de grundskoleelever som gick ut årskurs 9 år 2024 i en fristående skola. Att välja den skola som är närmast, ofta en kommunal, faller sig naturligt i lägre åldrar. Ju äldre en elev blir desto större blir området med fler skolalternativ, där en elev kan tänkas gå.⁹

/ Mer än 419 000 barn och elever gick i en fristående för-, grund-, eller gymnasieskola.

⁸ Tabell 2 A: Skolenheter och elever läsåren 2018/19–2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

⁹ Antal elever per årskurs, läsåret 2023/24 (Skolverket, 2024).

III. 5. Andel elever i grundskolan summerat och andel åk 9 (Skolverket, 2024).¹⁰

92 procent av eleverna i fristående grundskolor gick 2023/24 i skolor med allmän inriktning.¹¹ 5 procent gick i konfessionella skolor och 3 procent i waldorfskolor.¹² Det fanns 57 grundskolor och fem gymnasieskolor med konfessionell inriktning, varav 50 grundskolor hade kristen inriktning, två judiska och fem muslimska samt fem gymnasieskolor med kristen inriktning.¹³

Undervisningen – det som sker på lektionerna – ska vara icke-konfessionell i alla skolor. Det gäller både kommunala och fristående skolor. Men för fristående skolor gäller att **utbildningen i övrigt** får ha en konfessionell inriktning. Deltagandet i konfessionella inslag ska i dessa fall vara frivilligt.¹⁴

10 Tabell 1: Förskole- och skolenheter/fritidshem. Barn/elever läsåret 2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024) och Grundskolan – Antal elever per årskurs (Skolverket, 2024).

11 Här ingår skolor med särskild profil, såsom pedagogisk-, språklig- eller ämnesprofil.

12 Tabell 2 G: Skolenheter och elever läsåret 2023/24, fristående skolenheter (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

13 Skolenhetsadresser okt 2024.

14 1 kap. 6–7 §§ Skollagen.

III. 6. Fördelning av elever i fristående grundskolor per inriktning på skolan.¹⁵

I de fristående gymnasieskolorna gick 64 procent av eleverna ett högskoleförberedande program, 30 procent ett yrkesprogram och 6 procent ett introduktionsprogram.¹⁶ Motsvarande siffror för kommunala gymnasieskolor var 60 procent ett högskoleförberedande program, 29 procent ett yrkesprogram och 12 procent ett introduktionsprogram.¹⁷

De fristående gymnasierna har ökat sin andel med i genomsnitt 0,5 procentenheter per år under de tio senaste åren, dubbelt så mycket på det Estetiska programmet och tre gånger så mycket på Naturbruksprogrammet och några Introduktionsprogram. De enda program som de kommunala skolorna ökat sina marknadsandelar på är Humanistiska programmet och Industritekniska programmet.¹⁸

¹⁵ Tabell 2 G: Skolenheter och elever läsåret 2023/24, fristående skolenheter (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

¹⁶ Introduktionsprogram är för elever som inte är behöriga till gymnasiet ska bli behöriga.

¹⁷ Gymnasieskolan – Antal elever som började 2011 eller senare, per program (Skolverket, 2024).

¹⁸ Gymnasieskolan – Antal elever som började 2011 eller senare, per program (Skolverket 2024).

De flesta fristående huvudmän har en eller två enheter

De flesta huvudmän som driver fristående för-, grund- eller gymnasieskola har endast en eller två enheter. Inom förskolan har 98 procent av huvudmännen endast en eller två enheter, 94 procent har en eller två enheter inom grundskolan och 84 procent av huvudmännen en eller två enheter inom gymnasiet.

Antal enheter	Antal huvudmän		
	Förskolor	Grundskolor	Gymnasier
1	1 974	475	160
2	57	37	16
3	23	11	8
4	8	5	8
5	1	3	3
6	3	1	3
7	0	3	2
8	2	1	0
9	2	0	1
10	1	1	0
11–20	1	2	5
21–30	1	2	2
31–40	0	0	1
41–50	1	2	0
>50	4	0	0
Summa	2 078	543	209

III. 7. Antal huvudmän¹⁹ som driver fristående för-, grund- och gymnasieskolor fördelat på hur många skolenheter de har (Skolverket, 2024).²⁰

¹⁹ Begreppet "huvudman" används inte i förskolan, utan uppgiften avser antal varumärken/ägare och bör därmed betraktas som osäker.

²⁰ Uppgifter om förskolor 2023 (Skolverket, 2024), Grundskolan – Antal elever per årskurs 2023/24 (Skolverket, 2024) och Gymnasieskolan – Antal elever 2023/24 (Skolverket, 2024).

Uppgifterna om antalet förskolor per "huvudman"/ägare – gäller hela detta kapitel – är osäkra. Den nationella förteckningen över dem anger inte "huvudman"/ägare, eftersom förskolan är en kommunal angelägenhet. Till skillnad från Skolenhetsregistret, som innehåller statistik och information om alla skolhuvudmän på landets grund- och gymnasieskolor, omfattas förskoleregistret av SCB:s statistiksekretess och är därför inte tillgängligt.

Observera att ovanstående uppställning av huvudmän **inte** går att stämma av mot avsnittet *De största friskoleägarna* på sid 95, eftersom en ägare kan äga flera huvudmän – både stora och små.

15 huvudmän med fler än fem enheter inom förskolan (0,7 procent av antalet förskole”huvudmän”) äger 20,6 procent av antalet förskoleenheter. Tolv huvudmän med fler än fem enheter inom grundskolan (2,2 procent av antalet grundskolehuvudmän) äger 26,7 procent av antalet grundskolor. 14 huvudmän med fler än fem enheter inom gymnasieskolan (6,7 procent av antalet gymnasiehuvudmän) äger 44,8 procent av antalet gymnasier. Ägarkoncentrationen är med andra ord störst inom gymnasieskolan och lägst inom förskolan. För distinktionen mellan ägare och huvudman, se avsnittet *Tillstånd att driva en friskola*, sida 76.

	Förskolor	Grundskolor	Gymnasier
Antal huvudmän med fler än fem enheter	15	12	14
Andel huvudmän med fler än fem enheter	0,7 %	2,2 %	6,7 %
Andel enheter som ägs av huvudmän med fler än fem enheter	20,6 %	26,7 %	44,8 %

III. 8. Antal fristående huvudmän inom respektive skolform med fler än fem enheter, deras andel av antalet huvudmän och av antalet enheter.²¹

21 Uppgifter om förskolor 2023 (Skolverket, 2024), Grundskolan – Antal elever per årskurs 2023/24 (Skolverket, 2024) och Gymnasieskolan – Antal elever 2023/24 (Skolverket, 2024).

De flesta fristående huvudmän drivs som aktiebolag

46,9 procent av de fristående förskolorna drivs som bolag och där gick 60,8 procent av förskolebarnen.²²

	Förskolan			
	Barn		Enheter	
Bolag*	65 752	60,8 %	1 269	46,9 %
Fysiska personer	149	0,1 %	7	0,3 %
Övriga**	42 221	39,1 %	1 432	52,9 %

III. 9. Antal förskoleenheter och inskrivna barn efter driftsform resp. juridisk form 2014–2023 (Skolverket, 2024).

* Aktiebolag, enkla bolag, handelsbolag, kommanditbolag

** Ekonomiska föreningar, ideella föreningar och trossamfund

I grundskolan är andelen fristående skolor som drivs som aktiebolag 63,5 procent och andelen elever i fristående grundskolor som går i en bolagsdriven skola är 74,4 procent.

	Grundskolan			
	Elever		Skolor	
Aktiebolag	134 516	74,4 %	518	63,5 %
Föreningar*	27 509	15,2 %	210	25,7 %
Stiftelser	17 908	9,9 %	79	9,7 %
Övriga**	971	0,5 %	9	1,1 %

III. 10. Skolenheter och elever i grundskola och internationella skolor läsåren 2018/19–2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

* Ekonomiska och ideella

** Handelsbolag och trossamfund

Störst andel aktiebolag finns i gymnasieskolan, där drivs 88 procent av skolorna som aktiebolag. I dessa skolor gick 87,1 procent av friskoleeleverna.

²² Tabell 3: Antal förskoleenheter och inskrivna barn efter driftsform resp. juridisk form 2014–2023 (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

	Gymnasieskolan			
	Elever		Skolor	
Aktiebolag	101 381	87,1 %	410	88,0 %
Föreningar*	2 334	2,0 %	14	3,0 %
Stiftelser	11 722	10,1 %	35	7,5 %
Övriga**	990	0,9 %	7	1,5 %

Ill. 11. Skolor och elever i fristående gymnasieskolor per associationsform (Skolverket, 2024).

* Ideella

** Handelsbolag och ekonomiska föreningar

Av alla grund- och gymnasieskolor drivs 72,4 procent som aktiebolag och där gick 79,3 procent av eleverna.²³

	Grund- och gymnasieskolor	
	Elever	Skolor
Aktiebolag	79,3 %	72,4 %
Föreningar	10,0 %	17,5 %
Stiftelser	10,0 %	8,9 %
Övriga*	0,7 %	1,2 %

Ill. 12. Skolor och elever i fristående grund- och gymnasieskolor per associationsform (Skolverket, 2024. Läsåret 2023/24).

*Handels-, kommanditibolag och trossamfund

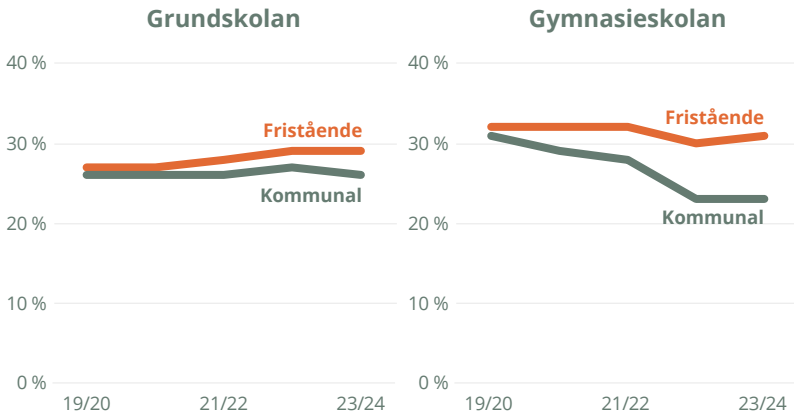
Skillnader i elevsammansättning

29 procent av eleverna i fristående grundskolor hade utländsk bakgrund 2023/24. Andelen har ökat 2 procentenheter på fem år. I kommunala grundskolor var motsvarande andel 26 procent, samma som för fem år sedan.²⁴ I fristående gymnasieskolor hade 31 procent av eleverna utländsk bakgrund,

23 Grundskola – Elever – Riksnivå, Tabell 2 A: Skolenheter och elever läsåren 2018/19–2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024), Gymnasieskolan – Elever – Riksnivå, Tabell 4 A: Skolenheter och elever samt antal elever bosatta i annan kommun läsåren 2014/15–2023/24 (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

24 Tabell 11 A: Elever i grundskola per årskurs och huvudman redovisade efter svensk och utländsk bakgrund samt kön, läsåret 2023/24 (Sveriges Officiella statistik, 2024).

en något mindre andel än för fem år sedan. I kommunala gymnasieskolor hade endast 23 procent utländsk bakgrund 2023/24, en kraftig minskning under fem år.²⁵

Ill. 13. Andel elever med utländsk bakgrund i grundskolan respektive gymnasieskolan (Skolverket, 2024).

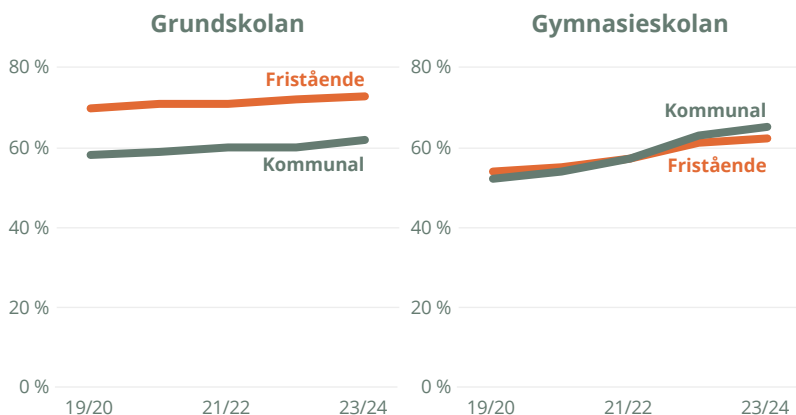
Föräldrar till elever med utländsk bakgrund och elever med utländsk bakgrund väljer alltså friskolor framför kommunala skolor.

Andelen elever i fristående grundskolor med föräldrar med eftergymnasial utbildning var 73 procent 2023/24, en ökning med 3 procentenheter på fem år. I kommunala grundskolor är motsvarande andel 62 procent, men ökningen är 4 procentenheter på fem år.²⁶ I gymnasieskolan har 62 procent av eleverna i fristående skolor föräldrar med eftergymnasial utbildning, en ökning med 8 procentenheter. I kommunala är motsvarande andel 65 procent, vilket är en ökning med hela 13 procentenheter.²⁷

25 Gymnasieskola – Antal elever som började 2011 eller senare, per program / Nationella program, läsåret 2023/24 (Skolverket, 2024).

26 Tabell 11 B: Elever i grundskola per årskurs samt huvudman redovisade efter föräldrarnas högsta utbildningsnivå samt kön, läsåret 2023/24 (Sveriges Officiella statistik, 2024).

27 Gymnasieskolan – Antal elever som började 2011 eller senare, per program / Nationella program, läsåret 2023/24 (Skolverket, 2024).

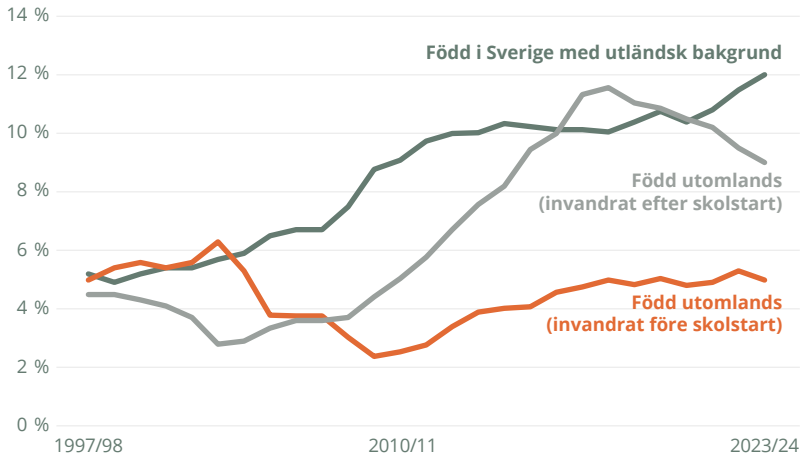

Ill. 14. Andel elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning i grundskolan respektive gymnasieskolan (Skolverket, 2024).

Andelen föräldrar med eftergymnasial utbildning ökar alltså snabbare i kommunala gymnasier än i fristående.

Under åren 2009/10 till 2022/23 ökade andelen elever med utländsk bakgrund från 18 till 27 procent i grundskolan. 2023/24 minskade den till 26,5 procent.

Med "utländsk bakgrund" avses att eleven är född i Sverige med minst en förälder född utomlands, född utomlands invandrad före skolstart eller född utomlands invandrad efter skolstart. Generellt sett erbjuder den första gruppen minst utmaningar för skolan och den sista störst. 2023/24 minskade andelen elever som invandrat **efter** skolstart till 1/3-del av gruppen elever med utländsk bakgrund.

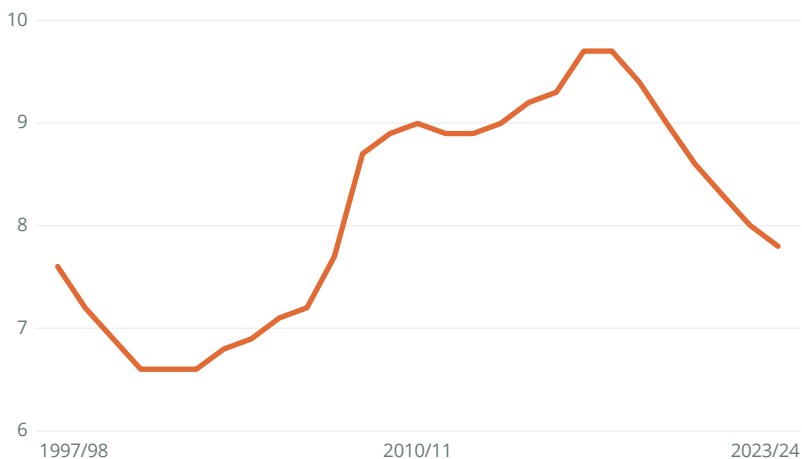

III. 15. Elever med utländsk bakgrund i grundskolan fördelade på var de är födda, åk 9, 1993/94–2023/24.²⁸

Skolans utmaningar har därmed minskat, i detta avseende, sedan toppåret 2017/18. Dessutom har den genomsnittliga invandringsåldern minskat från 9,7 år 2016/17 till 7,8 år 2023/24, d v s när eleven går i årskurs 1 eller 2.

/ Under åren 2009/10 till 2022/23 ökade andelen elever med utländsk bakgrund från 18 till 27 procent i grundskolan. 2023/24 minskade den till 26,5 procent.

²⁸ Tabell 1A: Elever som avslutat årskurs 9 läsåren 2019/20–2023/24 (Sveriges officiella statistik, 2024).

Ill. 16. Genomsnittlig invandringsålder för utrikes födda elever i årskurs 9, 1997/98 – 2023/24 (Skolverket, 2024).

Andel föräldrar med eftergymnasial utbildning och andel elever med utländsk bakgrund är de två viktigaste parametrarna i den socioekonomiska skillnaden mellan elever i fristående och kommunala skolor. Skillnaden i de socioekonomiska förutsättningarna mellan fristående och kommunala skolor har minskat under de senaste tio åren. Det modellberäknade värdet för andel elever som förväntas nå målen har minskat 0,9 procentenheter mer för friskolorna än de kommunala skolorna. Det modellberäknade värdet för förväntat meritvärde har ökat 2,4 poäng mer för kommunala skolor än för friskolorna. Kommunala skolor och friskolor får med andra ord mer lika socioekonomiska förutsättningar efter hand.²⁹

29 Icke vägda genomsnitt i Salsa 2014/15 och 2022/23, Skolverket 2024.

Stor andel elever berättigade till modersmålsundervisning samt i behov av särskilt stöd

I både fristående och kommunala grundskolor är 29 procent av eleverna berättigade till undervisning i modersmål. 18,5 procent av eleverna i fristående grundskolor deltar i undervisning i modersmål. Det är 63 procent av dem som är berättigade. I kommunala skolor deltar 15,6 procent av eleverna, vilket motsvarar 54 procent av de som är berättigade.

Andelen elever i behov av särskilt stöd (som har ett upprättat åtgärdsprogram) är i fristående skolor 5,7 procent och i kommunala skolor 6,3 procent. Samtidigt är det en större andel av eleverna i fristående skolor som ges enskild undervisning.³⁰

	Fristående	Kommunal
Med åtgärdsprogram	5,7 %	6,3 %
Får enskild undervisning	1,5 %	0,7 %
I särskild undervisningsgrupp	1,3 %	1,4 %
Med anpassad studiegång	1,4 %	1,4 %
Med studiehandledning på modersmål	0,5 %	2,9 %
Berättigade till modersmålsundervisning	29,2 %	28,8 %
Deltagare i modersmålsundervisning	18,5 %	15,6 %

III. 17. Andel elever berättigade till modersmålsundervisning samt andel elever i behov av särskilt stöd (Skolverket, 2024).

30 Grundskolan – Elever – Riksnivå, Tabeller 8A, 9B och 9C (Sveriges Officiella Statistik, 2024).

Friskolor når högre kunskapsresultat

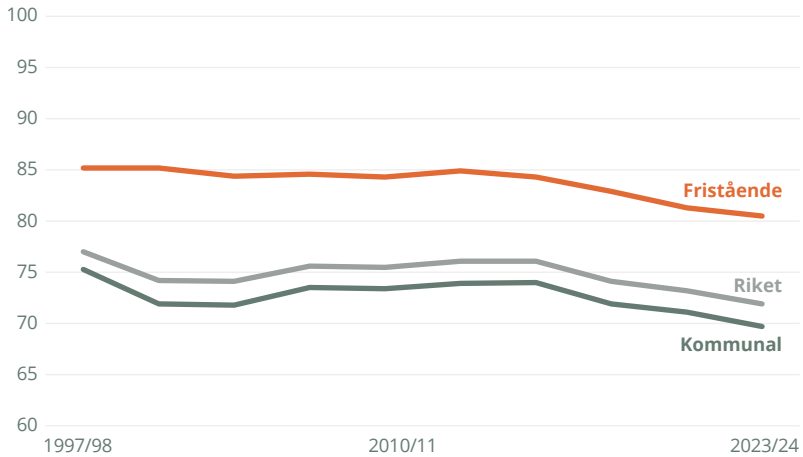
Det finns tre sätt att bedöma kunskapsresultaten i årskurs 9: andel elever som uppnår läroplanens mål/blir lägst godkända i alla ämnen, andel elever som blir behöriga att söka till gymnasiets yrkesprogram och uppnått meritvärde.

Godkänd i alla ämnen – 11 procentenheter högre i fristående skolor

Att bli lägst godkänd i alla ämnen är läroplanens mål för alla elever. Andel elever som nått målen i alla ämnen (Andel A–E) är ett viktigt mått på en bra skola. Det är angeläget för eleven att inte bli underkänd (betyg F) i något ämne, i synnerhet inte i de s k kärnämnen, Engelska, Matematik och Svenska, eftersom godkänt betyg i dessa ämnen är avgörande för gymnasiebehörigheten. Betyget i vart och ett av de 17 ämnena summerar även till meritvärdet, som är avgörande för gymnasievalet.

I fristående grundskolor nådde 80,5 procent av eleverna i årskurs 9 kunskapskraven i alla ämnen 2023/24. 69,7 procent av eleverna i kommunala skolor nådde målen i alla ämnen.

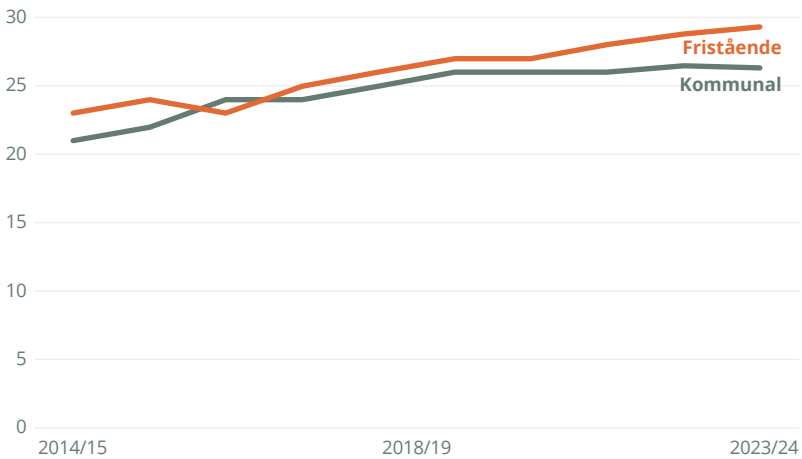
/ Det är angeläget för eleven att inte bli underkänd (betyg F) i något ämne, i synnerhet inte i de s k kärnämnen, Engelska, Matematik och Svenska, eftersom godkänt betyg i dessa ämnen är avgörande för gymnasiebehörigheten.

III. 18. Andel elever i åk 9 som nått kunskapskraven i alla ämnen.³¹

Nedgången i andel elever som når målen i alla ämnen beror i viss utsträckning på den sk flyktingkrisen 2015 då många elever med bakgrund i främmande utbildningssystem anlände i förhållandevis hög skolålder (se ill. 16). Samtidigt fortsätter andelen elever med utländsk bakgrund att öka.

31 Grundskola – Slutbetyg årskurs 9, utan nyinvandrade och elever med okänd bakgrund, läsår: 2023/24 (Skolverket 2024).

III. 19. Andel elever i åk 1–9 med utländsk bakgrund.³²

Elever med utländsk bakgrund födda i Sverige når målen i alla ämnen i lägre utsträckning än elever med svensk bakgrund och elever med utländsk bakgrund födda utomlands gör det i ännu lägre grad, särskilt i den kommunala skolan.

	Fristående	Kommunal
Svensk bakgrund	84 %	75 %
Utl. bakgr. född i Sv.	74 %	63 %
Utl. bakgr. född utomlands	71 %	50 %

III. 20. Andel elever som nått målen i alla ämnen fördelat på härkomst läsåret 2023/24.³³

Nedgången av elever som uppnår målen i alla ämnen är även ojämnt fördelad mellan ämnena. I den kommunala skolan har andelen godkända minskat med mer än 2 procentenheter sedan 2014/15 i Moderna språk, språkval, Kemi, Svenska, Matematik, Fysik, Geografi, Samhällskunskap och Biologi d v s alla naturorienterande ämnen. Det är bara i Svenska som andraspråk samt Musik som andelen godkända ökat. I friskolorna är det i Svenska som

32 Grundskola – Slutbetyg årskurs 9, utan nyinvandrade och elever med okänd bakgrund, läsar: 2023/24 (Skolverket 2024).

33 Grundskola – Slutbetyg årskurs 9, uppdelat per svensk och utländsk bakgrund, läsåret 2023/24 (Skolverket 2024).

andraspråk och Matematik som andelen godkända minskat med mer än 2 procentenheter och det är bara i Moderna språk, elevens val, som andelen ökat.

2023/24 var skillnaden mellan friskolor och kommunala skolor i Andel som uppnått målen, störst i Svenska som andraspråk, Matematik, Fysik, Kemi och Biologi – de naturorienterande ämnena – och minst i Moderna språk, elevens val, Musik, Slöjd och Bild.

I årskurs 6 var måluppfyllelsen 5,1 procentenheter högre i fristående grundskolor 2023/24 än i kommunala skolor. 14/15 var skillnaden 4,7 procentenheter.

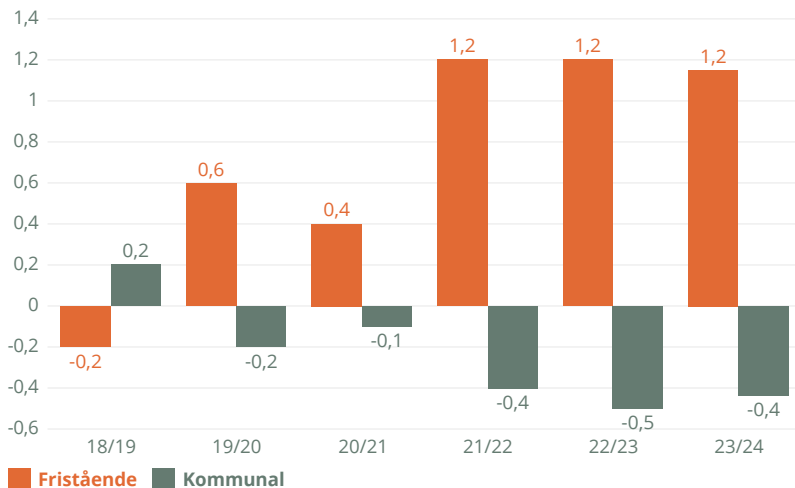
Andelen elever som inte uppnått godkänt i ett ämne var 2023/24 lika hög i friskolor som i kommunala skolor (11,1 procentenheter), men andelen som inte uppnått godkänt i flera ämnen var 50 procentenheter högre i kommunala skolor än i friskolor.

Friskolor presterar i genomsnitt bättre kunskapsresultat än kommunala skolor, eftersom de i genomsnitt har bättre socioekonomiska förutsättningar. Forskning visar att stödet hemifrån är av mycket stor betydelse för kunskapsresultaten. Skillnaden elimineras till en del³⁴ med hjälp av Skolverkets Arbetsverktyg för Lokala SambandsAnalyser, Salsa.

I Salsa var föräldrarnas utbildningsnivå i genomsnitt 2,5 i Åk 9 i fristående grundskolor 2023/24 d v s en förälder har högskoleutbildning och den andra föräldern har det i varannan familj. I kommunala skolor är utbildningsnivån 2,3. Andelen nyinvandrade, som ger sämre förutsättningar för att uppnå goda kunskapsresultat, var 1,1 procent i friskolor och 3,6 i kommunala. Även en högre andel pojkar ger sämre förutsättningar. I friskolor var andelen 49,3 procent och i kommunala skolor 52,1.

34 De bakgrundsfaktorer som ingår i den statistiska modellen året 2024 för andelen som uppnått kunskapskraven förklarar 52 procent av variationen i skolors resultat år 2024. Modellen för genomsnittligt meritvärde förklarar också 52 procent av variationen i skolors resultat. Resterande variation beror med andra ord på andra faktorer. (Skolverket 2025).

När dessa socioekonomiska skillnader elimineras i Salsa-modellen visar den att fristående skolor överpresterade över 1,15 procentenheter Andel elever som uppnår kunskapskraven i alla ämnen 2023/24 och kommunala skolor underpresterade 0,44 procentenheter.³⁵

III. 21. Skillnaden mellan modellberäknat värde och faktiskt resultat i Salsa Andel A–E, icke vägda genomsnitt (Skolverket 2025).

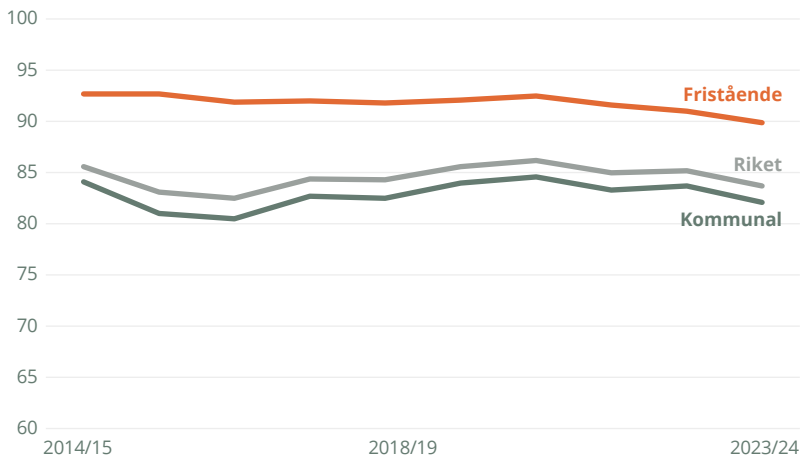
Friskolornas genomsnittligt högre Andel elever som når målen i alla ämnen om 10,8 procentenheter reduceras därmed till endast 1,6 procentenheter, när hänsyn tas till de socioekonomiska förutsättningarna enligt Salsa-modellen.

³⁵ Avser icke vägda resultat. Om residualerna vägs med elevantalet, vilket är mera relevant, men ändå inte en helt pålitlig metod p g a att flera skolor saknar Salsa-värden, ökar skillnaden till 2,5 procentenheter till friskolornas fördel 2023/24.

Gymnasiebehörighet – 8 procentenheter högre i fristående skolor

Det finns fyra gymnasiebehörighetsnivåer, men det är nästan alltid bara den lägsta, till yrkesprogram, som redovisas. För att bli behörig till gymnasiets yrkesprogram krävs endast godkänt i de tre kärnämnen Engelska, Matematik och Svenska samt fem av resterande 14 ämnen.

Andelen elever i årskurs 9 som 2023/24 blev behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram var 89,9 procent av eleverna i fristående skolor och 82,1 procent i kommunala skolor. Friskolor uppnådde cirka 8 procent högre andel behöriga även för de högre behörighetsnivåerna.

III. 22. Andel elever behöriga till gymnasiets yrkesprogram årskurs 9 2014/15 till 2023/24.

Till följd av att en mindre andel elever uppnår kunskapskraven i alla ämnen minskar gymnasiebehörigheten till yrkesprogram. Sedan 2014/15 har den minskat med 2,8 procentenheter i friskolor och 2,0 procentenheter i kommunala skolor.

	Yrkes- program	Högskoleförberedande program		
		ES	EK, HU, SA	NA, TE
Fristående	89,9 %	89,0 %	87,3 %	86,5 %
Kommunal	82,1 %	80,8 %	78,6 %	77,0 %

III. 23. Andel elever behöriga till gymnasieskolans olika program 2023/24.³⁶

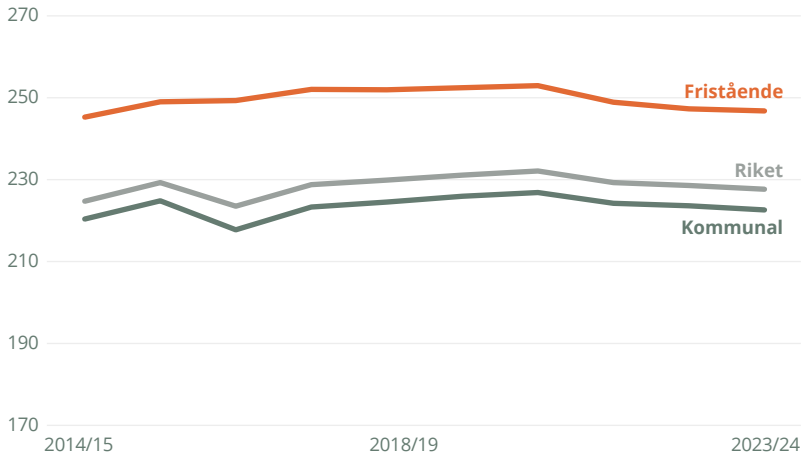
Meritvärde – 9 procent högre i fristående skolor

Meritvärdet är elevens ämnesbetyg omräknade till poäng. Med A i alla 17 ämnen blir meritvärdet 340 poäng och med E i alla 170 poäng. Varje betygssteg är värt 2,5 poäng, utom ett F som höjs till ett E som ger 10 poäng. Det lönar sig med andra ord rejält att bli godkänd i alla ämnen.

I fristående grundskolor var det genomsnittliga meritvärdet för en elev i årskurs 9 läsåret 2023/24 247 meritvärdespoäng och för kommunala skolor 225,1.

/ Enligt Salsa-modellen har fristående skolor överpresterat med närmare 6 meritvärdespoäng samtidigt som kommunala skolor har underpresterat med över 2 meritvärdespoäng, under de senaste fyra åren.

³⁶ Grundskola – Betyg och Prov – Riksnivå, Tabell 1 C: Behörighet till gymnasieskolans nationella program för elever som avslutat årskurs 9, 2019/20–2023/24 (Sveriges officiella statistik 2024).

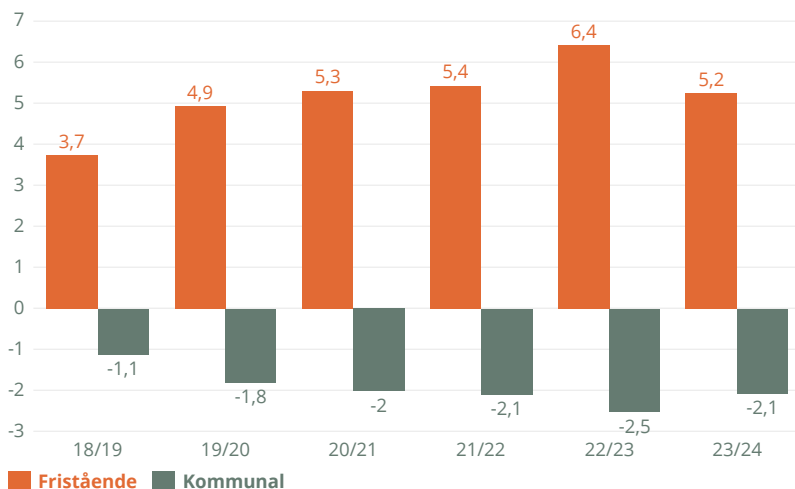
III. 24. Genomsnittligt meritvärde årskurs 9 2014/15 till 2023/24.³⁷

Meritvärdet har ökat under flera år. Fr o m 2014/15 baseras det på 17 ämnen. Nedgången 2016/17 beror på flyktingkrisen 2015. Att meritvärdet ökar trots att andelen A–E sjunker, och i viss mån även gymnasiebehörigheten, beror på att relativt fler elever får högre ämnesbetyg.

Enligt Salsa-modellen har fristående skolor överpresterat med närmare 6 meritvärdespoäng samtidigt som kommunala skolor har underpresterat med över 2 meritvärdespoäng, under de senaste fyra åren.³⁸

³⁷ Grundskola – Slutbetyg årskurs 9, utan nyinvandrade och elever med okänd bakgrund, läsår 2023/24 (Skolverket 2024).

³⁸ Avser icke vägda resultat. Om residualerna vägs med elevantalet, vilket är mera relevant, men ändå inte en helt pålitlig metod p g a att flera skolor saknar Salsa-värden, ökar skillnaden till 8,5 poäng till friskolornas fördel 2023/24.

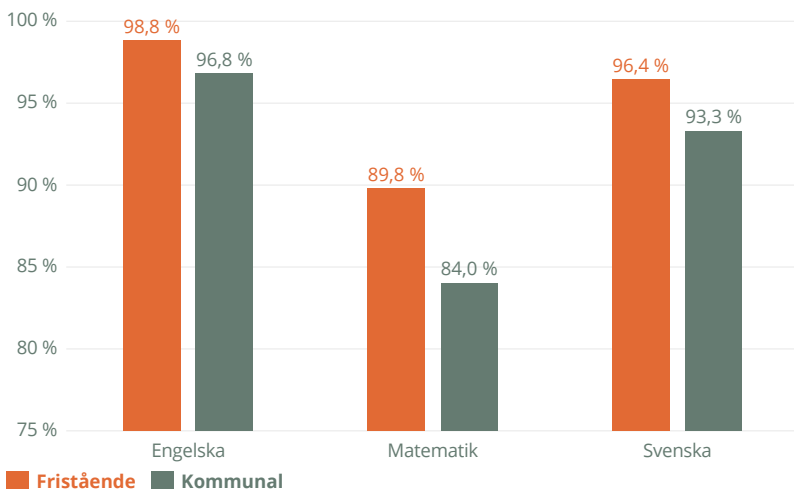
III. 25. Skillnaden mellan modellberäknat värde och faktiskt resultat i Salsa Meritvärde, icke vägda genomsnitt (Skolverket 2025).

Friskolornas genomsnittligt högre meritvärde om 22 poäng reduceras med andra ord till knappt 7,3 poäng, när hänsyn tas till de socioekonomiska förutsättningarna enligt Salsa-modellen.

Elever i friskolor når högre kunskapsresultat även i de nationella proven

I det nationella provet i Engelska i årskurs 9 2023/24 nådde 98,8 procent av eleverna i fristående skolor godkänt betyg. I kommunala skolor nådde 96,8 procent godkänt. I nationella provet i Matematik nådde 89,8 procent av eleverna i fristående skolor ett godkänt betyg. Motsvarande andel för kommunala skolor var 84,0. I det nationella provet i Svenska blev 96,4 procent av eleverna i fristående skolor godkända. Motsvarande andel för kommunala skolor var 93,3.³⁹

39 Grundskolan – Proveresultat – Riksnivå, Tabeller 14A, 16A och 17A (Skolverket, Sveriges officiella statistik 2024).

III. 26. Andel av elever som nått ett godkänt provbetyg (A–E) på ämnesproven i år 9 2023/24 (Skolverket 2024).

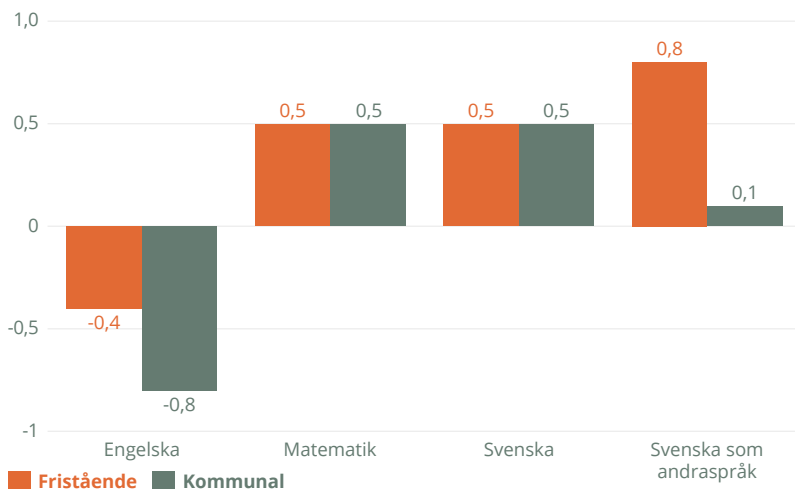
	Engelska	Matematik	Svenska
Fristående	86,5 %	97,3 %	93,4 %
Kommunal	83,5 %	95,3 %	91,6 %

III. 27. Andel av elever som nått ett godkänt provbetyg (A–E) på ämnesproven i år 6 2023/24 (Skolverket 2024).

För proven i årskurs 3 finns inget sammanvägt provbetyg att jämföra.

”Betygsinflationen” nu samma i friskolor och kommunala

Friskolor anklagas för att systematiskt sätta högre slutbetyg än kommunala skolor, jämfört med resultaten i de nationella proven, trots att det så sent som 2022/23 var tvärtom. 2023/24 har avvikelsen ökat i både friskolor och kommunala skolor i Matematik och Svenska.

III 28. Avvikelse i betygspoäng mellan slutbetyg och resultat i nationella prov 2023/24.

Skillnaden i Svenska som andraspråk avser få elever (Skolverket 2023).

Både friskolor och kommunala skolor fortsatte 2023/24 att ge eleverna lägre slutbetyg i Engelska jämfört med resultatet i det nationella provet, kommunala skolor dubbelt så mycket som friskolorna.

Elever i friskolor presterar bättre även i PISA

Elever i friskolor presterar bättre än elever i kommunala skolor även i internationella tester. 2022 genomfördes för åttonde gången OECD:s internationella kunskapsundersökning PISA.⁴⁰ Totalt deltog 81 länder eller regioner, däribland 37 av 38 OECD-länder. I Sverige deltog 6 072 elever från 262 grundskolor. Eleverna genomför ett datorbaserat prov som rättas externt och en enkät. Studien har genomförts sedan 2000 och undersöker 15-åriga elevers kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap.

40 Programme for International Student Assessment.

I PISA 2022 försämrades resultaten i Sverige, som i de flesta andra länder, sannolikhet på grund av pandemin. I genomsnitt föll kunskapsnivåerna tillbaka till nivåerna i 2012 års undersökning. Bland elever med svensk bakgrund föll resultaten endast tillbaka till samma nivåer som i 2015 års undersökning.

Eftersom andra länder också har fallit är Sveriges relativa prestationer fortfarande mycket bättre än de var 2012, när resultaten var på samma absoluta nivå. Bland elever med svensk bakgrund är Sveriges relativa resultat ungefär på samma nivåer som under tidigt 2000-tal.

Under de senaste åren har kritiken mot fristående skolor – framför allt vinstdrivande – ökat markant. En viktig fråga är därför hur dessa skolor presterar i PISA-provet, vilket rättas externt och därför är immunt vad gäller problem med ”glädjerättning”. I debatten kring de fallande resultaten anklagades friskolorna för att orsaka försämringen som skedde mellan 2000 och 2012. Denna kritik fortsatte trots att resultatkurvan vände uppåt i PISA 2015 och sedan fortsatte uppåt i PISA 2018. När resultaten i PISA 2022 föll användes friskolorna – framför allt de vinstdrivande – sedan återigen som en förklaring, även bland regeringsföreträdare. Skolminister Lotta Edholm menade exempelvis att ”incitamentskrafterna i vinst är för starka i förhållande till incitamenten när det gäller god kvalitet.”⁴¹

Men att friskolorna skulle försämma resultaten i PISA har hittills inte visats i data. I PISA 2015 fanns det inga statistiskt säkerställda skillnader mellan fristående och kommunala skolor, efter att man justerade för elevers bakgrund. Icke-vinstdrivande och vinstdrivande friskolor presterade också på samma nivå.⁴² I PISA 2018 presterade i stället friskolor i snitt cirka 10 poäng bättre när man tar hänsyn till elevernas bakgrund.⁴³ Resultaten i friskolorna sjönk exempelvis knappt alls mellan 2018 och 2022. Hela kunskapsfallet under pandemin är i praktiken koncentrerat till kommunala skolor.

41 <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/EQ1BOj/pisa-resultaten-skolminister-edholm-kritisk-mot-friskolornas-vinster> (Aftonbladet, Publicerad: 2023-12-05, Uppdaterad: 2023-12-15)

42 Skolpolitiska relevanta faktorer bakom Sveriges resultat i PISA 2015, Gabriel Heller-Sahlgren, Svenskt Näringsliv, 2017.

43 Vad kan vi lära av PISA 2018? Faktorer bakom svenska elevers resultat, Gabriel Heller-Sahlgren, Svenskt Näringsliv, 2022.

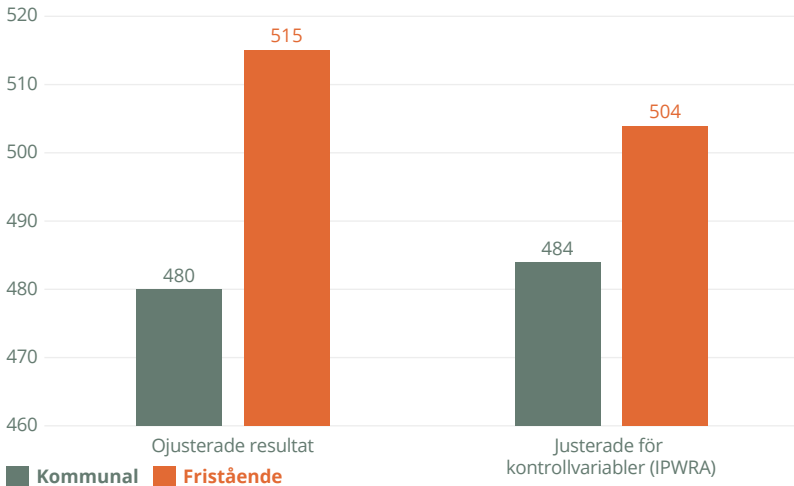
Däremot har friskolornas försprång vad gäller elevunderlag inte ökat. Skillnaden i elevunderlag gentemot kommunala skolor är idag lika stort som i PISA 2003. Annan forskning visar dessutom att friskolekonkurrensen har bidragit till högre resultat i kommunala skolor i den internationella undersökningen TIMSS, där även friskolorna nått bättre resultat i snitt.⁴⁴ (Se sid 74).

Elever i friskolor presterade hela 35 poäng bättre i genomsnitt än elever i kommunala skolor, utan kontrollvariabler.⁴⁵ Detta beror dock till stor del på bättre socioekonomi. När man justerar för elevers bakgrundsvariabler – och enbart jämför elever med lika modellberäknade värden med IPWRA-modellen – sjunker friskolornas fördel till 20 poäng, vilket motsvarar inläringen som sker under ett läsår. Friskolornas fördel är något mindre i Matematik än i naturvetenskap och läsförståelse, men skillnaden är inte statistiskt säkerställd.

/ Bland elever med svensk bakgrund är Sveriges relativa resultat ungefär på samma nivåer som under tidigt 2000-tal

44 Independent-School Competition and Sweden's Performance in TIMSS, Gabriel Heller-Sahlgren, IFN Working Paper No. 1472, 2023.

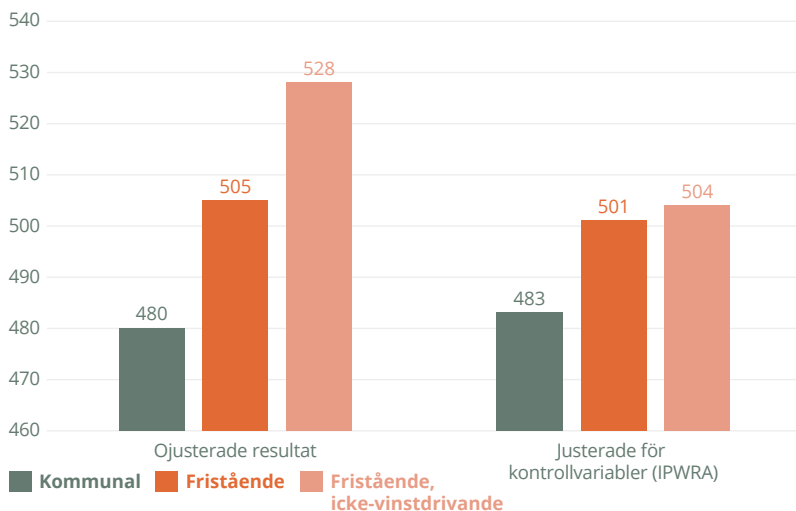
45 Vad kan vi lära av PISA 2022? Faktorer bakom svenska elevers resultat. Gabriel Heller-Sahlgren, Institutet för Näringslivsforskning, 2024.

III. 29 Kommunala och fristående skolors genomsnittliga PISA-poäng ojusterade respektive justerade för kontrollvariabler.⁴⁶

Om de fristående skolorna delas upp i vinstdrivande och icke-vinstdrivande skolor når de icke-vinstdrivande friskolorna bäst resultat absolut sett, utan kontroller. Men när man justerar för elevers bakgrundsvariabler och jämför skolor med lika modellberäknade värden presterar elever i vinst- och icke-vinstdrivande friskolor lika bra – 18–21 PISA-poäng bättre än elever i kommunala skolor. De icke-vinstdrivande friskolornas försprång gentemot vinstdrivande friskolor drivs alltså helt och hållet av ett mer fördelaktigt elevunderlag. Det gäller i alla tre ämnen.

⁴⁶ Vad kan vi lära av PISA 2022? Faktorer bakom svenska elevers resultat. Gabriel Heller-Sahlgren. Institutet för Näringslivsforskning, 2024, sida 17.

III. 30 Kommunala skolor och vinst- respektive icke-vinstdrivande friskolors resultat i PISA 2022 ojusterade respektive justerade för kontrollvariabler.⁴⁷

Med OECD:s metod (konstant för skolornas genomsnittliga modellberäknade värde) är friskolornas fördel också tydlig, men de icke-vinstdrivande friskolornas fördel gentemot kommunala skolor försvinner helt. Däremot presterar vinstdrivande friskolor snarlikt. I den alternativa IPWRA-modellen, som har samma ansats som OECD använder, har vinstdrivande friskolor därför ett statistiskt säkerställt övertag gentemot både kommunala och icke-vinstdrivande fristående skolor.

Gabriel Heller-Sahlgren har i likhet med hans analys av resultaten i PISA 2018⁴⁸ undersökt betydelsen av ett antal faktorer och elevers PISA-resultat i matematik.

⁴⁷ Vad kan vi lära av PISA 2022? Faktorer bakom svenska elevers resultat. Gabriel Heller-Sahlgren. Institutet för Näringslivsforskning, 2024, sida 18.

⁴⁸ Vad kan vi lära av PISA 2018? – faktorer bakom svenska elevers resultat (Svenskt Näringsliv, november 2021).

Ren matematik, grundläggande kognitiv aktivering i undervisningen och ordning i klassrummet är positivt relaterade till elevers matematikprestationer i PISA 2022, medan mer Matematik för det 21:a århundradet, mer vardagsanknytning i undervisningen, förseningar, skolk och digitala hjälpmedel är negativt relaterade till resultaten. Mer tillämpad matematik har ingen betydelse alls.

Starkast positiv effekt har ett starkare fokus på ren matematik. Mer exponering för ren matematik är relaterat till 13 PISA-poäng högre resultat. Effekttorleken för grundläggande kognitiv aktivering motsvarar 9 poäng och 5 poäng när det gäller ordning i klassrummet.

Samtidigt har skolk och förseningar samt användning av digitala hjälpmedel på matematiklektionerna starkast negativ association med resultaten. En standardavvikelse mer skolk, förseningar respektive användning av digitala hjälpmedel korrelerar med 12–13, 8 respektive 7 färre PISA-poäng. Effekttorleken för Matematik för det 21:a århundradet är -2 poäng och -6 poäng för vardagsanknytning i undervisningen.

Heller-Sahlgren visar också att relationen mellan användning av digitala hjälpmedel och PISA-resultaten är positiv i både läsförståelse och naturvetenskap, i skarp kontrast till den negativa relationen som finns i matematik. Det finns alltså tecken på att effekterna av digitala hjälpmedel kan variera beroende på ämne.

Även läxor har en positiv effekt på PISA-resultaten. Elever som gör fler läxor i ett ämne jämfört med ett annat presterar också bättre i det förstnämnda ämnet. Effekttorleken för mer läxor uppgår till 8 PISA-poäng.

Analysen visar att elever i fristående skolor i genomsnitt rapporterar något högre värden på flera variabler som är positivt relaterade till resultaten. De exponeras för mer ren matematik och mer grundläggande kognitiv aktivering i matematik än elever i kommunala skolor. De rapporterar också mer ordning på matematiklektionerna och att de ägnar lite mer tid åt läxor i naturvetenskap. Men de rapporterar också i flera fall högre värden på faktorer

som är negativt relaterade till matematikresultaten, exempelvis förseningar och skolk. Totalt sett finns det därför inget tydligt mönster i de faktorer som har studerats som skulle kunna förklara friskolornas kunskapsmässiga försprång i PISA 2022 med de faktorer som studeras i matematik.

I jämförelse med de andra deltagande länderna exponeras svenska elever för väldigt lite ren matematik. Likaså ligger Sverige lågt när det gäller ordning på matematiklektionerna och högt vad gäller förseningar. Svenska elever gör också väldigt lite matematikläxor.

TIMSS 2024

Motsvarande analys av TIMSS 2024-resultaten, som ovanstående av PISA 2022, pågår.

Gymnasiebetyg – snarlika i fristående och kommunala skolor

Det är svårt att jämföra kunskapsresultaten i fristående och kommunala gymnasieskolor p g a skolornas mix av program och att skillnaderna i elevernas socioekonomi inte redovisas för gymnasiet. De högskoleförberedande programmen är därför mest lämpade att jämföra.

Både andel elever som uppnår examensbevis och deras genomsnittliga betygs-poäng är snarlika. 2023/24 var den genomsnittliga betygs-poängen för elever med examensbevis i fristående skolor 15,0 och i kommunala skolor 14,9.⁴⁹

⁴⁹ Gymnasieskolan – Jämförelse av betygsresultat över tid, Nationella program, läsår 2023/24 och Tabell 2 C: Andel elever med gymnasieexamen av samtliga avgångselever efter typ av huvudman, läsåret 2023/24 (Skolverket, 2024).

	Fristående		Kommunal	
	Andel med examen	GBP för elever med examensbevis	Andel med examen	GBP för elever med examensbevis
Nationella program totalt	90,6	15,0	90,8	14,9
Yrkesprogram totalt	90,1	13,9	89,2	13,6
Högskoleförberedande program totalt	90,9	15,4	91,5	15,4

III. 31. Gymnasieskolan – Avgångselever, nationella program 2023/24.⁵⁰

Examensgraden var något högre i kommunala skolor än i fristående, utom på yrkesprogram.

Genomströmning gymnasiet – 6 procentenheter högre i fristående skolor

74,7 procent av eleverna i fristående gymnasieskolor avslutade sin utbildning efter tre år 2024⁵¹ jämfört med 68,9 procent av eleverna i kommunala gymnasieskolor.

	Startläsår		
	2021	2020	2019
	3 år	4 år	5 år
Fristående	74,7 %	78,1 %	78,9 %
Kommunal	68,9 %	73,4 %	72,7 %
Riket	70,7 %	74,7 %	74,4 %

III. 32. Andel av eleverna som slutade 2024 som klarade gymnasieskolan inom 3, 4 respektive 5 år.⁵²

50 Gymnasieskolan – Betyg och studieresultat – Riksnivå, Tabell 2 C: Andel elever med gymnasieexamen av samtliga avgångselever efter typ av huvudman, läsåret 2023/24 (Skolverket, Sveriges officiella statistik 2024) och Gymnasieskolan – Jämförelse av betygsresultat över tid, Nationella program, Högskoleförberedande program och Yrkesprogram, läsar 2023/24.

51 Till elever som slutfört gymnasiet räknas elever med gymnasieexamen eller studiebevis med betygssatta kurser om 2 500 poäng eller fler.

52 Gymnasieskolan – Betyg och studieresultat – Riksnivå, Tabeller 3A, 3B och 3C (Skolverket, Sveriges officiella statistik 2024).

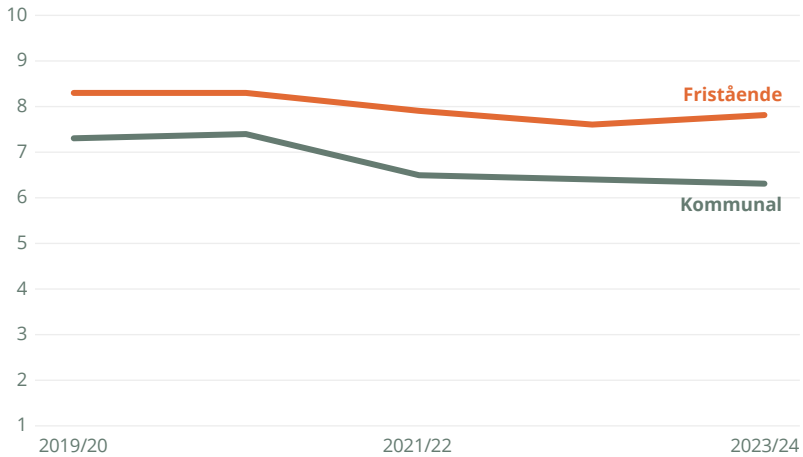
Föräldrar, elever och lärare nöjdare i friskolor

Skolinspektionen genomför varje år Skolenkäten med vårdnadshavare till elever i grundskolan, elever i årskurs 5 och 8⁵³, i årskurs 2 i gymnasiet samt pedagogisk personal i grund- och gymnasieskolan. Resultaten används bland annat i Skolinspektionens riskbedömning, som del av underlaget för att bedöma vilka skolor som bör prioriteras i tillsynen, men ger även värdefull information om skolorna i skol- och gymnasievalet

Mönstret att föräldrar, elever och lärare är nöjdare i friskolor än i kommunala skolor består, men sett över de senaste fem åren sjunker nöjdheten något, både för friskolor och kommunala skolor för föräldrar och elever, men inte för lärare.

/ Mönstret att föräldrar, elever och lärare är nöjdare i friskolor än i kommunala skolor består

53 Byte av respondentgrupp från elever i årskurs 9 till elever i årskurs 8 är en av förändringarna för Skolenkäten 2022. Skolinspektionen motiverar förändringen med; "När enkäten besvaras i årskurs åtta har eleverna större möjlighet att ta del av ett eventuellt förbättringsarbete mot bakgrund av enkätresultatet." (Skolinspektionen; Resultat Skolenkäten 2022).

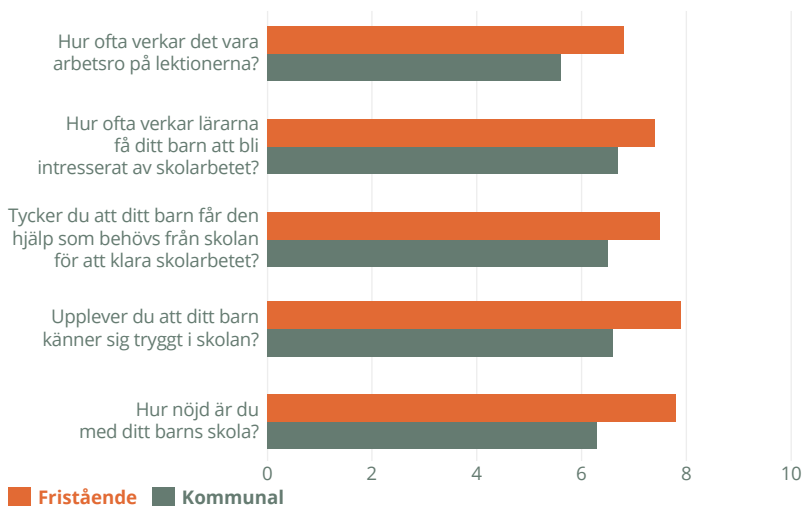
III. 33. Vårdnadshavare Åk 1–9 svar på frågan: Hur nöjd är du med ditt barns skola?, Vårterminen 2024 (Skolverket, 2024).⁵⁴

Vårterminen 2024 genomfördes årskurs 8:s enkät, som ett exempel, på 169 friskolor av 7 978 elever och 844 kommunala skolor med 46 794 elever. Enkäten består av ett stort antal frågor. I Skolverkets nya tjänst utbildningsguiden.se redovisas fem av dem i ett sammandrag för elever och vårdnadshavare. Medelvärdet på dessa redovisas i illustration 34–39, 10-gradig skala.

Nöjdare föräldrar i friskolor

Föräldrar med barn i friskolor är nöjdare än föräldrar med barn i kommunala skolor på de fem utvalda frågorna. Störst är skillnaden i hur nöjd man är med skolan, +1,5. Även skillnaden i upplevd trygghet är stor, +1,3.

⁵⁴ Skolinspektionen, resultat Skolenkäten 2020–2024.

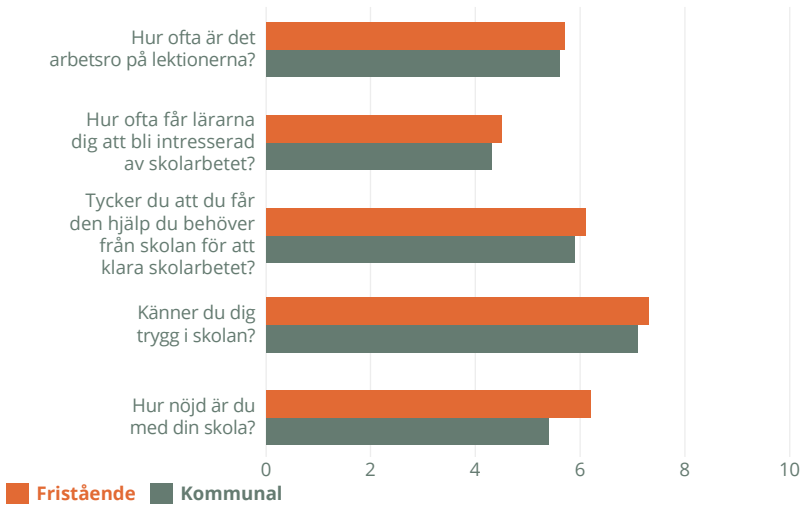
Ill. 34. Vårdnadshavare Åk 1–9, Vårterminen 2024 (Skolverket, 2024).⁵⁵

Minst är skillnaden i upplevelsen av hur ofta lärarna får barnet att bli intresserat av skolarbetet, +0,7.

Nöjdare elever i årskurs 8 i friskolor

Eleverna i årskurs 8 i friskolor är också nöjdare än eleverna i samma årskurs i kommunala skolor på de fem utvalda frågorna. Störst är skillnaden i nöjdhet, +0,8. Friskoleeleverna upplever även att deras lärare får dem att bli mer intresserade av skolarbetet, +0,2.

⁵⁵ Skolinspektionen, resultat Skolenkäten 2024.

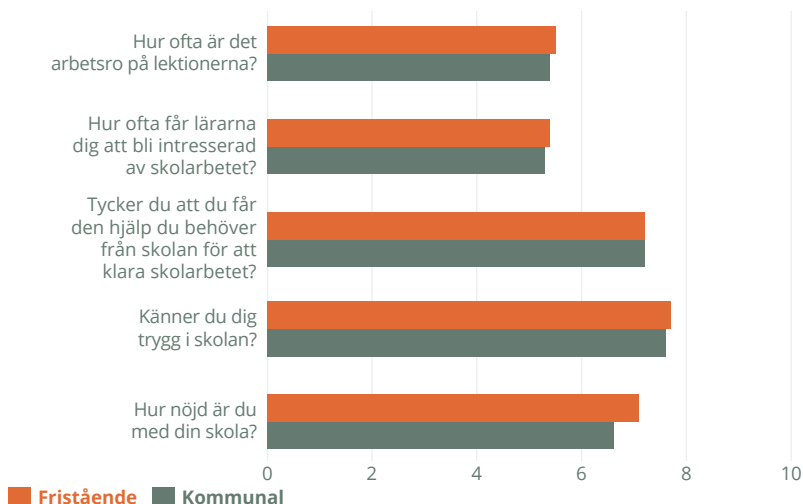
III. 35. Elever Åk 8, Vårterminen 2024 (Skolverket, 2024).⁵⁶

Skillnaden är minst på frågan om upplevd arbetsro på lektionerna, +0,1.

Mer lika i årskurs 5

Eleverna i årskurs 5 i friskolor är något nöjdare med sin skola än eleverna i samma årskurs i kommunala skolor, +0,5.

⁵⁶ Skolinspektionen, resultat Skolenkäten 2024.

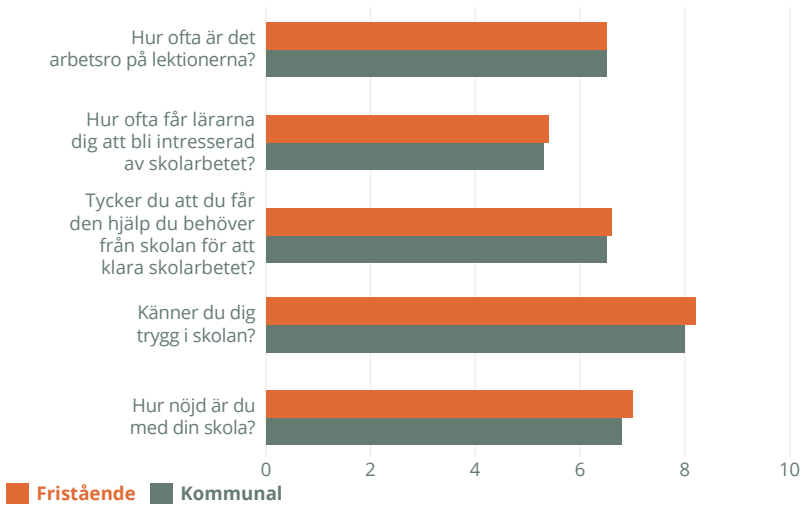
Ill. 36. Elever Åk 5. Vårterminen 2024 (Skolverket, 2024).⁵⁷

På frågan om upplevd tillgång till hjälp från skolan att klara skolarbetet får fristående och kommunala skolor samma poäng.

Nöjdare elever även i fristående gymnasier

Friskoleeleverna i årskurs 2 i gymnasiet är nöjdare i upplevd trygghet, och mer nöjda med skolan som helhet, båda på +0,2, än sina motsvarigheter i kommunala skolor.

⁵⁷ Skolinspektionen, resultat Skolenkäten 2024.

III. 37. Elever Åk 2 gymnasiet, Vårterminen 2024 (Skolverket, 2024).⁵⁸

Minst är skillnaden på frågan om upplevd arbetsro på lektionerna där fristående och kommunala skolor får samma värde.

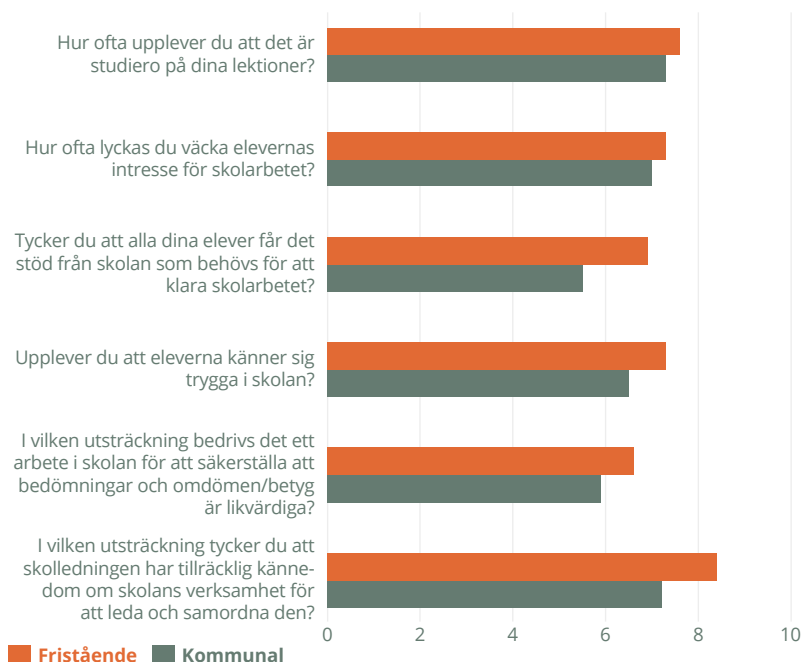
Mycket nöjdare grundskollärare i fristående skolor

Skolverket gör inte längre ett sammandrag av den pedagogiska personalens svar på Skolenkäten. Vi har valt att redovisa de fyra frågor som motsvarar vårdnadshavarnas och elevernas frågor samt ytterligare två, som vi anser är viktiga.⁵⁹ Frågan om generell nöjdhet ställs inte till lärare.

⁵⁸ Skolinspektionen, resultat Skolenkäten 2024.

⁵⁹ Skolledning och likvärdig bedömning.

Grundskollärare i friskolor är nöjdare än lärare i kommunala skolor på alla sex utvalda frågor. Störst är skillnaden i upplevelsen av att eleverna får det stöd från skolan de behöver för att klara skolarbetet, +1,4. Även skolledningens kännedom om skolans verksamhet upplevs som större i friskolor, +1,2.

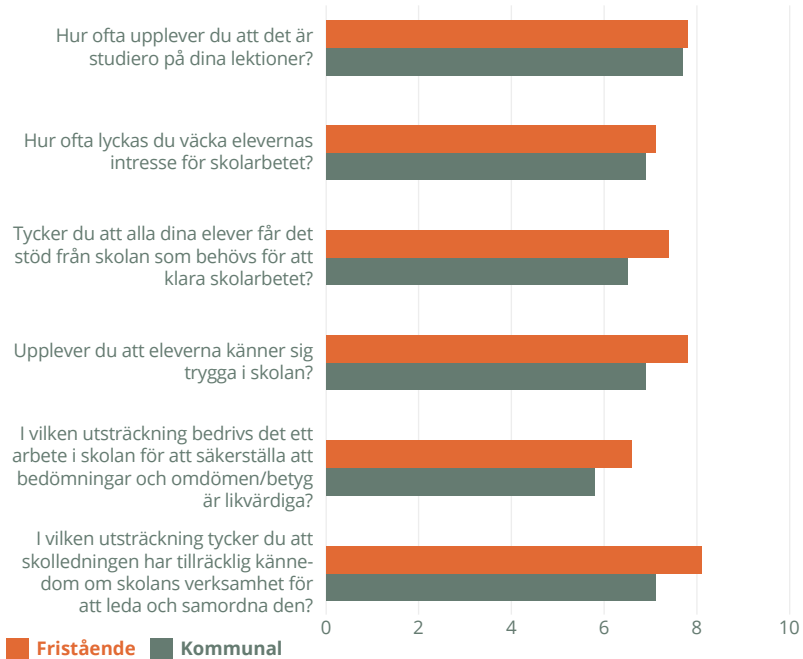
III. 38. Pedagogisk personal i grundskolan, Vårterminen 2024 (Skolverket, 2024).⁶⁰

Minst är skillnaden i upplevelsen av elevernas studiero och förmågan att väcka elevernas intresse för skolarbetet, +0,3.

⁶⁰ Skolinspektionen, resultat Skolenkäten 2024.

Nöjdare gymnasielärare i friskolor

Även gymnasielärare i friskolor är nöjdare än lärare i kommunala skolor på samtliga av de sex utvalda frågorna. Störst är skillnaden i upplevelsen av skolläringens kännedom om skolans verksamhet, +1,0.

Ill. 39. Pedagogisk personal, gymnasiet, Vårterminen 2024 (Skolverket, 2024).⁶¹

Lägst är skillnaden i upplevd studiero på lektionerna, som är densamma på fristående och kommunala gymnasieskolor.

61 Skolinspektionen, resultat Skolenkäten 2024.

Snart 50 000 lärare och pedagoger i friskolorna

19 procent arbetar i fristående verksamhet

Antalet lärare och personal som arbetar med barn i förskolan motsvarade 234 467 heltidstjänster 2023/24. Av alla tjänster i de olika skolformerna fanns 44 315 (19 procent) i en fristående verksamhet.⁶²

Skolform	Fristående	Kommunal
Förskola	21 457	77 459
Förskoleklass	1 013	7 432
Grundskola	13 615	78 362
Anpassad grundskola	142	3 682
Gymnasieskola	7 949	21 548
Anpassad gymnasieskola	139	1 669
Totalt	44 315	190 152

Ill. 40. Antal förvärvsarbetande inom skola 2023/24. Uppgifterna om förskolan avser kalenderåret 2023.

62 Förskola – Personal – Riksnivå, Tabell 2A. Förskoleklass – Personal – Riksnivå, Tabell 2A. Grundskolan – Personal – Riksnivå, Tabell 4A. Anpassad grundskola – Personal – Riksnivå, Tabell 3A. Gymnasieskolan – Personal – Riksnivå, Tabell 4A. Anpassad gymnasieskola – Personal – Riksnivå, Tabell 3A. (Sveriges officiella statistik 2024). Internationella skolor, skolor med Region som huvudman och Sameskolan ingår ej.

Lägre andel behöriga lärare i friskolor, men spridningen är stor

Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen var 73,5 procent i fristående grundskolor 2023/24, jämfört med 86,3 procent i kommunala grundskolor.⁶³ Spridningen är dock stor, från 24,7 procent till 100 i fristående skolor och från 52,4 procent till 95,7 i kommunala. Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen i fristående grundskolor är högre i verkligheten, eftersom lärare med pedagogisk högskoleutbildning i annat land, som inte validerat sin utbildning i Sverige och arbetar på skolor med tillstånd att undervisa på engelska⁶⁴, lärare på waldorfskolor och på internationella skolor⁶⁵, inte ingår i statistiken över lärare med pedagogisk högskoleutbildning.⁶⁶

Statistiken över legitimerade och behöriga lärare omfattar de lärare som undervisar i de ämnen för vilka legitimationskrav gäller. Det betyder att det är en annan population än andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen. Lärarkategorier som är undantagna från legitimationskravet vid tillsvidareanställning är lärare i modersmål, lärare som bedriver annan undervisning på engelska än språkundervisning och lärare i fristående skolor med waldorfpedagogik. Det förklarar till en del varför lärarbehörigheten är lägre i friskolor än i kommunala skolor. Lärare med pedagogisk högskoleutbildning från annat land, som inte validerar sin utbildning, kan inte heller ansöka om lärarlegitimation.

Generellt sett är lärarbehörigheten lägre på grundskolor med fristående huvudman än på kommunala grundskolor. 65,1 procent av grundskollärarna (omräknat till heltidstjänster) i friskolor hade legitimation och behörighet i

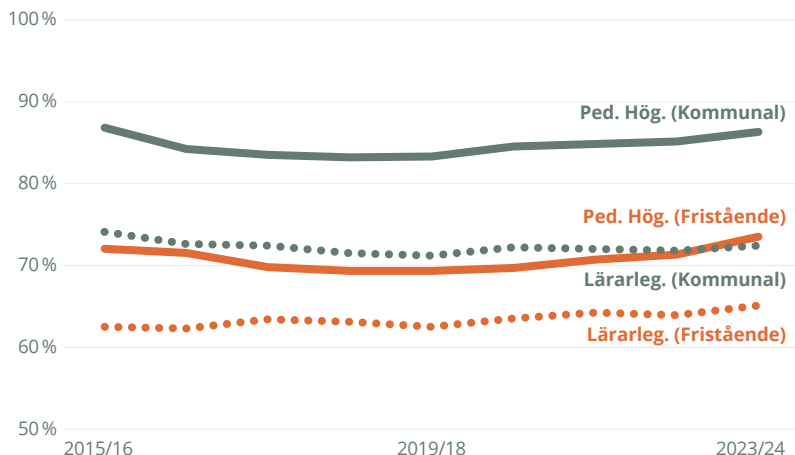
63 Grundskolan – Personal – Riksnivå, Tabell 4 A: Pedagogisk högskoleexamen, genomsnittlig tjänstgöringsgrad, heltidstjänster och lärartäthet läsåren 2014/15–2023/24 (Skolverket, Sveriges Officiella Statistik 2024).

64 Internationella Engelska Skolan uppger att man har 85 procent andel lärare med pedagogisk högskoleutbildning, 45 procent utländsk och 38 procent svensk. (<https://engelska.se/faq-and-contact/teaching-and-learning/>)

65 Internationella skolor följer inte svensk läroplan.

66 Skollagen 24 kap. 2§.

minst ett undervisningsämne. Motsvarande andel i den kommunala skolan var 72,4 procent.⁶⁷ Spridningen är dock stor, från 10 procent till 100 i fristående skolor och från 24 procent till 90 i kommunala.

Ill. 41. Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen respektive lärarlegitimation och behörighet att undervisa i minst ett ämne i grundskolan, heltidstjänster (Skolverket 2024).

I gymnasieskolan var andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen i fristående skolor 76,8 procent, i kommunala skolor 85,0 procent.⁶⁸ Spridningen är dock stor, från 27 procent till 100 i fristående skolor och från 45 procent till 100 i kommunala, i stor utsträckning beroende på vilka program skolorna erbjuder.

I gymnasieskolan är lärarbehörigheten över lag högre än i grundskolan. 77,4 procent av lärarna i friskolor hade legitimation och behörighet i minst ett undervisningsämne jämfört med 87,2 procent hos kommunala huvudmän.⁶⁹

⁶⁷ Grundskolan – Personal – Riksnivå, Tabell 8B och 8C, Anställda med lärarlegitimation och behörighet läsåret 2023/24 (Skolverket, Sveriges Officiella Statistik 2024). I Skolverkets uppgifter om behöriga lärare ingår enbart de lärarkategorier som omfattas av legitimationskravet.

⁶⁸ Gymnasieskolan – Personalstatistik, läsåret 2023/24 (Skolverket 2024).

⁶⁹ Gymnasieskola – Personalstatistik med lärarlegitimation och behörighet, jämfört med föregående år, antal heltidstjänster, läsåret 2023/24 (Skolverket 2024).

Spridningen är dock stor, från 24 procent till 100 i fristående skolor och från 30 procent till 100 i kommunala, i stor utsträckning beroende på vilka program skolorna erbjuder.

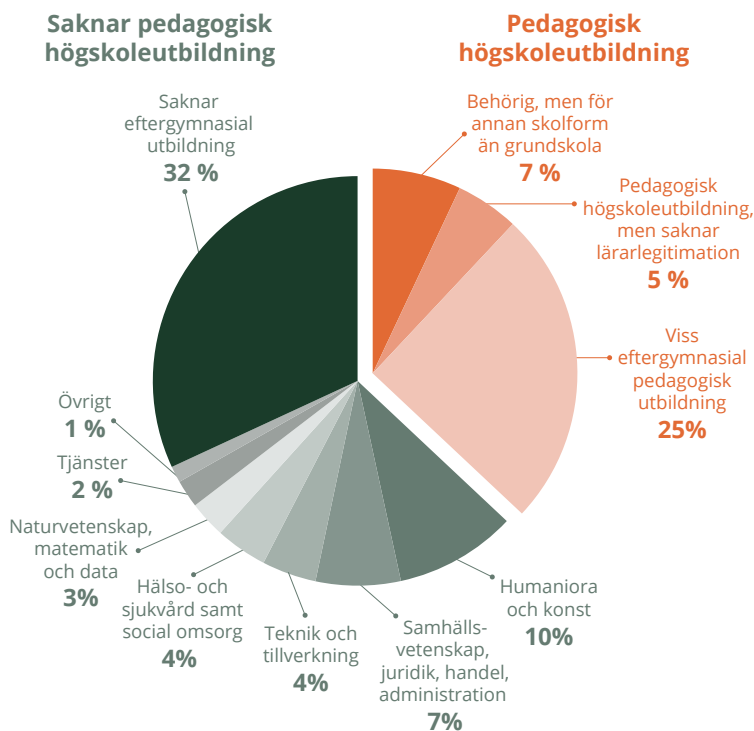
Obehöriga lärare

I grundskolan var drygt 17 200 lärare obehöriga i samtliga undervisningsämnen i en rapport Skolverket presenterade 2021. 7 procent var dock behöriga för en annan skolform än grundskolan, 5 procent hade en pedagogisk högskoleexamen, men saknade lärarlegitimation, 25 procent hade en viss eftergymnasial pedagogisk utbildning, men återstående 63 procent saknade eftergymnasial pedagogisk utbildning helt.⁷⁰

/ Av alla lärartjänster i de olika skolformerna fanns 44 315 (19 procent) i en fristående verksamhet.

70 Lärarprognos 2021 (Skolverket, 2021). 17 200 lärare utgör 7,3 procent av det totala antalet lärare, heltidstjänster.

Ill. 42. Obehöriga lärares bakgrund fördelad på respektive eftergymnasial pedagogisk utbildning.⁷¹

De som saknar eftergymnasial pedagogisk utbildning är inte en homogen grupp. I många ämnen utgjorde lärare som är behöriga att undervisa i grundskolan, men inte i det specifika ämnet, en stor andel av de obehöriga lärarna. Störst andel obehöriga lärare, som är behöriga för grundskolan, men inte i ämnet, var det i ämnena Bild (40 procent), Teknik (39 procent) och

71 Obehöriga lärare i grundskolan ingen homogen grupp (Skolverket, 2021).

Musik (34 procent). I Slöjd, Moderna språk, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa samt Musik saknade mellan var 4:e och var 10:e lärare eftergymnasial pedagogisk utbildning.⁷²

Högst behörighet 2023/24 hade lärarna i Svenska och Matematik, med 80 procent.

Lärare byter jobb vart femte år

Personalomsättningen har ökat i svensk skola. Det kan påverka kontinuiteten och utvecklingen på en skola. Med tanke på bristen på utbildade lärare kan den leda till att elever får byta lärare alltför ofta. En hög omsättning på rektorsposten medför också en bristande kontinuitet i det pedagogiska ledarskapet på skolan och riskerar att försvåra det systematiska kvalitetsarbetet.⁷³

I Sverige var den genomsnittliga anställningstiden för högstadielärare 2019 fem år, jämfört med åtta år i genomsnitt i OECD. I låg- och mellanstadiet var den fyra år, i gymnasiet sex.⁷⁴ Rektorer arbetade i genomsnitt tre år på högstadiet, jämfört med fem år i genomsnitt i OECD. I låg- och mellanstadiet arbetade rektorn i genomsnitt två år och tre i gymnasiet.⁷⁵ Många byter med andra ord jobb varje år.

⁷² Obehöriga lärare i grundskolan ingen homogen grupp (Skolverket, 2021).

⁷³ Talis 2018. En studie om lärares och rektors arbete i grund- och gymnasie-skolan. Delrapport 1. Rapport 481. Skolverket (2019).

⁷⁴ Avser både tillsvidare- och visstidsanställda. Grupperna är inte viktade för att vara representativa.

⁷⁵ Talis 2018. En studie om lärares och rektors arbete i grund- och gymnasieskolan. Delrapport 1. Rapport 481. Skolverket (2019).

Löneskillnaderna utjämnas långsamt

Lärare i fristående grundskolor har länge haft högre lön än i kommunala skolor. Skillnaderna har emellertid jämnats ut på senare tid.⁷⁶

Ålder	Förskollärare		Grundskollärare		Gymnasielärare	
	Fristående	Kommunal	Fristående	Kommunal	Fristående	Kommunal
18–24 år	24 900	25 000	27 700	25 700	i.u	28 000
25–29 år	33 100	32 200	36 200	34 600	i.u	36 200
30–34 år	35 100	33 500	37 800	36 600	i.u	38 500
35–39 år	30 700	34 300	38 800	38 100	i.u	40 500
40–44 år	32 200	35 000	40 200	39 400	38 800	42 000
45–49 år	35 200	35 900	41 200	40 800	i.u	43 100
50–54 år	35 800	36 600	41 300	41 500	41 000	43 500
55–59 år	35 000	36 800	40 600	41 200	i.u	43 700
60–64 år	32 400	36 900	40 200	41 200	i.u	44 100
65–66 år	i.u ⁷⁷	i.u	i.u	i.u	i.u	i.u

III. 43. Genomsnittlig månadslön 2024 efter yrke och ålder.⁷⁸

Yngre lärare i friskolor

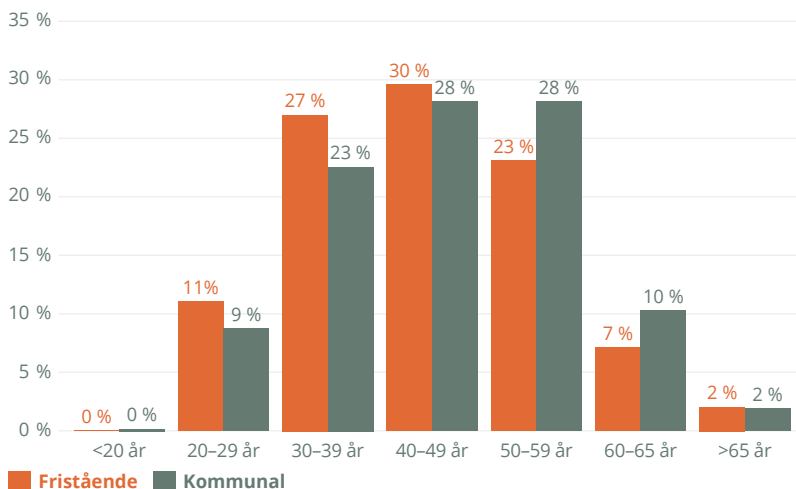
Fristående förskolor och skolor har yngre lärare än kommunala skolor. I gruppen förskollärare/grundskollärare/fritidspedagoger är 38 procent av de anställda i fristående verksamheter under 40 år. I kommunerna är det 32 procent. 37 procent av lärarna i fristående gymnasieskolor är under 40 år, i kommunala skolor 21 procent.⁷⁹

76 Genomsnittlig månadslön inom kommuner efter Yrke (SSYK 2012), ålder, kön och år och Genomsnittlig månadslön. (totallön), tjänstemän privat sektor (SLP), kronor efter Yrke (SSYK 2012), ålder, kön och år (SCB, 2023).

77 [i.u] avser att uppgift inte är tillgänglig, för osäker för att anges eller borttagen av sekretesskäl.

78 Lönestrukturstatistik SCB, 2024.

79 Personal – Riksnivå, Tabell 1 C: Åldersfördelning lärare och rektorer, per skolform 2023/24 (Sveriges officiella statistik 2024).

III. 44. Andel anställda i gruppen förskollärare/grundskollärare/fritidspedagoger per åldersgrupp.⁸⁰

Lägre lärartäthet i friskolor

Lärartätheten – uttryckt som antal elever per lärare – är densamma i fristående och kommunal skola i förskolan och F-klass. Från och med Åk 1 är lärartätheten lägre i fristående skolor, 10 procent lägre på lågstadiet, 15 procent lägre på mellanstadiet och 12 procent på högstadiet.⁸¹

	Fristående	Kommunal
Förskola	5,0	5,1
F-klass	17,4	17,6
1-3	15,1	13,7
4-6	13,5	11,7
7-9	12,4	11,1

III. 45. Antal elever per lärare (lärartäthet) på skolor med olika kombinationer av årskurser läsåret 2023/24 (Skolverket, 2024).

⁸⁰ Sveriges Officiella Statistik, 2024.

⁸¹ Förskola – Personal – Riksnivå, Tabell 2 A: Antal heltidstjänster, personaltäthet och anställda 2014–2023 och Förskoleklass – Personal – Riksnivå, Tabell 2 A: Anställda i arbete med elever 2014/15–2023/24 (Sveriges officiella statistik 2024).

Brist på lärare

Det är för få som vill bli lärare. Den beräknade bristen har förvisso reviderats ner av Skolverket till följd av att SCB beräknar att elevkullarna kommer att minska något under de närmaste åren, för att sedan öka igen. Skolverket bedömer att det kommer att saknas cirka 10 600 (heltidstjänster) behöriga lärare och förskollärare år 2038.⁸² Det motsvarar nästan var 14:e lärare av det bedömda behovet om 145 1000 lärare.⁸³

Bristen bedöms bli störst på yrkeslärare inom gymnasieskolan och ämneslärare inom grundskolans årskurs 7–9. Det bedöms även bli viss brist på förskollärare och grundskollärare med inriktning mot årskurs 4–6 år 2035. För ämneslärare inom gymnasieskolan beräknas, totalt sett, antalet examinerade bli fler än examinationsbehovet.

För att minska bristen på behöriga lärare behöver läraryrkets status höjas, lärarutbildningen förbättras, obehöriga kompetensutvecklas, men även verksamheten organiseras så att obehöriga lärare kan fortsätta arbeta, enligt Lärarprognosen.

/ Skolverket bedömer att det kommer att saknas cirka 10 600 behöriga lärare och förskollärare år 2038.

82 Lärarprognos 2024. Beräkningarna utgår från lärarsituationen 2024 (Skolverket, 2024).

83 Lärarprognos 2024. I Lärarprognos 2019 bedömdes hela 45 000 behöriga lärare saknas 2033 (Skolverket, 2021).

Bidrag på lika villkor

Friskolor får för låg skolpeng

Svenska friskolors intäkter består av kommunal skolpeng och statliga bidrag. Elevavgifter, anmälnings-, kö- eller registreringsavgifter får inte tas ut. Undervisningen ska vara avgiftsfri.

Fristående grund- och gymnasieskolor finansieras i första hand genom kommunala bidrag från elevernas hemkommuner, den så kallade skolpengen. För grundskolan ska den enligt Skollagen 10 kap 38§ och Skolförordningen 14 kap 4§ motsvara elevens hemkommuns budgeterade kostnader per elev för sju kostnadsslag:

1. undervisning
2. lärmektyg
3. elevhälsa
4. måltider
5. administration (schablonersättning)
6. mervärdesskatt (schablonersättning)
7. lokalkostnader

Summan av dessa kostnadsslag är det så kallade grundbeloppet. Hur grundbeloppet ska beräknas framgår av regeringens proposition 2008/09:171 *Offentliga bidrag på lika villkor, Skolförordningen 2011:185* samt *Skollagen 2010:800*. Fristående skolor ska ha samma ersättning som kommunala skolor för fem kostnadsslag.⁸⁴ Administrationskostnader och mervärdes-

84 Skollagen 10 Kap 38§.

skattekostnader ersätts med en 3-procentig⁸⁵ respektive 6-procentig⁸⁶ schablon.⁸⁷ Det här beskrivs noggrant i mittenstapeln (Skoll 10:38) i illustration 46.

Både kommuner och fristående huvudmän rapporterar sina kostnader till Skolverket årligen, men anvisningarna för vad som ska hänföras till respektive kostnadslag är inte helt i enlighet med Skollagen och Skolförordningen, men för de fem kostnadslag som fristående skolor ska ha samma ersättning som kommunala skolor, kan vi anta att de är i det närmaste korrekt redovisade.⁸⁸ Administrationskostnader och mervärdesskattekomensation ersätts enligt schablon. Det är alltså lätt att avläsa om kommunerna tillämpar Skollagen och Skolförordningen rätt.

Den kommunala huvudmannens genomsnittliga kostnader för grundskolan exklusive skolskjuts per elev 2023⁸⁹ var:

	Kommunal
Undervisning	75 700
Lärverktyg	5 700
Elevhälsa	4 780
Måltider	7 600
Lokalkostnader	22 800
Delsumma 1	116 580
Övrigt	18 800
Total kostnad per elev	135 380

85 6.3.5 Administration i Prop. 2008/09:171 Bidrag på lika villkor. I texten står det "tre procent av bidragsbeloppet (grundbeloppet)", vilket måste tolkas som tre procent av bruttobeloppet. Friskolornas Riksförbund krävde i sitt remissvar att friskolorna skulle ersättas med kommunernas verkliga administrationskostnad, vilket var den enda viktiga avvikande ståndpunkten från förbundet i förhållande till regeringens proposition.

86 Kompensationen motsvarar den mervärdesskatt som kommunen har betalat, men inte har rätt att göra avdrag för på grund av verksamhetens karaktär, t.ex. utbildningsverksamhet. Reglerna om detta finns i lagen (2005:807) om ersättning för viss mervärdesskatt för kommuner och landsting.

87 Skolförordningen 2011:185 14 Kap 4§.

88 Bland annat skolledning, studie- och yrkesvägledning, elevförsäkringar, elevassistenter, talpedagoger, skolvärddar och fritidspersonal och kompetensutveckling t.ex. kursavgifter, konferenser etc, som redovisas i Kostnadslaget Övrigt, ska i enlighet med SFS 1996 redovisas i kostnadslaget Undervisning.

89 Grundskolan – Kostnader – Riksnivå, Tabell 2 A: Huvudmannens kostnader 2023, Sveriges Officiella Statistik 2024.

"I totalkostnaden ingår kostnader för undervisning, lokaler och inventarier, skolmåltider, lärverktyg, utrustning och skolbibliotek, elevhälsa samt övriga kostnader. **Kommunens kostnader för skolskjutsar ingår inte** utan redovisas i tabell 3."

Friskolor skulle med andra ord enligt Skollagen ha fått 116 580 kronor per elev i grundbelopp 2023 för fem av kostnadsslagen, delsumma 1, plus 3 procent schablonersättning för administrationskostnader och 6 procent schablonersättning i mervärdesskattekomensation, **summa 127 072 kronor per elev**.⁹⁰ Se mittenstapeln, Skoll 10:38, i illustration 46.

De fick 109 200 kronor år 2023,⁹¹ **17 872 kronor per elev för lite**. Se den högra stapeln i illustration 46.

I kostnadsslaget Övrigt, som inte definieras i Prop. 2008/09:171 *Bidrag på lika villkor*, ingår i Skolverkets redovisning enligt ovan, ”Alla övriga kostnader som inte ingår i ovanstående kostnadslag, t.ex. SYV-verksamhet, administration och kostnad för kompetensutveckling, såsom kursavgift (exkl. lönekostnader)”⁹², SYV-verksamhet och kostnad för kompetensutveckling, såsom kursavgift ska i enlighet med SFS 1996:1206 4 Kap 4§ emellertid redovisas i kostnadsslaget undervisning, eftersom de betraktas som kostnader som är direkt hänförliga till undervisningsverksamheten.

De fristående huvudmannens genomsnittliga kostnader för grundskolan per elev 2023⁹³ var:

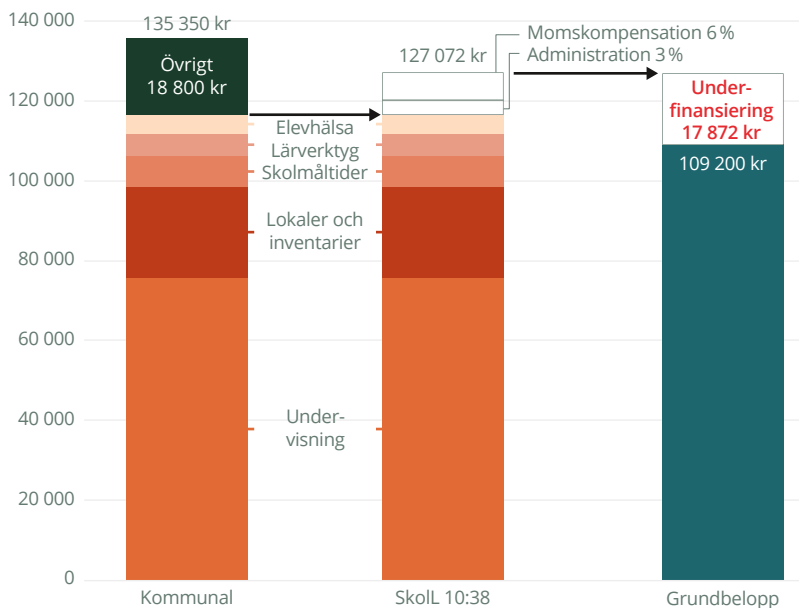
	Fristående
Undervisning	67 500
Lärverktyg	6 100
Elevhälsa	4 010
Måltider	8 100
Lokalkostnader	23 500
Delsumma 1	109 210

90 Tabellen avser den kommunala huvudmannens undervisningskostnader i genomsnitt för alla årskurser. Eftersom de fristående skolorna har fler elever i högre årskurser bör grundbeloppet för fristående skolor vara högre. Kostnaden per elev antas vara 10 procent högre i årskurs 4–6 än i årskurs 1–3 och 20 procent högre i årskurs 7–9 än i årskurs 1–3, i Friskolorna och skolkostnaderna, en empirisk granskning av Åstrandsutredningens analyser och slutsatser, sid 25 (Svenskt Näringsliv, okt 2020, uppdaterad 6 nov 2020).

91 Kostnader för skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet 2023, Skolverket 2023, sid 14.

92 Grundskolan – Kostnader – Riksnivå, Tabell 2 A: Huvudmannens kostnader 2023, Förklaringar och definitioner, Sveriges Officiella Statistik, Skolverket 2024.

93 Grundskolan – Kostnader – Riksnivå, Tabell 2 A: Huvudmannens kostnader 2023, Sveriges Officiella Statistik 2024.

III. 46. Kommunernas kostnader för grundskolan 2023, enligt kommunernas uppgifter till Skolverket/SCB, vänstra stapeln. Grundbeloppet som det ska beräknas enligt Skollagen 10 Kap 38 §, mittersta stapeln. Grundbelopp som utbetalats till friskolor, enligt Sveriges Officiella Statistik, Skolverket Grundskolan – Kostnader – Riksnivå, Tabell 2 A, 2023, högra stapeln.

Vissa kostnader ska inte ingå i beräkningen av grundbeloppet

Kommunens kostnader bland annat för att upprätthålla skolplikten och det s k utbudsansvaret ska **inte** ingå i underlaget för beräkningen av skolpengen, enligt Prop. 2008/09:171 *Bidrag på lika villkor*, ”Liksom utredningen finner regeringen att kommunens kostnader för att hålla en beredskap för att kunna ta emot elever i grund- och gymnasieskolan inte har något omedelbart samband med kostnaderna för utbildningsverksamheten. De hör snarare samman med kommunens övergripande myndighetsansvar. Kostnader av det

slaget bör därför kunna särskiljas och inte ingå i resurserna till skolverksamheten.”⁹⁴ Inte heller kostnaderna för skolskjuts ska ingå i beräkningsunderlaget för grundbeloppet.

Friskolor ska med andra ord inte ha ersättning motsvarande kommunernas samtliga kostnader – och får det inte heller. De 18 800 kronor i Övriga kostnader som inte ingår i beräkningen av grundbeloppet, utgör ett 16,1 procent stort tillägg till kommunens kostnader för utbildningsverksamheten.

I den politiska debatten och i media hävdas det ofta att friskolor ersätts för kostnader som de inte har, bland annat skolplikten och ansvaret för att upprätthålla erforderlig kapacitet över demografiska cykler, vilket alltså är falskt.

/ Kommunens kostnader för att upprätthålla skolplikten och det sk utbudsansvaret ska inte ingå i underlaget för beräkning av skolpengen.

Prop. 2008/09:171 Bidrag på lika villkor

Nettoredovisar kommunerna sina kostnader?

Friskolorna finansieras i andra hand genom olika statliga bidrag, som ökat under senare år. Skolverket anger att den kommunala skolpengen täcker knappt 90 procent av de fristående grundskolornas kostnader.⁹⁵ Det finns ett antal statliga bidrag att söka för olika extrainsatser och försöksprojekt. 2023 avsatte t.ex. staten 6,7 miljarder kronor till det sk Kunskapsbidraget, som alla grundskolor, oavsett huvudman, kan erhålla, baserat på elevernas socioekonomiska bakgrundsfaktorer.

⁹⁴ Prop. 2008/09:171 Bidrag på lika villkor sid 54–55.

⁹⁵ Kostnader för skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet 2023, sid 14 (Skolverket 2024).

Det är oklart hur de olika statliga bidragen påverkar kommunernas kostnadsredovisning och därmed beräkningen av grundbeloppet. Skolforskaren Gabriel Heller Sahlgren visar i rapporten *Friskolorna och skolkostnaderna* att kommunerna nettoredovisar kostnaderna⁹⁶ – bidragen krediteras bl.a. de fem kostnadsslagen som utgör underlag för grundbeloppsberäkningen – d v s de statliga bidragen sänker kommunernas verkliga kostnader.⁹⁷ **Därmed är kommunernas verkliga kostnader för undervisningsverksamheten högre än vad Skolverkets uppställning visar, och beräkningen av grundbeloppet för låg.** För friskolor är det naturligt att redovisa statsbidrag som intäkter.

Socioekonomisk omfördelning av skolpengen

I början av 2010-talet började kommuner avsätta en del av underlaget för grundbeloppet för en socioekonomisk omfördelning till skolor med elever som anses behöva mera stöd, i form av större ekonomiska resurser.⁹⁸ 2024 omfördelade 70 procent av de kommuner som deltog i SKR:s enkät mellan 5 och över 20 procent av skolpengen.⁹⁹

Större städer är vanligen mer heterogena och det finns ofta en högre grad av boendesegregation, vilket i sig påverkar skolornas elevunderlag. Det finns också fler skolor att välja mellan i större kommuner, vilket i sin tur kan ge olika elevsammansättning i skolorna. I glesbygdskommuner finns det mer sällan olika skolor att välja mellan och det finns även färre skolor totalt. Tre fjärdedelar

96 Friskolorna och skolkostnaderna, en empirisk granskning av Åstrandsutredningens analyser och slutsatser, sid 25 (Svenskt Näringsliv, okt 2020, uppdaterad 6 nov 2020).

97 En mer likvärdig skola (SOU, 2020:28) för ett liknande resonemang på sid 455: "Samtidigt som statsbidragen ökat har de av kommunerna finansierade kostnaderna minskat med cirka 6 procent, eller 6 400 kronor per barn. Större delen av ökningen av statliga medel till skolan har alltså motverkats av minskade tillskott från kommunsektorn. Då Wärnerssonpengarna betalades ut i början av 00-talet uppstod samma typ av mönster, den kommunala resursen per barn sjönk då staten gick in med ett betydande stimulansbidrag. Misstanken uppstår att kommunernas finansiering anpassas till de statliga tillskotten. Det skulle i så fall innebära att de åtminstone i någon utsträckning förlorar sin effekt.

98 Skollagen 2 kap., som trädde i kraft 1 juli 2014.

99 Socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola, sid 2 (SKR, 2024).

av storstads- och storstadsnära kommuner omfördelade 2018 en del av skolpengen i form av ett socioekonomiskt strukturbidrag. Något mer än hälften av de små kommunerna och glesbygdskommunerna gjorde det också.¹⁰⁰

Knappt hälften av de kommuner som använder socioekonomisk omfördelning omfördelade upp till 5 procent av skolpengen, en tredjedel omfördelar 6–10 procent, knappt en tiondel 11–15 procent, 1/13-del 16–20 procent och sex kommuner över 20 procent.¹⁰¹ Vid en omfördelning på tio procent så får alla skolor 90 procent av grundbeloppet och de återstående tio procentenheterna fördelas till skolorna i förhållande till den modellberäknade socioekonomiska sannolikheten att de inte ska nå behörighet till gymnasiets yrkesprogram. Kommuner som omfördelar en del av skolpengen socioekonomiskt använder minst 80 olika omfördelningsmodeller.¹⁰² I nedan beskrivna studien av 32 kommuner dominerar modeller som bygger på vårdnadshavarnas utbildningsnivå och andel nyinvandrade.

Eftersom elever i kommunala skolor i genomsnitt har en något sämre socioekonomi utgår de flesta modellerna från att de inte blir behöriga till gymnasiets yrkesprogram i samma utsträckning som elever i friskolor, och den socioekonomiska omfördelningen tillfaller därför kommunala skolor i något högre utsträckning¹⁰³ än friskolor. Detta har dock ingenting med beräkningen av grundbeloppet att göra, eftersom den socioekonomiska omfördelningen sker på samma villkor för kommunala och fristående skolor.

Det finns ingen sammanställning av hur den del av skolpengen som omfördelas på socioekonomiska grunder används och därför inte heller någon forskning kring effekterna av den socioekonomiska omfördelningen. SKR skriver i 2024 års rapport¹⁰⁴ att ”det finns inga enkla samband mellan resurser och resultat” och ”Det är [också] viktigt att strukturen följs upp (gärna årligen).

100 Socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola, sid 4 (SKR, 2024).

101 Socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola, sid 19 (SKR, 2018).

102 Skolpengen – Effektivitet och konsekvenser, sid 22 (Riksrevisionen 2022:17). ”Enligt en publikation från mars 2022 [Lindqvist, Nyckeln till grundskolans finansiering, 2022] har 165 kommuner någon form av socioekonomisk ersättning. Bland dessa finns drygt 80 olika modeller för att fördela den socio-ekonomiska ersättningen.”

103 I rapporten År friskolorna överkompenserade? En studie av 32 kommuner (Friskolornas Riksförbund oktober 2023), beräknas effekten till ca. 2 700 kronor per elev.

104 Socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola, sid 4 (SKR, 2024).

Det är ofta svårt att isolera vilken skillnad som de socioekonomiskt viktade resurserna ger. Insatser som ger bra resultat på en skola kanske inte skulle göra detsamma på en annan skola.”

Skolverket använder vid fördelning av det s k Kunskapsbidraget ett socioekonomiskt index per skola som beräknas på varje elevs:¹⁰⁵

- » vårdnadshavares utbildningsnivå
- » invandringsår till Sverige
- » vårdnadshavares inkomst
- » kön
- » vårdnadshavares ekonomiska bistånd
- » folkbokföringsadress (högre index om vårdnadshavarna har olika folkbokföringsadresser)
- » antal syskon som är folkbokförda i hemmet
- » bostadsområdes socioekonomisk status där eleven är folkbokförd

Indexet beräknas av SCB och finns beskrivet i en PM Socioekonomiskt index HT21 som kan erhållas från SCB. Det togs fram på uppdrag av 2015 års Skolkommission. Grundtanken bakom modellen är att elever som har hög sannolikhet att inte uppnå behörighet till gymnasieskolan har ett större behov av (ekonomiskt) stöd än elever som har låg sannolikhet att inte uppnå behörighet. Därmed antas också att skolor och kommuner med hög andel elever som riskerar att inte uppnå behörighet till gymnasiet ha ett större behov av (ekonomiskt) stöd. Historiska data över utfall för åren 2017–2021 har använts som underlag för modellarbetet.

105 Statsbidrag för likvärdig skola (Skolverket, 2021).

Endast 2 av 32 studerade kommuner följer lagen

Kunskapsskolans chef för Externa relationer Mikaela Valtersson har i en rapport, *Är friskolorna överkompenserade? En studie av 32 kommuner* från oktober 2023, detaljstuderat hur beräkningen av grundbeloppet går till i 32 kommuner, se Forsknings- och rapporttips 2023, sida 125. Studien består av både kvantitativt och kvalitativt underlag. Statistik, budgettabeller och skolpengsbeslut har analyserats tillsammans med intervjuer och textstudier. Totalt har ungefär 160 olika källor i form av kommunala budgetar och andra handlingar ingått som underlag, samt en del andra källor i form av litteratur och rapporter. Syftet med studien är att undersöka hur skolpengsbeslut fattas och hur resurserna fördelas till skolorna. Målet är förvisso även i Valterssons studie att utvärdera om Skollagen följs och om systemet är rättvist och likvärdigt, oavsett vilken huvudman och skola eleven väljer. Men rapporten har ett vidare perspektiv än bara beräkningen av grundbeloppet och innefattar även de ekonomiska effekterna av strukturbidrag, ersättning för nyanlända samt tilläggsbelopp. I analysen har Valtersson också tagit hänsyn till statsbidragen och adderat friskolornas sökta statsbidrag till deras ursprungliga beviljade skolpeng för att skapa full jämförbarhet.

Rapporten visar att en elev i en kommunal skola 2021 i genomsnitt hade cirka 17 000 kronor mer per år i resurser än en elev i en fristående skola. Det är ungefär samma differens som mellan den kommunala skolans totala kostnader och det beräknade grundbeloppet i analysen ovan.

Elevsammansättningen och nettot av strukturbidraget förklarar endast cirka 2 700 kronor per elev och år. Efter justering för elevsammansättning kvarstod 2021 en skillnad om 14 200 kronor per elev och år. Resultatet är tydligt, friskolorna är *inte* överkompenserade.

I rapporten konstaterar Mikaela Valtersson att ”försöka följa de beräkningar som kommunerna gör för att komma fram till skolpengen eller hur deras resursfördelningsmodell ser ut, är ofta förknippat med betydande svårigheter. Färre än hälften av kommunerna i studien följer lagens intentioner fullt ut

och visar de olika delarna i skolpengen. Bara några få av de studerade kommunerna är så tydliga och pedagogiska som de förutsatts vara.”¹⁰⁶ Slutsatsen är att bara två av de 32 kommuner som studerats följer lagen.

Ett av syftena med regeringens proposition 2008/09:171 *Offentliga bidrag på lika villkor*, var att göra det möjligt att förvaltningsrättsligt pröva beräkningen av grundbeloppet¹⁰⁷, vilket naturligtvis inte går att göra om den inte är transparent. I de allra flesta studerade kommuner är grundskolebudgeten mycket svårtillgänglig. Oklara rubriker, tabeller och svårbegripliga tillvägagångssätt när det gäller hur olika delposter undantas innan skolpengen fördelas och andra delposter förs tillbaka i kompensation, gör det utomordentligt svårt att se hur skattepengar används.¹⁰⁸

Valtersson konstaterar också att den enskilt största skillnaden i resurstilldelningen mellan elever i kommunala och elever i fristående skolor handlar om administration och central förvaltning. Kostnader för administration och stöd till kommunens egna skolor i form av till exempel kommunikation, pedagogik, kompetensutveckling, ekonomi, IT-system och HR är ungefär dubbelt så stor som den 3 procent-schablon som friskolorna tilldelas.¹⁰⁹

Rapporten exemplifierar flera oklarheter kring kostnadsredovisningen av kommunernas lokalkostnader och noterar att endast fyra av de studerade kommunerna använder en lokalkostnad i grundbeloppsberäkningen som är i närheten av de kostnader de själva uppgivit till Skolverket.¹¹⁰

Dessutom visas i jämförelsen av hur stora kostnader som undantas från beräkningen grundbeloppet i kostnadsslaget Övrigt hur t.ex. Katrineholm redovisar hela 23,8 procent av de totala kostnaderna som Övrigt.¹¹¹

106 Är friskolorna överkompenserade? En studie av 32 kommuner, sid 6 (Friskolornas Riksförbund, okt 2023).

107 Proposition 2008/09:171 Offentliga bidrag på lika villkor sid 26–27.

108 Är friskolorna överkompenserade? En studie av 32 kommuner, sid 7 (Friskolornas Riksförbund, okt 2023).

109 Är friskolorna överkompenserade? En studie av 32 kommuner, sid 21 samt kommunexemplen i appendix D (Friskolornas Riksförbund oktober 2023).

110 Är friskolorna överkompenserade? En studie av 32 kommuner, appendix F (Friskolornas Riksförbund oktober 2023).

111 Är friskolorna överkompenserade? En studie av 32 kommuner, appendix D (Friskolornas Riksförbund oktober 2023).

Det är med andra ord utomordentligt svårt att få någon klarhet i hur många kommuner beräknar grundbeloppet. Något som även Riksrevisionen konstaterade i sin granskning "Skolpengen – Effektivitet och konsekvenser".¹¹²

Skolpengsberäkningen för gymnasiet är än mer komplicerad

Beräkningen av grundbeloppet för gymnasiet sker på motsvarande sätt som för grundskolan, men sker på programnivå, vilket ökar komplexiteten och minskar transparensen. Reglerna finns i Skollagen 16 kap 53 § samt i SFS 1996:1206. Som exempel kan anges att grundbeloppet för studieförberedande program spänner från 897 700 kronor per elev på Ekonomiprogrammet till 115 200 kronor per elev på Tekniska programmet och för yrkesprogram från 115 400 kronor per elev på Försäljnings- och serviceprogrammet till 312 500 kronor per elev på Naturbruksprogrammet inriktning trädgård, enligt Skolverkets riksprislista för 2024, som ska tillämpas av hemkommunen om den inte själv tillhandahåller elevens program. Grundbeloppet kan skilja stort mellan kommuner som tillhandahåller elevens program, till följd av undervisningsgruppernas storlek och de speciallokaler som krävs på främst yrkesprogrammen. Därför beräknar inte Skolverket något genomsnittligt grundbelopp för gymnasiet.

De kostnader för det kommunala gymnasiet som rapporteras till Skolverket är, uppställda på samma sätt som för grundskolan ovan:

	Kommunal
Undervisning	73 600
Lärverktyg	10 000
Elevhälsa	4 000
Måltider	6 400
Lokalkostnader	24 800
Delsumma 1	118 800
Övrigt	22 700
Total kostnad per elev	141 500

¹¹² Riksrevisionen 2022:17, juni 2022.

Ovan beskrivna schabloner för administration och mervärdesskattekompen-
sation tillämpas på samma sätt som för grundskolan.

Utbudet av statliga bidrag är lägre på gymnasiet, men de som tillfaller den
kommunala huvudmannen netto redovisas förmodligen på samma sätt som i
grundskolan. Någon socioekonomisk omfördelning av skolpengen har tidig-
are inte skett på gymnasiet, men har börjat tillämpas i Stockholm.¹¹³

Uthållig ekonomisk stabilitet, men rörelsemarginal endast 3,4 procent

Alla huvudmän försöker undvika att ha högre kostnader än intäkter, oavsett
om de är kommunala eller fristående och oavsett driftsform. För friskolor är
det dessutom ett krav från Skolinspektionen att en fristående huvudman ska
ha en uthållig ekonomisk stabilitet som säkrar en trygg skolgång för huvud-
mannens elever. Beroende på driftsformen kan denna stabilitet uppnås på
olika sätt, men den förutsätter ett ekonomiskt överskott, d v s vinst.

Heller-Sahlgren visade i sin rapport 2020 att bruttovinstmarginalen 2018 var
endast 0,8 procent, för *hela* friskolesektorn.¹¹⁴

Den genomsnittliga rörelsemarginalen för *aktiebolag* som driver fristående
förskolor eller skolor är 3,4 procent. Rörelseresultatet utgör resultatet i ett
företag före finansiella kostnader och skatt har betalats. Nettoresultatet, vin-
sten, är alltså ännu lägre

Ofta väljer företag att låta vinsten vara kvar i bolaget, t.ex. för att med egna
medel finansiera investeringar eller expansion. Utdelningarna till aktieägare
i friskoleföretag de senaste åren har uppskattats till i storleksordningen

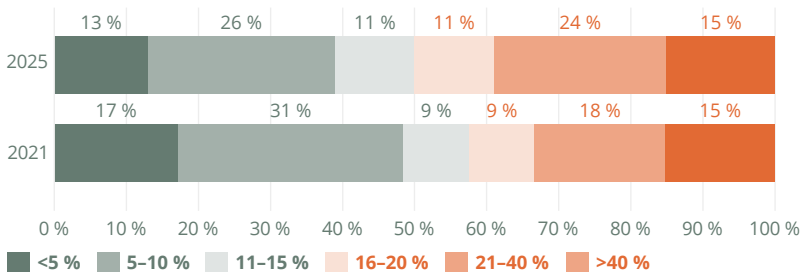
113 För att finansiera införandet av strukturtillägg har motsvarande cirka 1,5 procent av den samlade kostnaden för
programpengen dragits av och omfördelas till gymnasieskolorna enligt framtagen modell. [https://www.storsthlm.se/
samverkansomraden/gemensam-gymnasieregion/den-gemensamma-gymnasieregionen/programpriser/](https://www.storsthlm.se/samverkansomraden/gemensam-gymnasieregion/den-gemensamma-gymnasieregionen/programpriser/)

114 Friskolorna och skolkostnaderna sid 36. Med "elevavgifter" i förklaringstexten avses de intäkter/ elevavgifter som
riksinternat och internationella skolor – som räknas som friskolor – ofta har. De är inte offentliga resurser och bör inte
räknas med i jämförelser av huruvida den offentliga finansieringen av kommunala och fristående aktörer är likvärdig.
(Svenskt Näringsliv, 2020). Justerad januari 2023.

200–300 miljoner kronor per år. Det motsvarar *mindre* än en (1) procent av kostnaderna för *samtliga* friskolor, d v s även sådana som drivs av föreningar, kooperativ etc.¹¹⁵

59 procent majoritet för vinster

Den allmänna debatten om vinster i välfärden har på fyra år fått fler att tro att vinstnivån i friskolor är högre än 10 procent, 61 procent av allmänheten, enligt en undersökning från Demoskop¹¹⁶, än för fyra år sedan, då andelen var 52 procent. Andelen som tror att vinstnivån är mer realistisk, under 10 procent, har minskat från 48 till 39 procent. Den verkliga siffran för rörelsemarginalen har under många år legat runt **3 procent**. Det blir cirka 2,5 procent efter avskrivningar och skatt.

III. 47. Ungefär hur stor andel av den totala omsättningen i friskolor tror du blir till vinst i verksamheten?¹¹⁷

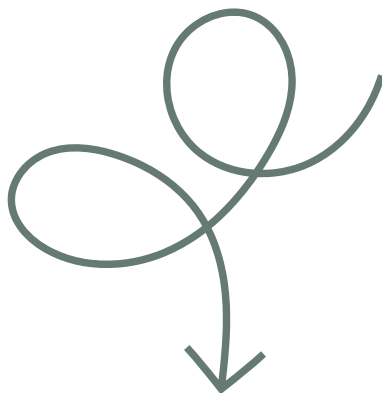
Andelen som anser att skolföretag ska få göra vinst, motsvarande den verkliga nivån, har minskat från 73 procent 2021 till 59 procent 2025, enligt undersökningen. Mest positiva till vinster är de som uppger att de sympatiserar med Centerpartiet (89 procent), Moderaterna (88 procent),

115 Avser de företags som enligt SCB:s SNI-koder driver för-, grund- och gymnasieskolor. En del av dessa driver även vuxenutbildning, varför vinsten från denna även ingår. Statistik över rörelseresultat (EBIT) för senast rapporterade verksamhetsår från friskoleföretag har erhållits från Bisnis Analys. En sammanställning av Aktieutdelningar från utbildningsföretag har sammanställts av Valuation Branschfakta i Sverige AB, 2020.

116 Vinstnivåer för friskoleföretag, Demoskop feb 2025. Av de tillfrågade har 1 033 personer en uppfattning.

117 Demoskop, 2025.

Kristdemokraterna (85 procent), Liberalerna (84 procent) och Sverigedemokraterna (72 procent). Minst positiva är väljare som uppger att de sympatiserar med Vänsterpartiet (21 procent), Miljöpartiet (30 procent) och Socialdemokraterna (39 procent).

/ Den genomsnittliga rörelsemarginalen för aktiebolag som driver fristående förskolor eller skolor är 3,4 procent.

Vad är en friskola

En friskola är en skola som drivs av en annan huvudman än kommun, region eller staten. Varje skola, både fristående och kommunal, måste ha någon som är ytterst ansvarig för verksamheten – en huvudman. Det är organisationen som är själva huvudmannen. När det är en kommun som är huvudman för skolan, representeras huvudmannen av den nämnd som har hand om skolfrågor och ytterst av de politiker som sitter i kommunfullmäktige. En friskola, eller mer korrekt fristående skola eller skola med enskild huvudman, kan ha en stiftelse, ett företag, en förening, en privatperson, ett kooperativ eller ett trossamfund som huvudman.

Sverige har, till skillnad från många andra länder, ett enhetligt skolsystem. Vårt system innebär att friskolor följer samma skollag och läroplaner som kommunala skolor, är skattefinansierade med skolpeng och får inte ta ut avgifter. En friskola verkar inom ramen för Skollagen (2010) och grund- och gymnasieskolor står under Skolinspektionens tillsyn. Fristående förskolor står under lägeskommunens tillsyn.

Friskolor finns på förskole-, grundskole- och gymnasienivå. Friskolorna måste enligt Skollagen vara öppna för alla – de får inte välja elever – men vissa urvalsprinciper, som ska vara offentliga och tydligt formulerade, får användas vid fler sökande än platser. Syskonförtur, kötid och geografisk närhet till bostaden, vissa verksamhetsmässiga samband (d v s från förskola till skola) samt i speciella fall färdighetsprov, t.ex. till skolor med kulturprofil (musik, dans och bild), är de enda urvalskriterierna som är tillåtna vid antagning till grundskolor.¹¹⁸ Det är inte tillåtet att välja ut vissa elever och neka andra eller att bryta könummerordningen.¹¹⁹ Utbildningen kan dock begränsas till att avse vissa årskurser, elever som är i behov av särskilt stöd

118 Skollagen 10 kap. 9–9a §§ och Skolförordningen 9 kap. 25–27 §§. Vissa profilklasser kräver förkunskaper, t.ex. i dans, musik eller idrott- och hälsa. Färdighetsprov får därför användas från årskurs 4 med Skolinspektionens godkännande. När färdighetsprov används som urvalsgrund till en viss skolenhet får ingen annan urvalsgrund tillämpas.

119 Fristående förskola, Skollagen 8 kap. 18 §, fristående förskoleklass 9 kap. 17 § och grundskola 10 kap. 35§.

(s k resursskola) eller elever som utbildningen är särskilt anpassad för.¹²⁰ Liknande bestämmelser finns även för fristående förskoleklass, fristående gymnasieskola och fristående anpassad grund- samt gymnasieskola.¹²¹

Elever med omfattande behov av särskilt stöd

Fristående skolor kan neka att ta emot elever med omfattande behov av särskilt stöd om elevens hemkommun inte är villig att betala tilläggsbelopp för eleven. Enligt Skollagen är en kommun inte skyldig att betala tilläggsbelopp om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.¹²² Om kommunen av sådana skäl beslutar att inte ge tilläggsbelopp, är den enskilda huvudmannen därför inte heller skyldig att ta emot eller ge fortsatt utbildning till eleven.

Möjligheten att neka att ta emot en elev är alltså mycket begränsad och gäller endast i de fall där kommunen avslår ansökan om tilläggsbelopp för att det innebär organisatoriska eller ekonomiska svårigheter.¹²³ Det händer dock i stort sett aldrig att kommunen avslår ansökan med den formuleringen. I stället hänvisar kommunen oftast till att elevens stödbehov ska täckas inom ramen för den ordinarie skolpengen, det vill säga grundbeloppet. Då ska eleven erbjudas plats och har också rätt till det stöd eleven behöver för undervisningen.

I juni 2022 beslutade riksdagen om nya regler för resursskolor. Benämningen resursskola infördes i Skollagen för kommunala resursskolor inom grundskolan och anpassade grundskolan. Den infördes också för de skolor med fristående huvudman som begränsar sin utbildning till elever som är i behov av särskilt stöd inom förskoleklassen, grundskolan, anpassade grundskolan och gymnasieskolan.

120 10 kap. 35 § första stycket Skollagen.

121 9 kap. 17 § första stycket, 15 kap. 33 § första stycket och 11 kap. 34 § första stycket Skollagen. Från och med 2 juli 2023 bytte grundsärskolan namn till anpassad grundskola och gymnasiesärskolan till anpassad gymnasieskola.

122 9 kap. 21 § andra stycket, 10 kap. 39 § tredje stycket, 11 kap. 38 § andra stycket och 17 kap.

123 10 kap. 35 § andra stycket, 9 kap. 17 § andra stycket, 15 kap. 33 § tredje stycket och 11 kap. 34 § andra stycket Skollagen.

Friskolehuvudmän är olika varandra

De flesta fristående grundskolor har en allmän inriktning, d v s de har varken en konfessionell eller särskild pedagogisk inriktning.¹²⁴

Många friskolehuvudmän har dock en egen profil som syftar till att lyfta fram just vad de är bra på eller deras egna arbetssätt, för att erbjuda alternativ till den mer eller mindre enhetliga kommunala skolan.

En sådan profil kan beskrivas som miljö, språk, internationalism, globala frågor eller kulturprofil. Profilen kan även vara ett speciellt arbetssätt/pedagogiskt koncept, inklusive Waldorf, Freinet eller Montessori, framhävandet av en viss värdegrund, inklusive konfessionell¹²⁵, deras speciella lärmiljö, deras placering eller till och med att de bara är små och därför lockar med en trygg miljö. Fristående för- och gymnasieskolor profilerar sig på motsvarande sätt. Friskolehuvudmän är med andra ord mer eller mindre olika varandra.¹²⁶

Privat- och internatskolor

Det tidigare begreppet privatskola avsåg privat drivna skolor som fanns före friskolereformen och före dagens skolpengssystem. De fanns framför allt i storstäderna och finansierades bl.a. via terminsavgifter betalade av föräldrarna. Det fanns också internatskolor. Idag finns det ett par internatskolor, men undervisningen är inordnad i läroplanen och därmed skolpengssystemet. Internatdelen och extra fritidsaktiviteter ligger dock utanför skolpengssystemet och finansieras med elevavgifter.

124 Fristående skolor med särskild pedagogisk inriktning kan enligt Skollagen få undantag från vissa bestämmelser som rör legitimationskrav för lärare, ämnen och timplan samt betygssättning. Med särskild pedagogisk inriktning avses waldorfpedagogik.

125 Undervisningen i förskolor och skolor med konfessionell inriktning måste vara icke-konfessionell. Utbildningen i övrigt vid fristående skolor, fristående förskolor och fristående fritidshem får ha en konfessionell inriktning, men deltagandet i konfessionella inslag ska vara frivilligt (Skollagen 1 kap 6–7 §§).

126 Skolinspektionen anger dock endast tre inriktningar, ingen inriktning (allmän), Waldorf eller konfessionell.

Syftet med friskolor

I mars 1992 lade regeringen fram den proposition om valfrihet och fristående skolor som brukar betecknas som friskolereformen.¹²⁷ Målet med friskolereformen var att ge största möjliga frihet för barn och föräldrar att välja skola. För att detta skulle vara möjligt fick fristående skolor i allt väsentligt samma villkor och ekonomiska förutsättningar som kommunala skolor. Rätten att välja beskrevs i propositionen som viktig i ett fritt samhälle. Men regeringen såg också andra skäl till ökad valfrihet. Valfriheten kunde:

- » vitalisera skolan och skapa ökat engagemang
- » främja mångfald i skolan
- » stimulera kvalitetshöjande konkurrens
- » ge incitament för kostnadseffektivitet och utveckling av nya och effektivare arbetsmetoder som kunde spridas.

Konkurrens höjer kvaliteten

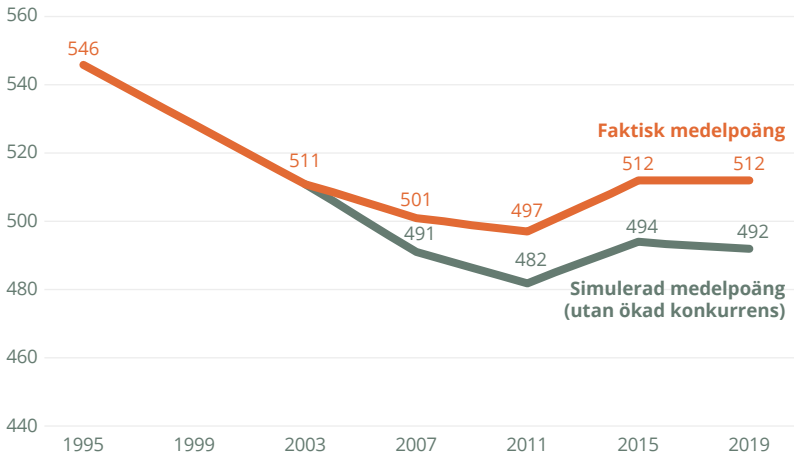
Skolforskaren Gabriel Heller-Sahlgren har i en rapport om TIMMS 2019¹²⁸ visat att konkurrensen med friskolor höjt de kommunala skolornas kunskapsresultat. TIMSS är ett internationellt prov i matematik och naturvetenskap för elever i årskurs 8.

/ Målet med friskolereformen var att ge största möjliga frihet för barn och föräldrar att välja skola.

¹²⁷ Prop. 1991/92:95 Valfrihet och fristående skolor.

¹²⁸ Independent-School Competition and Sweden's Performance in TIMSS, Gabriel Heller-Sahlgren, IFN Working Paper No. 1472, 2023.

Genom att jämföra friskolornas olika marknadsandel per län över tid, visar han att den ökande konkurrensen med friskolorna har förbättrat TIMSS-resultaten 2019 med 20 poäng på grund av friskolorna, efter justering för bl.a. elevernas bakgrund. 20 poäng motsvarar inläringen som normalt sker under ett år på högstadiet.

III. 48. Kontrafaktisk simulering av de svenska TIMSS-resultaten 2019 utan ökad konkurrens av friskolor.¹²⁹

Resultaten visar att konkurrensen bidrog både till att mildra nedgången 1995 och 2011 i TIMSS och att förbättra dem mellan 2011 och 2019. Resultaten tyder på att det just är konkurrensen som driver effekterna, snarare än att fristående skolor i sig håller en mycket högre kvalitet. Konkurrensen har framför allt ökat genom framväxten av vinstdrivande friskolor. Konkurrensen verkar gynna både lägre och högre presterande elever – i både kommunala och fristående skolor och dessutom ungefär lika mycket.

129 Independent-School Competition and Sweden's Performance in TIMSS, sid 27.

Tillstånd att driva en friskola

Ansökan om att bli godkänd som huvudman att bedriva förskoleverksamhet görs hos kommunen och grund- och gymnasieskolor hos Skolinspektionen. Sökanden representeras av styrelsen för organisationen. Tillståndet att driva verksamheten är knutet till organisationens organisationsnummer och kan inte överlåtas till en annan organisation, utan tillstånd från tillståndsmyndigheten. Även en fysisk person kan få tillstånd att driva skola, men det är mycket ovanligt.

För friskolor innebär huvudmannaskapet en rättighet – ett godkännande/tillstånd – att bedriva utbildning i för-, grund- eller gymnasieskola och fritidshem. Godkännandet gäller den skolform och de årskurser och gymnasieprogram som tillståndsmyndigheten beviljat. Huvudmannaskapet kan ibland också innebära myndighetsutövning, t.ex. genom att sätta betyg, trots att en friskola inte är en myndighet.

Den organisation som har fått ett godkännande som huvudman brukar vi kalla för "ägare", det kan vara ett aktiebolag, en förening eller rent av ett trossamfund, trots att det kan kännas främmande att en församling "äger" en skola. En ägare kan ha flera tillstånd – huvudmannaskap – eftersom varje skolenhet (byggnad med angränsade lokaler och utomhusyta) måste ha sitt eget tillstånd.

Det ansvar som följer med huvudmannaskapet beskrivs i Skollagen. Där beskrivs även rektors ansvar. Många skolhuvudmän har endast en enhet och i denna är ofta rektorn ägare till det aktiebolag som har tillståndet d v s är huvudman. Tre funktioner ryms i så fall under samma hatt – rektor, huvudman och ägare. I större friskolor med flera ägare, flera enheter och flera huvudmannaskap utövas det faktiska ägandet genom organisationens/moderbolagets styrelse och verkställande direktör, huvudmannaskapet i praktiken av styrelsen, VD och de gemensamma staberna, trots att det formella huvudmannaskapet ligger på de dotterbolag som innehar tillstånden och rektorerna inom samma skolform leds gemensamt över huvudmannaskapen.

Ägare med flera enheter och/eller flera huvudmannaskap skiljer sig även åt i hur centraliserat/decentraliserat de utövar huvudmannaskapet över skolorna. Många ägare har en tydlig styrning, gemensamt systematiskt kvalitetsarbete och sammanhållen kommunikation, där den centrala ledningen och rektorerna samverkar med varandra och ibland även lärarna. Andra organiserar sin verksamhet så att huvudmannaansvaret ligger kvar på styrelsen, men saknar i övrigt en omfattande central organisation och då vilar utvecklingsarbetet i stället mer på respektive skolenhet. I sin rapport "*Hur huvudmännen styr grundskolan*"¹³⁰ granskar Skolinspektionen skillnaden mellan huvudmän. Mycket talar för att det enskilda ägandet av friskolor leder till ett högre engagemang, tydligare styrning, noggrannare uppföljning, bättre kvalitet och högre resultat än det kommunala ägandet.

Ansökan om att få starta eller utöka en fristående grund- eller gymnasieskola görs hos Skolinspektionen senast den 31 januari, för start till höstterminen året därpå. Att ansöka om nyetablering av fristående skola kostar 75 000 kronor per ansökan, att utöka befintlig skolenhet 65 000 kronor och utöka befintlig skolenhet med avvikelse från de nationella programmen 20 000 kronor.¹³¹ För att godkännas som huvudman krävs att sökande genom erfarenhet eller på annat sätt har förvärvat insikt i de föreskrifter som gäller för verksamheten, har ekonomiska förutsättningar att följa de föreskrifter som gäller för verksamheten och i övrigt har förutsättningar att följa de föreskrifter som gäller för utbildningen.¹³²

Ansökan ska innehålla de uppgifter som krävs för att visa att skolan kan erbjuda utbildning i enlighet med skolförfattningarna. I det ingår att visa att det finns ett tillräckligt elevunderlag för skolan, så att den kan få en långsiktigt hållbar ekonomi, en treårsbudget för att visa att intäkterna, skolpengen, täcker alla kostnaderna för verksamheten, att det finns behöriga lärare och övrig personal, hur elevhälsan ska anordnas, hur verksamheten ska organiseras och att det finns ändamålsenliga lokaler o s v. Ansökan ska visa att huvudmannen har kunskap och tillräcklig ekonomi för att bedriva

130 Hur huvudmännen styr skolan, Skolinspektionen 2015.

131 skolinspektionen.se/tillstand/ovriga-ansokningar-och-anmalnar/starta-eller-utoka-en-fristaende-skola/

132 2 kap. 5 § Skollagen.

utbildningen. Vid ansökan om nystart eller utökning av gymnasieskola ska sökanden fr o m 2024 års ansökningsomgång, förutom att visa att utbildningen bidrar till att möta ungdomars efterfrågan, även visa att den fyller ett arbetsmarknadsbehov.¹³³

Det sker också en noggrann kontroll av friskolornas ägare och ledning. Vid ansökningstillfället ska underlag lämnas för så kallad ägar- och ledningsprövning. Det handlar om att det, i styrelsen och i ledningskretsen, ska finnas kunskap och kompetens om skollagstiftning, arbetsrätt och arbetsmiljö samt ekonomi. Det sker också en granskning av dessa personer via belastningsregister, hos Skatteverket och Kronofogden, s k vandelsprövning. Ägar- och ledningsprövningen infördes 2019 som ett led i att minska oseriösa aktörers möjlighet att bedriva offentligt finansierad verksamhet.¹³⁴ Bestämmelserna innebar en skärpning av villkoren för att få starta och driva skola och huvudmän har fått tillstånd återkallade till följd av denna prövning.

Under våren provas uppgifterna i ansökan och det är vanligt med krav på kompletteringar. Dessutom skickas ansökningarna till berörda kommuner, som ska yttra sig över om etableringen kommer att innebära påtagliga negativa följder på lång sikt för eleverna eller för det allmänna skolväsendet i kommunen.

Från och med 1 juli 2023 ska Enskilda huvudmän, i sin ansökan, anmäla konfessionell inriktning för att bli godkänd att bedriva skola med sådan inriktning.¹³⁵

Senast den 30 september meddelar Skolinspektionen sitt beslut.

Reglerna för att starta en fristående förskola är snarlika, men det är kommunen som godkänner ansökan.

¹³³ 2 kap. 5 § Skollagen, tillägg 1 juli 2023.

¹³⁴ Prop. 2017/18:158 Ökade tillståndskrav och särskilda regler för upphandling inom välfärden.

¹³⁵ 1 kap. 3, 7 a - 7 d §§ och 2 kap. 5 och 5 c §§ skollagen samt övergångsbestämmelserna till lag (2022:1088) om ändring i skollagen.

Färre vill starta friskola

Antalet ansökningar om att starta en friskola har sjunkit kraftigt under det senast decenniet, från över 200 år 2012 och 2013 till drygt 80 ansökningar 2019–2022. 2023 och 2024 mer än halverades antalet ansökningar om nystart till 35. Under 2025 hade fram till sista ansökningsdag, sista januari, 49 ansökningar om nyetablering kommit in.

Antalet ansökningar om att utöka befintlig verksamhet med fler årskurser i grundskolan och program på gymnasiet har under senare år varit cirka 125 ansökningar varje år. Även dessa halverades 2023 till 60, men 2024 ökade antalet till 137. 2025 hade den sista januari 49 ansökningar om utökad verksamhet kommit in.

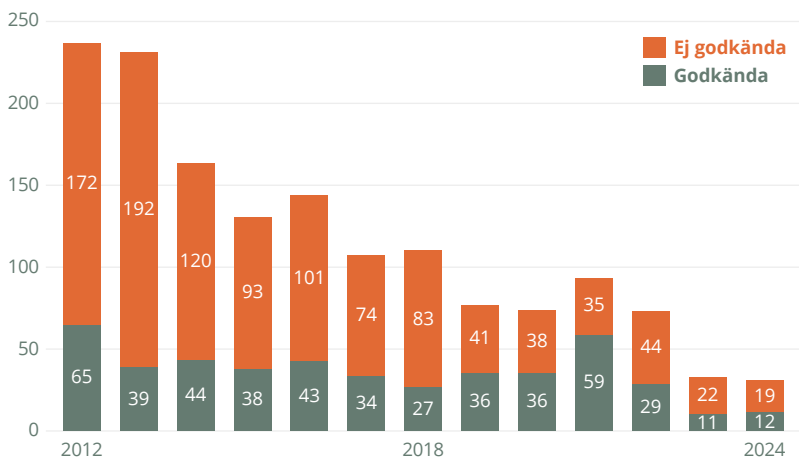
Bara 12 godkända nya skolor 2024

Skolinspektionen har sedan 2017 godkänt cirka 35 ansökningar per år för start av ny skola. 2024 beviljades 34 procent. 24 av ansökningarna rörde nystart av grundskola och 10 gymnasieskola. Antalet godkända ansökningar 2023 och 2024 är det lägsta sedan 2010, då statistiken började sammanställas.

Sedan 2013 har den stora majoriteten (mellan 73 och 97 procent) av de beviljade ansökningarna, både för nystart och utökning, kommit från befintliga huvudmän¹³⁶, vilket sannolikt bidragit till att andelen beviljade tillstånd ökat. En stor del av tillväxten på friskolemarknaden kan därmed förklaras med att redan etablerade aktörer har vuxit.

Andelen godkända ansökningar om tillstånd att få utöka har ökat från 50 procent 2019 till 59 procent 2024.

136 Skolinspektionen (2020): Beslut om ansökningar att starta eller utöka fristående skola – läsåret 2021/22.

Ill. 49. Antal godkända respektive ej godkända ansökningar om nyetablering av fristående skola, ansökningsår 2012–2024.¹³⁷

De senaste åren har en vanlig grund för avslag på ansökan varit brister i befintlig verksamhet.¹³⁸ Nu har kravet på arbetsmarknadens behov av nya gymnasieskolor tillkommit som en avslagsgrund för nya gymnasieskolor.

/ Antalet ansökningar om att starta en friskola har sjunkit kraftigt under det senast decenniet, från över 200 år 2012 och 2013 till drygt 80 ansökningar 2019–2022.

¹³⁷ Skolinspektionen, 2024.

¹³⁸ Ansökningar om att starta eller utöka skola. Statistik för utbildning som ska starta 2025/26 sid 6, Skolinspektionen (2024).

Ökat behov på sikt av skolplatser

Samtidigt finns det långsiktigt ett ökat behov av skolplatser, trots SCB:s nedskrivna befolkningsprognos 2025.¹³⁹ Att kommunerna f n stänger skolor är kortsiktigt. De kommer att behöva öppnas igen.

Under de senaste 10 åren, 2014–2024 har Sveriges befolkning ökat med nästan 840 000 personer från drygt 9,7 till knappt 10,6 miljoner. Det motsvarar en ökning på 8,6 procent eller knappt 0,9 procent per år. De närmaste 10 åren beräknas befolkningen fortsätta att öka, men i en långsammare takt. År 2034 beräknas folkmängden att ha ökat med knappt 200 000 och vara nära 10,8 miljoner. Det motsvarar en ökning med endast 1,9 procent, eller 0,2 procent per år. 2070 beräknas folkmängden vara 11,8 miljoner.

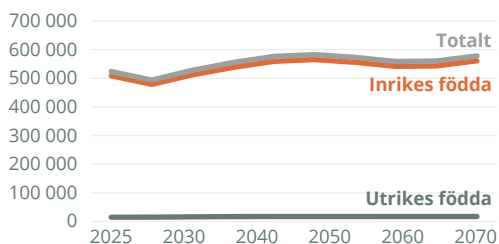
I framskrivningen 2025 beräknas invandringsöverskottet vara 22 300 per år de kommande 10 åren, vilket kan jämföras med 63 000 årligen under de senaste 10 åren. På längre sikt antas ett något större invandringsöverskott, cirka 30 000 årligen. Det är framför allt antalet födda och antalet som invandrar, som förväntas att vara lägre de kommande fem åren, men till 2070 beräknas antalet barn i skolåldern (7 år) öka med 13 procent från lägsta-nivån 2030 och antalet som ska börja gymnasiet (16 år) öka med 14 procent från lägsta-nivån 2045.

Även antalet skolplatser i friskolor måste öka för att möta ökad efterfrågan, behov av konkurrens på flera orter samt ökad valfrihet för föräldrar och elever. Frågan är om behoven kommer att kunna tillfredsställas mot bakgrund av att färre vill starta nya friskolor och att utöka antalet platser.

139 Sveriges framtida befolkning 2025–2070 (SCB, 2025). Avser samtliga sifferuppgifter i detta avsnitt.

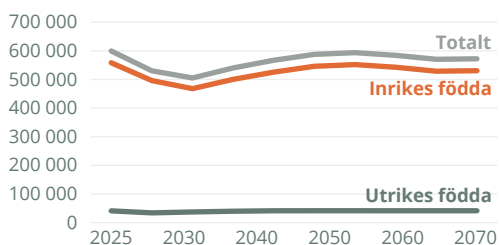
0–4 år

Inrikes födda ökar med 10 procent till 2070 och utrikes födda ökar med 16 procent från dagens antal. Totalt ökar 0–4 år med drygt 10 procent.

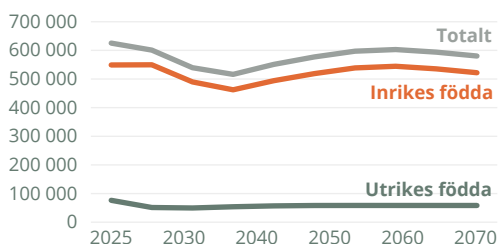
5–9 år

Inrikes födda minskar med 5 procent till 2070 p g a dippen 2030. Utrikes födda minskar med knappt 1 procent. Totalt minskar 5–9 år därför med 4,6 procent. Men från 2030 är ökningen 13 procent.

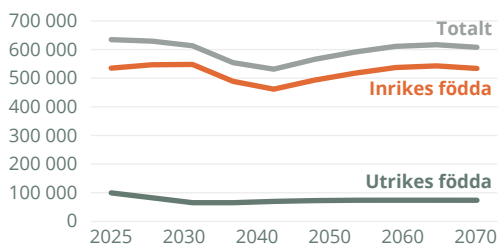
10–14 år

Inrikes födda minskar med 5 procent. Utrikes födda minskar med hela 24 procent. Totalt minskar 10–14 år därför med drygt 7 procent och det tar ända till 2050 innan antalet är tillbaka på dagens nivå.

15–19 år

Inrikes födda ökar inte till 2070. Utrikes födda minskar med 26 procent. Totalt minskar 15–19 år med drygt 4 procent. Det dröjer 20 år innan antalet börjar öka efter dagens låga födelsetal.

III. 50. SCB:s befolkningsprognos 2025 till 2070.

Antagning av elever

Antagning till förskolan sker genom föräldrarnas anmälan av barnet i respektive förskolas kösystem. Ibland har de fristående förskolorna och kommunen kommit överens om att använda ett gemensamt kösystem, dit alla anmäler sina barn. Föräldrarna erbjuds plats för sitt barn i könnummerordning, syskon ges förtur. Ibland gäller också närhetsprincipen. Fristående förskolor får också ta emot barn från andra kommuner, det finns inga upptagningsområden. Fristående och kommunala förskolor kan ha samma urvalskriterier. Eftersom det är kommunen som beslutar om godkännande för en fristående förskola, är det också kommunen som godkänner vilka urvalskriterier som får användas om det finns fler barn i kö än platser på den fristående förskolan.

Antagning till fristående grundskolor

Antagning till fristående grundskolor sker genom föräldrarnas anmälan av barnet i respektive friskolas kösystem. I några kommuner har de fristående skolorna och kommunen kommit överens om att använda ett gemensamt kösystem, dit alla anmäler sina barn. Friskolan bestämmer själv när man vill öppna kön. Anmälan kan hos vissa göras när barnet erhållit ett personnummer. Allt fler friskolor har dock valt att öppna kön senare och välja ett specifikt datum på året för födelsedatum inte ska påverka köordning.

När skolstarten närmar sig erbjuds eleverna plats i könnummerordning, men syskon ges förtur. Det kan ske via ett digitalt system. Eftersom det är vanligt att föräldrar sätter sina barn i kö till flera friskolor, så är det många som tackar nej då de fått en plats i en annan skola, varför kötiden ofta är betydligt kortare än vad som kan förmodas mot bakgrund av antalet köande elever. En friskola kan ha en kö eller närhetsprincip eller en kombination av kö och närhetsprincip. Några få grundskolor med profilklasser – musik, dans m m – har tillstånd, från Skolinspektionen, att anta elever med hjälp av färdighetsprov¹⁴⁰.

140 Skollagen 10 kap. 9–9a §§ och Skolförordningen 9 kap. 25–27 §§.

Antagning till kommunala grundskolor sker genom en kombination av föräldrarnas val¹⁴¹ av (valfri kommunal) skola och kommunens skyldighet att erbjuda en skolplats nära hemmet. Härigenom ges, i praktiken, möjlighet att ge syskonförtur även till kommunala skolor, genom skolval och/eller närhet till hemmet.¹⁴² De som inte väljer skola får en plats i en skola i rimlig närhet till hemmet, enligt kommunens skolplaceringsprinciper.

Gemensam antagning till gymnasiet

Antagning till gymnasiet sker nästan undantagslöst i ett gemensamt regionalt eller kommunalt antagningssystem för friskolor och kommunala skolor. Gymnasieplatsen erbjuds baserat på elevens rangordnade val och meritvärde från grundskolan, samt tillgång och efterfrågan på plats på respektive program och skola.

Tillsyn

Tillsyn över fristående förskolor utövas av respektive lägeskommun. Statens Skolinspektion utövar tillsyn över fristående grund- och gymnasieskolor på samma sätt som för kommunala skolor.¹⁴³ Men det finns också särskilda former av tillsyn som är kopplade till de fristående skolornas tillstånd. Innan skolan öppnar genomför Skolinspektionen en kontroll av den verksamhet som en enskild huvudman avser att bedriva (etableringskontroll).¹⁴⁴ Fristående skolor och enskilda huvudmän får sedan en tillsyn under första verksamhetsåret. Syftet med denna tillsyn är att kontrollera att skolan och huvudmannen arbetar utifrån de planer som tillståndet anger.

141 Vissa kommuner har obligatoriskt skolval, d v s alla vårdnadshavare måste välja skola, men i de flesta kommuner är det frivilligt att välja skola (Skollagen 9: 12 och 15, 10:24 och 30, 11: 24 och 29).

142 Varken val av kommunal skola eller syskonförtur i kommunala skolor är en rättighet, utan en möjlighet, som förutsätter att alla barn i varje kommunal skola kan placeras nära hemmet. Om så inte kan ske tar den enes rätt att bli placerad nära hemmet ut den andres rätt att välja skola, inklusive för syskon, i kommunala skolor. Ovanstående källor.

143 26 kap. 3 § Skollagen.

144 26 kap. 9 a § Skollagen.

Fristående skolor klarar Skolinspektionens tillsyn bättre än kommunala

Skolinspektionen utövar sin tillsyn på flera olika sätt. Riktad tillsyn initieras utifrån inkomna uppgifter om missförhållanden eller med anledning av särskilda prioriteringar inom myndigheten bl.a. i myndighetens risk- och väsentlighetsanalys. Inom den riktade tillsynen sker inte granskning utifrån några på förhand bestämda bedömningsområden utan dessa avgörs från fall till fall. Uppgifter om missförhållanden rörande trygghet och studiero, arbetet med särskilt stöd, bristande värdegrundsarbete eller avsaknad av fungerande undervisning kan vara skäl för riktad tillsyn. Riktad tillsyn kan utföras med kort varsel eller oannonserat, vilket gör det svårt för skolan/huvudmannen att förbereda sig.

Under 2024 genomförde Skolinspektionen 281 riktade tillsynsbesök- av landets alla skolor, varav 18 procent är fristående och 82 procent är kommunala, genomfördes 47 procent av alla tillsynsbesök genomfördes på fristående skolor. Andelen besök där brister kunde konstateras var lägre för fristående skolor, 83 procent, än för kommunala skolor, 94 procent.¹⁴⁵

	Fristående	Kommunal
Antal beslut där besök ingått	84	88
varav med brister	70	83
Andel med brister	83 %	94 %
Antal beslut utan besök	47	62
varav med brister	15	19
Andel med brister	32 %	31 %
Totalt	131	150

III. 51. Riktad tillsyn 2023.¹⁴⁶

Eftersom bristerna är individuella och det kan vara flera konstaterade brister vid ett besök måste jämförelsen göras med försiktighet.

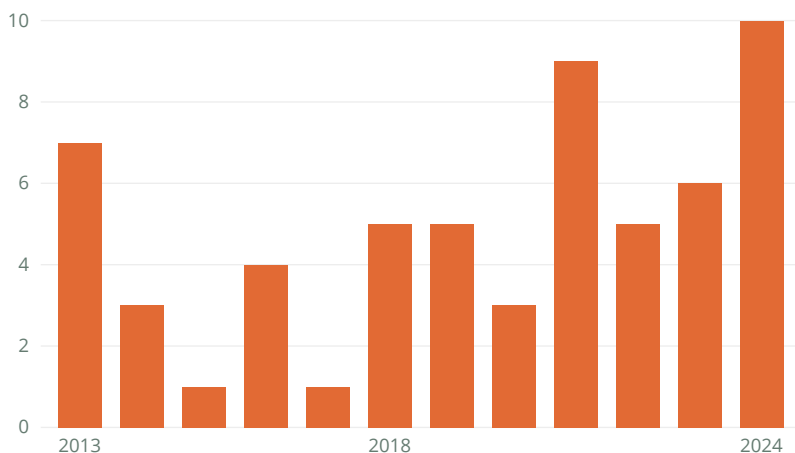
145 Statens Skolinspektions årsredovisning (2024), sid 25-26.

146 Skolinspektionen (2024).

Att Skolinspektionen vid en så stor andel av besöken kunnat konstatera att brister förelåg visar att tillsynen är befogad.

Fristående skolors tillstånd kan återkallas

I extrema fall leder brister till att en fristående huvudman inte får fortsätta sin verksamhet. Sedan 2010 har Skolinspektionen haft möjlighet att återkalla godkännandet för enskilda huvudmän med fristående skolor med allvarliga brister. Det innebär att skolan stängs. Under perioden 2013–2024 återkallade Skolinspektionen 59 godkännanden. De fristående skolor som stängts har i regel varit små och huvudmännen har ofta haft bara en skola.¹⁴⁷

III. 52 Antalet återkallade godkännanden per år.¹⁴⁸

Fördelningen av återkallandena är representativ för antalet skolor i de olika skolformerna. Sedan 2019 anges också beslutsgrunden för återkallelsen. Avsaknad av ekonomiska förutsättningar för att driva verksamheten och/eller bristande lämplighet hos huvudmannen är de dominerande orsakerna till ett återkallande. I endast tre fall är orsaken upprepade brister, som inte rättats till.

¹⁴⁷ Skolinspektionen (2024).

¹⁴⁸ Skolinspektionen (2025).

Sedan 1 juli 2022 kan även kommunala skolor få verksamhetsförbud, dvs Skolinspektionen kan förbjuda en kommun eller en region att driva verksamheten vidare om ett föreläggande att avhjälpa brister inte har följts och missförhållandet är allvarligt.

Ändringen innebär att tillsynen och möjligheterna till ingripande mot kommunala och fristående huvudmän är mer lika än tidigare.¹⁴⁹

Fristående skolor har en rakare styrkedja än kommunala skolor

Till skillnad från kommunala skolor har fristående skolor inga lokala politiska mål eller någon lokalpolitisk styrning att förhålla sig till. Skolverksamheten behöver inte som i en kommun, konkurrera om resurser med andra verksamheter. Fristående skolor har därför en enklare styrkedja.

Skolinspektionen pekade i sin granskning av huvudmännens styrning av grundskolan på att stora enskilda huvudmän i jämförelse med kommuner ofta hade en mer genomtänkt dialog mellan huvudman, verkställighetschefer och rektorer, där alla var införstådda med arbetsprocessen för ledning och styrning.¹⁵⁰

När Lärarnas Riksförbund och Sveriges Skolledarförbund ställde frågor till 700 högstadierektorer om deras arbetssituation ansåg rektorer vid fristående skolor att avståndet till huvudmannen i viktiga frågor var kortare än vad deras kommunala kollegor gjorde. Det gällde både styrningen av resurser och de långsiktiga förutsättningarna rent allmänt. Förbundens slutsats var att rektorer för fristående verksamheter ofta har kortare beslutsvägar och ett tydligare mandat.¹⁵¹

149 Utökade möjligheter att stänga skolor med allvarliga brister (Betänkande 2021/22: UbU10 Utbildningsutskottet) | Sveriges riksdag.

150 Skolinspektionen (2015): Huvudmannens styrning av grundskolan.

151 Lärarnas Riksförbund och Sveriges Skolledarförbund (2021): Rektorernas olika förutsättningar. 700 högstadierektorer om en alltmer uppdelad skola.

Kapaciteten för ledning och styrning varierar med storleken

Både fristående och kommunala huvudmännen varierar i storlek och organisation, och det gör också deras förutsättningar och förmåga att bedriva en skolverksamhet av god kvalitet. Resurserna för ledning och administration är till exempel mindre hos en liten huvudman. Det visar sig bland annat när det gäller huvudmännens benägenhet att söka statsbidrag, där små, oftast enskilda huvudmän och även små kommuner är de som avstår från att söka.¹⁵²

Det finns samtidigt huvudmän med en mycket stor administrativ kapacitet. Enligt Skolinspektionens granskning av styrningen mot målen hade de enskilda huvudmännen i ett större företag ofta, men inte alltid, mycket god kunskap om sina skolors resultat och ett välutvecklat kvalitetsarbete som förankrats på alla nivåer i organisationen.¹⁵³

Generellt sett tyder en sammanställning av Skolinspektionens kvalitetsgranskning på att fristående huvudmän lägger stor vikt vid att analysera studieresultat och trygghet. Mer än var fjärde granskad enskild huvudman mötte Skolinspektionens krav på analys av studieresultat och trygghet i hög utsträckning, medan endast var tionde kommunal gjorde det i den regelbundna kvalitetsgranskningen åren 2019–2022.¹⁵⁴ Och endast var tionde granskad enskild huvudman mötte Skolinspektionens krav i låg utsträckning, medan mer än var tredje kommunal huvudman gjorde det. De fristående huvudmännen har ett större intresse av att identifiera ett samband mellan analys, kvalitetsarbete och efterfrågan, som leder till högre beläggning och bättre ekonomi, än de kommunala skolförvaltningarna. Att små kommunala huvudmän har svårt att klara kvaliteten ligger i linje med vad SOU 2022:53 *Statens ansvar för skolan* skriver om de mindre kommunernas utmaningar. Resurserna för analys och uppföljning är ofta små hos dessa.

152 Se t.ex. Statskontoret (2021): Olika vägar till likvärdig skola. Utvärdering av likvärdighetsbidraget till skolan. Slutrapport. 2021:2.

153 Huvudmannens styrning av grundskolan – ett uppdrag med elev i fokus, Skolinspektionen Rapport 2015:01 sid 30.

154 I Skolinspektionens årsrapport för 2022 återkom Skolinspektionen i ett avsnitt till huvudmännens styrning och ledning. I ett försök att kvantifiera myndighetens övergripande bild av huvudmännens analysarbete hade myndigheten ställt samman statistik från den regelbundna kvalitetsgranskningen under perioden 2019 till 2022. Den omfattar 175 huvudmäns arbete utifrån frågeställningen: I vilken utsträckning gör huvudmannen relevanta analyser gällande studieresultat och resultat avseende trygghet som kan utgöra underlag för förbättringsåtgärder inom dessa områden, i förhållande till Skolinspektionens kvalitetskriterier d v s det ena av de två områden som huvudmannen granskas inom i den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Ett stort antal utredningar (avser läget per den 15 maj)

Ett stort antal statliga utredningar som berör skolan har presenterats under de senaste 12 månaderna och fler kommer att presenteras och remissbehandlas under 2025. De viktigaste är:

Skolinformationsutredningen, SOU 2024:28, *Offentlighetsprincipen eller insynslag – Allmänhetens insyn i enskilda aktörer inom skolväsendet*, presenterades 18 april 2024. Utredningen har haft i uppdrag att föreslå en långsiktig lösning för att säkerställa myndigheters, kommuners och andra aktörers tillgång till skolinformation. I slutbetänkandet redovisas utredningens uppdrag att identifiera och analysera för- och nackdelar med att införa offentlighetsprincipen i fristående förskolor, skolor och fritidshem samt hos anordnare av kommunal vuxenutbildning (KomVux) på entreprenad och folkhögskolor som bedriver utbildning som motsvarar KomVux i Svenska för invandrare (SFI), för att lösa tillgången till skolinformation samt hur en insynsprincip kan utformas, dels för fristående skolor, förskolor och fritidshem, dels för sådan verksamhet hos enskilda utbildningsanordnare som avser kommunal vuxenutbildning på entreprenad. Remisstiden har löpt ut och förslagen bereds f n.

En ändamålsenlig kommunalekonomisk utjämning, SOU 2024:50, *Nätt och jämnt – Likvärdighet och effektivitet i kommunsektorn*, presenterades 3 maj 2024. Syftet med uppdraget var att säkerställa att den kommunalekonomiska utjämningen ger kommuner och regioner likvärdiga ekonomiska förutsättningar att tillhandahålla välfärd och annan kommunal service, trots skillnader i skattekraft och strukturella förutsättningar. I uppdraget har också ingått att se över vilka av dagens riktade statsbidrag som skulle kunna inordnas i det generella statsbidraget till kommunsektorn. Remisstiden har löpt ut och förslagen bereds f n. Förslagen har en indirekt betydelse för Skolpengsutredningen.

Författningsreglering extraordinära händelser, U2024/02201, *En modern krisreglering för verksamheter på skolområdet*, presenterades den 30 september 2024. Uppdraget innebar att göra en översyn av författningsregleringen för skolväsendet vid extraordinära händelser i fredstid, krigsfara och krig. Remisstiden har löpt ut och förslagen bereds f n.

Kommuners och regioners grundläggande beredskap inför kris och krig, SOU 2024:65, presenterades den 30 september 2024. Utredningens uppdrag har varit att analysera vilket grundläggande ansvar och vilka huvudsakliga uppgifter som kommuner och regioner bör ha i fråga om förberedelser för och verksamhet under fredstida kriser och höjd beredskap samt analysera ändamålsenligheten och effektiviteten i statens ordning för styrning, uppföljning och finansiering av kommuners och regioners förberedande uppgifter inför fredstida kriser och höjd beredskap. Remisstiden har löpt ut och förslagen bereds f n.

Fler vägar till arbetslivet, SOU 2024:74, presenterades 20 november 2024. Utredningen har haft i uppdrag att i första hand lämna förslag som bidrar till att trygga kompetensförsörjningen och att fler elever får med sig de kunskaper de behöver för att kunna försörja sig själva. Syftet beskrevs som att det i gymnasieskolan ska finnas flera vägar till arbetslivet som tar hänsyn till behoven på arbetsmarknaden, elevers olika förutsättningar för lärande och att många elever inte är redo att göra sitt yrkesval redan i årskurs nio. I uppdraget ingick bland annat att analysera vilka möjligheter som elever som är obehöriga till nationella program på gymnasiet har att välja skola och utbildning och vid behov lämna förslag på valbara yrkesutbildningar inom gymnasieskolan som i större utsträckning tar hänsyn till elevers olika förutsättningar. Utredningen hade även i uppdrag att undersöka och vid behov föreslå hur elever på högskoleförberedande program som vill arbeta direkt efter gymnasieskolan ska kunna erbjudas yrkesutbildning som underlättar etableringen på arbetsmarknaden. Remisstiden löper ut den 22 maj.

Utveckla lärar- och förskollärarytbildningarna, SOU 2024:81, *Ämneskunskaper och lärarskicklighet – en reformerad lärarutbildning* presenterades den 3 december 2024. Utredningen har haft i uppdrag att lämna förslag om

hur antagningskraven till lärar- och förskollärarytbildningarna kan höjas, hur ämneslärarytbildningen kan stärkas, exempelvis genom ökade samarbeten, och hur vissa ämnen kan koncentreras till färre lärosäten i syfte att höja kvaliteten samt hur utbildningsinnehållet kan reformeras med ökat fokus på ämneskunskap, kognitionsvetenskap och praktisk metodik. Remisstiden har löpt ut och förslagen bereds f n.

Säkerheten i skolan ska förbättras (Skolsäkerhetsutredningen) tillsattes med syftet att barn, elever, lärare, rektorer och annan personal ska ha en säker och trygg utbildnings- och arbetsmiljö. Utredningen hade från början inriktning mot att förebygga, förhindra och försvåra skolattacker. Genom tre tilläggsdirektiv utvidgades det ursprungliga syftet med olika frågeställningar som handlar om att motverka alla former av brott inom skolväsendet och i samhället, det vill säga inte enbart skolattacker eller grövre våldsdåd. I juni 2023 lämnade den delbetänkandet SOU 2023:28, *Samhället mot skolattacker*, SOU 2024:17, i mars 2024 *Skolor mot brott*, samt den 18 december 2024 SOU 2024:87, *Ökat uppgiftsutbyte i det brottsförebyggande arbetet – skolans och socialtjänstens behov*. Det är angeläget att möjligheterna för skola, socialtjänst och brottsbekämpande myndigheter att utbyta uppgifter om barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt är tillräckliga för att de ska få det stöd och den hjälp de behöver och har rätt till, i rätt tid. Remisstiden har löpt ut och en proposition har redan lagts, med förslag om att lagstiftningen ska träda i kraft 1 juli.

Mer obligatorisk undervisningstid för elever som behöver det, SOU 2024:94, *Förstärkningsundervisning i skolan - en försöksverksamhet för fler behöriga elever*, presenterades 20 december 2024. Utredaren har bl.a. utrett i vilken utsträckning det ska bli obligatoriskt för huvudmän att erbjuda lovskola eller extra studietid i fler av de obligatoriska skolformerna och i fler årskurser, i vilka av de obligatoriska skolformerna och i vilka årskurser som elever ska kunna bli skyldiga att delta i lovskola eller extra studietid eller annan läxhjälp, förutsättningarna för rektorer att kunna besluta att en elev ska gå om en årskurs samt hur undervisningstiden kan utökas för nyanlända elever. Den undervisningstid som ska tillföras ska ges under andra förutsättningar än den ordinarie undervisningen bl.a. genom mindre undervisningsgrupper. Remisstiden har löpt ut och förslagen bereds f n.

Stärkt trygghet och studiero i skolan, SOU 2025:8, *Bättre förutsättningar för trygghet och studiero i skolan*, presenterades den 29 januari. Utredaren har haft i uppdrag att bl.a. lämna förslag som innebär att rektorns ansvar för att upprätthålla trygghet och studiero skrivs in i skollagen, föreslå hur tillfälliga omplaceringar och avstängningar vid behov kan möjliggöras i fler fall och för längre tid, föreslå åtgärder som säkerställer att nolltolerans råder mot alla former av trakasserier och kränkande behandling, inklusive mobbning, i skolan. De samlade förslag som utredningen lämnar syftar till att åstadkomma en varaktigt förbättrad trygghet och studiero i skolan, genom flera samverkande åtgärder. Utredningen lämnar också förslag om ett nationellt frånvaroregister. Remisstiden har löpt ut och förslagen bereds f n.

Införande av grundläggande svenska och översyn av modersmålsundervisningen, SOU 2025:9, *På språklig grund*, presenterades 31 januari.

En särskild utredare har sett över ämnet svenska som andraspråk i syfte att ämnet bättre ska möta behoven både hos elever som saknar grundläggande kunskaper i svenska språket och hos elever som kommit längre i sin andraspråkutveckling samt modersmålsundervisningen i syfte att den inte negativt ska påverka integration, studieresultat eller elevernas kunskapsutveckling i svenska språket. och vid behov föreslå åtgärder för att säkerställa att modersmålsundervisningen inte har sådana effekter. Remisstiden löper ut 19 maj.

Likvärdiga betyg och meritvärden (Betygsinflationsutredningen), SOU 2025:18 *Ett likvärdigt betygssystem*, presenterades den 19 februari. Utredningen har haft i uppdrag att analysera och lämna förslag på förändringar i betygssystemet och systemet för meritvärdering. Förslagen ska syfta till att betyg och meritvärden från grundskolan, specialskolan och gymnasial nivå blir mer likvärdiga och på ett rättvisande sätt speglar elevers ämneskunskaper. På så sätt kan de fungera som ett rättssäkert instrument för urval till nästa utbildningsnivå. Bland annat föreslår utredningen en meritvärdeskalibreringsmodell, en numerisk betygsskala med tio betygssteg och ett nytt system för nationella prov. Remisstiden löper ut 19 juni.

En tydligare kunskapsinriktning i läroplanerna (Läroplansutredningen), SOU 2025:19 *Kunskap för alla*, presenterades den 26 februari. Uppdraget har varit att föreslå ändringar i läroplanerna för de obligatoriska skolformerna och fritidshemmet i syfte att skapa bättre förutsättningar för elevers lärande och kunskapsutveckling. Detta ska uppnås genom en tydlig kunskapsinriktning med fokus på grundläggande kunskaper och färdigheter samt bättre anpassning efter elevers kognitiva utveckling och skilda förutsättningar. Remisstiden löper ut den 13 juni.

En minskad administrativ börda för förskollärare och lärare, SOU 2025:26 *Tid för undervisningsuppdraget – åtgärder för god undervisning och läraryrkets attraktivitet*, presenterades den 3 mars. Utredningen har haft i uppdrag att lämna förslag som kan minska förskollärares och lärares administrativa uppgifter och andra uppgifter så att tid kan frigöras för arbete med undervisningen och uppgifter som hör till undervisningen. Den har även haft i uppdrag att analysera och föreslå hur undervisningstiden för lärare i skolan och förskollärare och lärare i förskoleklassen kan regleras. Remisstiden löper ut 10 juni.

En skola utan vinstintresse (Vinstutredningen) SOU 2025:37 *Skärpta villkor för friskolesektorn*, presenterades den 7 april. Utredningen lämnar bland annat förslag om värdeöverföringsförbud i vissa situationer, som ska hindra enskilda huvudmän från att dela ut vinst från verksamhet i fristående skolor, förskolor eller fritidshem. Det begränsar också möjligheten för huvudmännen att göra andra typer av värdeöverföringar från dessa verksamheter. Värdeöverföringsförbuden, som är tidsbegränsade, innebär en begränsning av vilka värdeöverföringar som de enskilda huvudmännen får göra under tiden som de gäller. De syftar inte till att hindra huvudmännen från att göra vinster. Remisstiden löper ut den 4 augusti.

Utredningens slutbetänkande ska redovisas senast 31 december.

En förbättrad elevhälsa, SOU 2025:44, *Förbättrat stöd i skolan*, presenterades den 10 april. De samlade förslag som utredningen lämnar syftar till att förtydliga bestämmelser om stöd och särskilt stöd, undanröja hinder för ett tidigt och snabbt stöd, göra det mer flexibelt samt minska de administrativa uppgifter som tar av lärares tid till undervisning. Remisstiden löper ut 27 juni.

Slutbetänkandet ska redovisas senast 25 juni.

Bättre förutsättningar för rektorerna inom skolväsendet, Dir 2024:48. En särskild utredare ska lämna förslag för att förbättra rektorernas förutsättningar att genomföra sitt uppdrag. Syftet är att stärka rektorernas pedagogiska ledarskap och minska omsättningen av rektorer. På så sätt kan det skapas bättre möjligheter för långsiktig kvalitet och hållbara strukturer för utvecklingen av den utbildning som ges till barn och elever i alla förskolor och skolor inom skolväsendet. Uppdraget ska redovisas senast den 12 juni.

En nationell skolpengsnorm för ökad likvärdighet (Skolpengsutredningen) Dir 2023:153. Utredaren ska bl.a. föreslå en modell för att fastställa en nationell skolpengsnorm för kommunala och enskilda huvudmän som tar hänsyn till olika huvudmäns strukturella förutsättningar och behov, hur staten utifrån modellen för en nationell skolpengsnorm ska beräkna hur mycket resurser varje kommun som golv minst ska tilldela sin egen skolverksamhet och vad ersättningen till respektive enskild huvudman minst ska vara, och med utgångspunkt i modellen för en nationell skolpengsnorm föreslå ett system där kommunerna fastställer och tilldelar medel till skolverksamheterna. Syftet ska vara att genom statlig styrning av finansieringen öka likvärdigheten i den svenska skolan i hela landet.

Uppdraget att föreslå ett nytt resursfördelningssystem för förskoleklassen, grundskolan och anpassade grundskolan, inklusive för fristående resursskolor i dessa skolformer, ska redovisas senast den 16 juni. Uppdraget att föreslå ett nytt resursfördelningssystem för gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan, inklusive för fristående resursskolor i dessa skolformer, utredningens slutbetänkande, ska redovisas senast den 1 november 2026.

Forsknings- och rapporttips

Sammanställningen gör inte anspråk på att vara fullständig. Men den innehåller relevanta aspekter på friskolefrågan.

2025

Reform utan ände? – Tre decenniers lärarutbildningspolitik

Mats Benner, Näringslivets Skolforum mars 2025

Dagens lärarutbildning fyller inte sin funktion. Sommaren 2023 gav regeringen Peter Honeth i uppdrag att utreda lärar- och förskollärarutbildningarna och i december förra året presenterades utredningens betänkandet Ämneskunskaper och lärarskicklighet (SOU 2024:81).

I rapporten ”Reform utan ände? konstaterar Mats Benner att lärarutbildningarna – trots återkommande reformförsök – saknar långsiktig stabilitet. Lärarutbildningen har gjorts om i grunden ungefär vart tionde år – och trots en stor reform så sent som 2011 har återkommande kvalitetsgranskningar visat på stora brister.

Inget annat utbildningsområde underkänns lika ofta. Till skillnad från exempelvis medicin och teknik har lärarutbildningen inte heller fått samma självstyrande och pragmatiska professionsmodell. I stället har lärarutbildningen präglats av kontroll och upprepade reformförsök, där varje ny reform snarare har skapat nya problem än löst befintliga, och därmed splittrat lärarutbildningen.

Utfallskvalitet inom offentlig och privat välfärd

Gabriel Heller Sahlgren, Svenskt näringsliv mars 2025

I denna rapport har forskaren Gabriel Heller Sahlgren tagit fram ett femtiotal kvalitetsindikatorer (det som mäts är så kallad utfallskvalitet) för vård, skola och omsorg. De bygger nästan uteslutande på offentlig statistik och är alla rensade för olika strukturella faktorer. Med detta som grund jämförs sedan privata utförare med offentliga.

Inom vården är i princip alla indikatorer till fördel för de privata aktörerna. I skolan är resultaten på de nationella proven i årskurs 9 – justerade för både bakgrund och utfall i årskurs 6 – något bättre bland elever i fristående skolor. Nöjdheten bland föräldrar är något högre för de fristående skolorna men ingen skillnad finns för elevomdömen.

Fristående gymnasieskolor – Hur påverkas elevers studievägar och arbetsmarknadsutfall?

IFAU Karin Edmark, Carla Haelermans och Iftikhar Hussain
februari 2025

Under 2000-talets första decennium ökade antalet fristående gymnasieskolor snabbt i Sverige, från ungefär 150 till närmare 500. Samtidigt ökade andelen elever i fristående skolor, men i långsammare takt eftersom många friskolor var mindre än de kommunala skolorna.

Ökad tillgång till fristående gymnasieskolor påverkade inte elevernas sannolikhet att ta examen i tid eller deras gymnasiebetyg. Inte heller verkar det ha påverkat sannolikheten att ha slutfört en eftergymnasial utbildning vid 30 års ålder.

Däremot ser forskarna ett skifte i elevernas utbildningsval. De ungdomar som hade fler fristående gymnasieskolor i närheten valde oftare yrkesprogram. Andelen som valde ett studieförberedande program inom naturvetenskap eller teknik minskade samtidigt. Killarna gick något oftare yrkesutbildning inom industri och teknik.

Fler fristående skolor ledde också till en liten minskning av andelen som gick en eftergymnasial utbildning inom naturvetenskap, matematik och teknik och en något lägre sannolikhet att vara anställd vid 30 års ålder. Effekten är liten men statistiskt säkerställd, och tydligare för män än för kvinnor.

Så kan skolvalet för grundskolan förbättras med några enkla åtgärder

Tommy Andersson, Dany Kessel, Elisabeth Olme, Näringslivets Skolforum, februari 2025

«Systemet för skolval och antagning reformeras. Det behövs ett regelverk för ett skolval som baseras på gemensamt och obligatoriskt skolval, bättre information till föräldrar och elever samt rimliga och förutsägbara antagningskriterier.»

Så står det i Tidö-avtalet. Men hur ska ett sådant obligatoriskt skolval utformas? Samarbetspartierna har haft svårt att komma överens om direktiv till en utredning.

I den här rapporten har Näringslivets skolforum låtit forskarna Tommy Andersson, Dany Kessel och Elisabet Olme beskriva hur skolvalets problem – ineffektivitet, oförutsägbarhet, taktiserande, juridiska oklarheter och bristande beslutsunderlag för elever och föräldrar – kan åtgärdas i ett nytt samordnat och delvis gemensamt system.

2024

Failure notice – en rektors vittnesmål från en utsatt skola

Damian Brunker, Näringslivets Skolforum, oktober 2024

Få länder i den utvecklade världen har så stor omsättning av rektorer som Sverige. Att leda en skola här är utmanande även under normala förhållanden; rektors övergripande ansvar omfattar allt från rekrytering och arbetsmiljö, renoveringar och lokaler, till datasekretess, elevhälsovård, skoljuridik och pedagogiskt ledarskap. Att driva en stor grundskola belägen i ett socialt utsatt område – där skjutningar och gängkriminalitet är vardag – är en nästintill omöjlig uppgift.

Detta är en rapport från en sådan skola Internationella Engelska Skolan i Eskilstuna, där jag var rektor 2020 till 2024.

Så inleder Damian Brunker sitt vittnesmål från en skola i ett av Sveriges så kallade utsatta områden, Frösunda i Eskilstuna. Rapporten beskriver verkligheten för lärare och elever i denna tuffa miljö, hur skolan utmanade sin omgivning – ofta motarbetad av myndigheter – och skapade sin egen gemenskap i konkurrens med kriminella gäng.

Brunker menar att svenska rektorer saknar de verktyg och den frihet som de behöver för att vända utvecklingen i landets mest utmanade skolor. Han föreslår ett antal policyförändringar för att komma till rätta med situationen.

Att mäta kunskaper och skapa information – en vägkarta för bättre uppföljning i skolsystemet

Gabriel Heller-Sahlgren, Svenskt Näringsliv maj 2024

Den här rapporten diskuterar hur man kan skapa ett bättre system för kunskapsuppföljning i den svenska grundskolan och hur resultaten i sin tur kan användas för att förbättra informationssystemet. Forskning visar att

kunskapsmätning och kunskapsuppföljning i sig leder till bättre kunskapsresultat, bland annat därför att elever börjar studera mera vilket i sin tur höjer deras prestationer. Det svenska systemet för kunskapsuppföljning har enligt rapporten inte varit tillräckligt bra. Detta beror delvis på en stark decentralisering när det gäller vad som bedöms och hur det bedöms. Varken betygen eller de nationella proven har utformats för att kunna vara en tillförlitlig måttstock på elevers kunskaper.

Detta minskar värdet av den information som kan erhållas från kunskapskontrollerna. Inte minst gäller det vid bedömning av hur väl skolorna lyckas med sitt kunskapsuppdrag. Uppföljning av enskilda elevers kunskapsnivå försvåras också.

Mot denna bakgrund skissas i rapporten på ett sammanhängande system från elevens skolstart för extern kunskapsuppföljning och resultatinformation i den svenska grundskolan. På så sätt kan elevernas kunskapsutveckling och skolornas prestationer lättare följas, men också hur kunskapsnivån i grundskolan i Sverige som helhet utvecklas.

Vad kan vi lära av PISA 2022?

Faktorer bakom svenska elevers resultat

Gabriel Heller-Sahlgren, Näringslivets Skolforum mars 2024

I denna rapport genomför skolforskaren Gabriel Heller Sahlgren en fördjupad analys av de svenska resultaten i PISA 2022. Analysen visar att Sveriges försämrade resultat, likt flera andra länder, troligtvis beror på pandemins effekter. Men det finns ett antal andra faktorer som påverkar. Elevernas resultat är positivt relaterat till graden av exponering för ren matematik (exempelvis traditionella ekvationer), grundläggande kognitiv aktivering i matematikundervisningen (såsom memorering av regler av relevans för matematisk problemlösning) och ordning på matematiklektionerna. Även förekomsten av läxor är också positivt relaterat till elevernas PISA-resultat.

Samtidigt verkar bland annat vardagsanknytning i matematikundervisningen (kopplingen mellan matematik och vanliga situationer i elevers vardag), digitala hjälpmedel på matematiklektionerna, förseningar och skolk istället vara negativt relaterat till matematikresultaten.

Ingenting tyder på att friskolor har bidragit till det kunskapsfall som nu har skett. Tvärtom presterar elever i fristående skolor mycket bättre än elever i kommunala skolor i PISA 2022 – som alltså rättas externt och därmed inte påverkas av betygsinflation – även efter att man justerar för elevers bakgrund. Friskolornas kunskapsmässiga försprång har också ökat i de senaste PISA-undersökningarna. Resultaten i friskolorna sjönk exempelvis knappt alls mellan 2018 och 2022; hela kunskapsfallet under pandemin är koncentrerat till kommunala skolor. Däremot har friskolornas fördel vad gäller elevunderlaget – i den mån det påverkar PISA-resultaten – inte ökat över tid.

Rektorsomsättning – en utmaning på många grundskolor

Skolverket, januari 2024

Skolverket konstaterar att tre av tio grundskolor har en hög omsättning på rektorer. Det innebär att de har haft tre rektorer eller fler de senaste fem läsåren. Myndigheten konstaterar också att det finns en tydlig koppling mellan rektorns ledarskap och utbildningens kvalitet. En större andel av de kommunala skolorna (30 procent) har hög rektorsomsättning jämfört med de fristående grundskolorna (23 procent). 42 procent av de fristående grundskolor har inte haft någon rektorsomsättning, jämfört med 31 procent av de kommunala grundskolorna. Skolverkets rapport visar också att de skolor med hög rektorsomsättning framför allt finns i områden med goda socioekonomiska förutsättningar – tvärt emot vad den gängse bilden annars är.

Skolinspektionen och kvalitet i skolan

Ramboll, Svenskt Näringsliv, december 2023

I rapporten belyser konsultföretaget Ramboll vilken roll Skolinspektionen spelar i dagsläget för att säkra skolors kunskapsresultat. Ramboll har dessutom utforskat hur tillsynsmyndigheter över skolan fungerar i andra länder, bl.a. Ofsted i Storbritannien.

Rambolls studie visar att Skolinspektionen i tillsyn och kvalitetsgranskningar fokuserar på skolors förutsättningar att bedriva undervisning av god kvalitet och nå förbättrade kunskapsresultat. Samtidigt beaktas inte elevernas kunskapsresultat i Skolinspektionens bedömning av i vilken utsträckning en skola uppfyller myndighetens kvalitetskriterier.

No Excuses

– en skolpolitisk lösning för Sveriges utanförskapsområden?

Gabriel Heller-Sahlgren, Svenskt Näringsliv, augusti 2023

I rapporten beskriver skolforskaren Gabriel H Sahlgren konceptet No Excuses och diskuterar vad ett införande av modellen i framförallt skolor i utanförskapsområden skulle innebära för skolresultaten. De låga kunskapsresultaten bland elever med utländsk bakgrund i allmänhet, och i utanförskapsområden i synnerhet, är idag Sveriges största utbildningspolitiska utmaning. Utbildningsmodellen No Excuses är en möjlig lösning på detta problem. Modellen grundas i ett fokus på elevdisciplin samt kunskaper. Provet används frekvent för att diagnostisera problem och för att följa upp elevers framsteg över tid.

Forskning från USA, England och Chile finner att skolor som använder No Excuses-modellen ofta lyckas extremt bra kunskapsmässigt. GHS menar att effekten av att gå på vissa av dessa skolor under bara några år skulle kunna vara tillräcklig för att utjämna skillnaden som existerar mellan elever med svensk bakgrund och elever med utländsk bakgrund i PISA och TIMSS. Men No Excuses-modellen kan i praktiken inte införas i svenska skolor pga att dagens skollag och läroplan är starkt influerade av elevledda pedagogiska

idéer – och skollagen saknar explicit lagstöd för skoluniformer – vilket har skapat juridiska svårigheter att anamma metoder och särdrag som tillhör No Excuses-filosofin. Därför är modellen i praktiken olaglig i Sverige idag.

Friskolereformen har förbättrat Sveriges resultat i den internationella undersökningen TIMSS

Gabriel Heller-Sahlgren, IFN Working Paper 1472 september 2023

Gabriel Heller-Sahlgren har analyserat friskolereformen effekter på resultaten i TIMSS. Rapporten visar att friskolereformen har förbättrat resultaten i TIMSS. En ökning med 10 procentenheter i andelen elever som går i fristående skolor leder till cirka 20–25 poäng högre TIMSS-resultat. Detta motsvarar inläringen som normalt sker under cirka ett år på högstadienivå. En simulering på basis av de empiriska resultaten indikerar att Sveriges resultat i TIMSS 2019 i genomsnitt hade varit 20 poäng lägre om andelen elever i fristående skolor hade varit på samma nivå som 1995. Effekterna är också snarlika när man justerar för huvudmannaskapets direkta påverkan eller helt utesluter fristående skolor från analysen. Detta tyder på att det just är konkurrensen som driver effekterna, snarare än att fristående skolor i sig håller en mycket högre kvalitet. Konkurrensen har framför allt ökat genom framväxten av vinstdrivande friskolor. Analysen tyder också på att det är dessa skolor som driver den positiva effekten av konkurrensen på TIMSS-resultaten. Det finns ingen tydlig effekt av (den relativt blygsamma) ökningen av konkurrens från icke-vinstdrivande fristående skolor.

2022

Vårda friskolereformen – konkreta förslag i stället för slag i luften

Anders Morin, Svenskt Näringsliv, oktober 2022

Anders Morin, ansvarig för välfärdsfrågor på Svenskt Näringsliv, med flera rapportförfattare tar sig an ersättningssystemet för skolor och visar att det inte råder tydlig transparens kring kommunernas faktiska kostnader för skolan, vilka i sin tur ligger till grund för friskolornas skolpeng. Reglerna är otydliga och den bristfälliga transparensen kring exempelvis kostnader för lokaler och administration riskerar att gynna kommunala skolor på friskolors bekostnad.

Friskolornas roll i det svenska utbildningssystemet

Mikael Sandström, Svenskt Näringsliv, juni 2022

Studien gör en kunskapsöversikt som visar vad forskningen säger om hur valfrihet påverkar skolresultaten, segregationen och jämlikheten. Rapporten tittar även på betygsfrågan och den bredare diskussionen om huruvida friskolor har en positiv eller negativ effekt på svensk skola över lag. Den utmynnar i en rad förslag för att exempelvis värdesäkra betygen genom att rätta betyg centralt och sätta en norm för hur mycket slutbetyg får avvika från resultaten på nationella prov. Rapporten föreslår också mer informerade skolval och begränsade köer samt att ge kommuner rätt att upphandla inom skolområdet.

Stora skillnader i skolkvalitet

Gabriel Heller-Sahlgren, Svenskt Näringsliv, april 2022

Rapporten analyserar svenska elevers resultat på det nationella provet i matematik i årskurs nio under det senaste år som nationella prov genomförts – 2019. Resultaten bedöms i relation till samma elevers resultat på det nationella provet i årskurs sex, samt olika bakgrundsvariabler. Utfallet av analysen blir ett så kallat ”förädlingsvärde” som kan sägas representera skolornas bidrag till elevernas kunskapsutveckling.

Studien visar på mycket betydande kvalitetsskillnader mellan svenska skolor. Elevers förutsättningar spelar stor roll för resultaten, men undervisningens kvalitet har också stor betydelse. Skillnaderna är stora mellan storstädernas skolor och skolor på mindre orter. Av studien framgår också att friskolor i genomsnitt presterar bättre än kommunala.

Skattenytta i skolan

Henrik Jordahl och Gabriel Heller-Sahlgren, Kommissionen för skattenytta, augusti 2022

Gabriel Heller-Sahlgren utvecklar, tillsammans med professor Henrik Jordahl, arbetet med den tidigare nämnda studien, i en rapport för Kommissionen för skattenytta, och konstaterar här att var sjunde svensk skattekrona går till utbildning. Men effekten av dessa sammanlagt 357 miljarder kronor är oklar.

Jordahl och Heller-Sahlgren beräknar förädlingsvärdet för skolor med utgångspunkt i betygen i matematik i årskurs 6 och 9 och tar på så sätt fram ett mått på skolornas bidrag till elevernas kunskapsutveckling. Ett högt förädlingsvärde är ett kvitto på att en skola bidragit mycket till eleverna höjt sina betyg i årskurs 9 sett till betygen i årskurs 6.

Forskarna konstaterar också att goda resultat på internationella kunskapsprov har visat sig leda till högre ekonomisk tillväxt. Om svenska elever höjde sina PISA-resultat med 100 poäng (motsvarande en standardavvikelse) skulle detta kunna höja Sveriges årliga ekonomiska tillväxt med ungefär 1,3 procentenheter.

Rapporten visar att det råder stora kvalitetsskillnader i matematik mellan olika kommunala skolor i Stockholms stad. 5,3 meritvärdespoäng skiljer skolorna med högst och lägst förädlingsvärdet i matematikämnet. Det motsvarar 5,3 års undervisning på högstadienivå.

Också de ekonomiska resurserna skiljer kraftigt, men forskarna ser inget samband mellan ekonomiska resurser och resultat. Skolan med högst förädlingsvärde har nästan på kronan lika mycket resurser per elev som skolan med näst lägst förädlingsvärde.

Forskarna har även analyserat friskolornas påverkan på skattenytan och finner att friskolorna reducerar kommunernas grundskolekostnader per elev. Tio procentenheter fler grundskoleelever i friskolor sänker kommunens kostnader med ungefär 1,5 procent.

Skolpengen – effektivitet och konsekvenser

Riksrevisionen, (RiR 2022:17), juni 2022

Riksrevisionen granskar i denna rapport om regelverket kring skolpeng till friskolor bidrar till en likvärdig utbildning. Riksrevisionens granskning visar att systemet har vissa nackdelar, och rekommenderar att regeringen bör se till att en nationellt bestämd schablon för ersättningen till fristående skolor införs. Riksrevisionen skriver att de enskilda huvudmännen i dagens system har svårt att bedöma om de får rätt ersättning, till följd av kommunernas

bristfälliga transparens kring kostnader för lokaler och annat. Myndigheten menar också att olika huvudmän har olika ansvar och att skolpengssystemet inte tar höjd för det.

Statens insatser för likvärdig betygssättning – skillnaden mellan betyg och resultat på nationella prov Riksrevisionen, (RiR 2022:22), oktober 2022

Riksrevisionen har också tagit sig an betygsfrågan och redogör i denna rapport för hur statens insatser för att skapa större likvärdighet i betygssättningen misslyckats.

Riksrevisionens bedömning är att förändringen i skollagen – att särskilt beakta resultat på nationella prov i betygssättningen – och Skolinspektionens regelbundna tillsyn och kvalitetsgranskning hittills har haft liten påverkan på likvärdigheten i betygssättningen, sett till avvikelserna mellan betyg och resultat på nationella prov. Rapporten konstaterar att det fortfarande råder stora skillnader mellan betyg och resultat på nationella prov. Riksrevisionen bedömer därför att regeringen behöver göra mer för att öka likvärdigheten i betygssättningen.

Skolverkets statistikuppdrag – information, uppföljning och utvärdering Riksrevisionen, (RiR 2022:23), november 2022

Riksrevisionen har under året också granskat hur Skolverket sköter sitt uppdrag att samla in och utvärdera statistik från skolans värld. Kritik riktas mot att ”delar av Skolverkets statistik håller inte tillräckligt hög kvalitet”. Framför allt gäller det statistik som ska hjälpa elever att välja skola. Det handlar också om statistik som används vid fördelning av resurser till skolhuvudmännen för att öka likvärdigheten mellan skolor. ”Skolverkets statistik är viktig för att elever och vårdnadshavare ska kunna göra ett informerat skolval”, skriver

Riksrevisionen och drar den övergripande slutsatsen att Skolverkets arbete kan förbättras för att bättre tillgodose olika användares behov av kvalitets-säkrad statistik.

2021

Segregation i Sverige – årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling

Delegationen mot segregation (Delmos), oktober 2021

I den här rapporten svarar Delegationen mot segregation (Delmos) på ett uppdrag från regeringen som handlar om hur en central del av segregationen, den socioekonomiska boendesegregationen, har utvecklats i Sverige. Segregation innebär att människor lever och verkar separerade från varandra. Denna åtskillnad innebär att människor med liknande karaktäristika koncentreras i exempelvis olika bostadsområden, i olika skolor och på delar av arbetsmarknaden. Det finns olika typer av segregation. I denna rapport beskrivs den socioekonomiska boendesegregationen.

Den socioekonomiska boendesegregationen handlar om att människor är uppdelade i olika bostadsområden utifrån utbildningsnivå, yrkesgrupp eller tillgången till ekonomiska resurser. Eftersom bostadens plats påverkar livschanser, exempelvis genom barns tillgång till utbildning och vuxnas möjligheter till ett arbete, har platsen stor betydelse för konsekvenserna av segregationen.

Vad kan vi lära av Pisa 2018

Gabriel Heller Sahlgren, Näringslivets Skolforum, november 2021

De svenska resultaten fortsatte uppåt i PISA 2018, i genomsnitt har nu 67 procent av fallet sedan PISA 2000 raderats ut. Bland elever med minst en förälder född i Sverige har hela fallet hämtats igen. Elever i fristående skolor

presterade bättre än elever i kommunala skolor med statistiskt säkerställd marginal i PISA 2018, både innan och efter att man justerar för elevernas bakgrund. Efter justering för en rad bakgrundsvariabler uppgår skillnaden till 10–13 PISA poäng, vilket ungefär motsvarar inläringen som sker under en tredjedel av ett läsår.

I rapporten analyseras faktorer som kan tänkas påverka resultatskillnaderna i PISA 2018 inom Sverige. De inkluderar fristående respektive kommunalt huvudmannaskap, undervisningsmetoder, studieklimat, användning av digitala hjälpmedel, förseningar och skolk.

Bra skolor i hela landet – skillnader i resultat mellan stad och land i TIMSS 2019

Gabriel Heller Sahlgren, Näringslivets Skolforum, september 2021

Detta är inte en jämförelse mellan friskolor och kommunala skolor. Rapporten analyserar resultatskillnader mellan stad och land bland åttondeklassare i TIMSS 2019. TIMSS-proven rättas externt och eftersom även data från enkäter om hur skolorna fungerar samlas in möjliggörs analyser av mekanismer bakom eventuella resultatskillnader. Resultaten visar att elever på landsbygden och i mindre orter underpresterar ganska kraftigt i TIMSS, jämfört med elever i storstäder och tillhörande förorter, efter att man håller elevernas bakgrundsvariabler konstanta. Elever i övriga städer presterar ungefär mitt emellan de andra två grupperna. De sämre kunskapsresultaten bland elever på landsbygden och i mindre orter förklaras inte av att de i genomsnitt är väldigt lågpresterande, utan framför allt av att eleverna på landsbygden och i mindre orter inte når medelgoda och högre kunskapsnivåer. Sannolikheten att en elev på landsbygden och i mindre orter når avancerad nivå i matematik är exempelvis bara hälften så stor jämfört med både elever i storstads-, och förortsskolor samt elever i skolor i övriga städer. Analysen finner flera möjliga förklaringar till de sämre kunskapsresultaten i skolor på landsbygden och i mindre orter. Eftersom resurserna redan idag är större på landsbygden och i

mindre orter jämfört med i städer, och eftersom detta relativa resursövertag har ökat över tid, ter det sig osannolikt att lösningen huvudsakligen innefattar mer pengar.

2020

Friskolorna och skolkostnaderna nr 2020:21

Gabriel Heller-Sahlgren, London School of Economics och Institutet för Näringslivsforskning, Svenskt Näringsliv, november 2020

Sedan friskolereformen genomfördes 1992 har debatten kring dess effekter varit intensiv. Under den senaste tiden har ett nytt perspektiv i frågan om fristående och kommunala skolors relativa finansiering blivit allt viktigare. Medan vissa hävdar att systemet förfördelar fristående skolor menar andra att kommunala aktörer får mindre pengar än de fristående, eftersom kravet på likabehandling ignorerar att uppdragen skiljer sig åt mellan de olika huvudmännen.

Skolvalet, kunskaperna och likvärdigheten

Gabriel Heller-Sahlgren, London School of Economics och Institutet för Näringslivsforskning, Timbro, juni 2020

Vilka effekter har skolvalet och friskolor egentligen på den svenska skolans kvalitet, likvärdighet, skolsegregation och betygssättning? Skolforskaren Gabriel Heller-Sahlgren sammanfattar den empiriska forskningen på området i denna rapport från 2020.

The Value Added of Internationella Engelska Skolan Policy Paper No. 89 2020

Gabriel Heller-Sahlgren, London School of Economics och Institutet för Näringslivsforskning och Henrik Jordahl, Institutet för Näringslivsforskning

Rapporten är ett första steg i ett forskningsprojekt med målet att beräkna förädlingsvärden för så många huvudmän och skolor som möjligt. I framtiden kommer liknande studier som analyserar andra huvudmän och skolor, både fristående och kommunala, att genomföras. Projektet finansieras med medel från programmet Tjänstesektorns ekonomi samt de huvudmän som deltar i projektet, inklusive IES och Kunskapsskolan.

Segregation – Slutrapport från ett forskningsprogram

Peter Hedström, Linköpings universitet, senior research fellow vid Nuffield College, Oxford m fl., februari 2020

Den debatt om skolsegregationen som förts på senare tid har enligt forskarna varit något missriktad. Många tycks tro att skolorna blivit betydligt mer segregerade under senare år och att det fria skolvalet varit en viktig pådrivande faktor. Deras forskning visar dock att skolsegregationen varit förvånansvärt stabil och att det fria skolvalet haft en tämligen marginell betydelse för skolsegregationens omfattning. Orsakerna till skolornas segregation står snarare att finna i kombinationen av en kraftigt segregerad bostadsmarknad och att de allra flesta elever går i skolor nära hemmet.

2019

Bostadsmarknaden – ett instrument för att välja grundskola?

Fredrik W Andersson, fil dr nationalekonomi. Ekonomisk debatt nr 5 2019

I artikeln studeras barnfamiljers flyttbeteende vid första barnets skolstart. Resultaten indikerar att barnfamiljer tenderar att flytta innan förskoleklassen startar. Dessutom finns tecken på att de barnfamiljer som flyttar placerar sina barn i skolor där eleverna har en högre socioekonomisk status. Barnfamiljer i Sverige uppvisar således ett beteende som liknar amerikanska barnfamiljers beteende – de verkar använda bostadsmarknaden för att skapa goda förutsättningar för sina barns skolgång.

Does school segregation lead to poor educational outcomes? Evidence from fifteen cohorts of Swedish ninth graders

Maria Brandén, Institutet för analytisk sociologi, Linköpings Universitet och Sociologiska Institutionen, Stockholms Universitet. Gunn Elisabeth Birkelund, Institutet för analytisk sociologi, Linköpings Universitet och Institutt for sociologi og samfunnsgeografi, Oslo Universitet Ryszard Szulkin, Sociologiska Institutionen, Stockholms universitet

Forskarna har undersökt frågan om grundskolans etniska sammansättning i sig påverkar hur det går för elever i skolan. Spelar det någon roll för en elevs chans att få bra betyg om hen går i en skola med, säg 50 procent utrikes födda, jämfört med om hen går i en skola med, säg fem procent utrikes födda? Deras resultat visar att effekten av etnisk skolsegregering är betydligt överskattad i den politiska debatten och i media.

De har använt data där samtliga elever som gick ut årskurs 9 under 1998–2012 ingår. För att kunna särskilja effekten av att växa upp i familjer med lägre status när det gäller utbildning och inkomst från effekten av skolans etniska sammansättning, jämför de hur det går för syskon som haft sinsemellan olika skolsituation. Resultaten visar att den påverkan på slutbetyget i nian som kan kopplas till andelen utrikes födda elever i skolan ligger nära noll. Det innebär att det syskon som går i en skola med många barn födda utomlands har inte sämre betyg än det syskon som går i en skola med färre invandrare. När det gäller behörighet till gymnasiet finns en viss effekt men den är begränsad till några enstaka procentenheter.

Att den höga nivån på etnisk segregering i landets skolor inte ger de negativa konsekvenser som man ofta antagit innebär inte att skolor med allsidig etnisk och socioekonomisk sammansättning inte bör eftersträvas. För barnen, särskilt de från mindre gynnsamma hemmamiljöer, verkar tidiga insatser som stödjer kognitiv utveckling speciellt viktiga, de ger en tydlig hög avkastning på senare utbildningsresultat. Det innebär att en förskola och skola av hög kvalitet är samhällets centrala resurser för att utjämna livschanser. Hur deras etniska sammansättning ser ut spelar nog mindre roll.

Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan. Bilaga 7 till Långtidsutredningen,

SOU 2019:40, Stockholm. Holmlund, H., Sjögren, A., & Öckert, B. (2019)

Rapporten undersöker likvärdigheten i den svenska grund- och gymnasieskolan. Fokus ligger på kvantitativa analyser som bidrar till förståelsen av skolans kompensatoriska uppdrag för framförallt kunskaper och skolresultat. Skillnader i resultat mellan elever och skolor, och förändringar över tid, kan bero dels på elevernas egenskaper som t.ex. föräldrars utbildningsnivå, födelseland och invandringsålder, dels på skolans resurser och kvalitet.

Skolans resultat kan alltså relateras till elevsammansättningen, men också till tillgång och fördelning av resurser och lärarkompetens, och till skolans förmåga att förvalta sina lärarresurser och utjämna förutsättningar mellan olika grupper av elever. Dessa två faktorer – elevers förutsättningar och skolans resurser – benämner vi skolans insatsfaktorer. I rapporten studeras först hur olika insatsfaktorer fördelas över tiden ur ett likvärdighetsperspektiv. Därefter analyseras skolans utfall i termer av resultat och kvalitet. Dessa analyser fokuserar på resultat- och kvalitetsskillnader mellan skolor, på hur skolkvalitet varierar mellan elever med olika förutsättningar, och på utvecklingen av familjebakgrundens betydelse för elevers skolresultat.

Lika för alla? En ESO-antologi om skolans likvärdighet

Robert Erikson och Lena Unemo (red.) Anders Böhlmark, Camilla Brørup Dyssegaard, Niels Egelund, Sigrun K. Ertesvåg, Jan O. Jonsson, Mikael Lindahl, Anders Stenberg och Georg Treuter Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2019:1

Såväl svenska som internationella bedömare menar att skolans likvärdighet försämrats under de senaste decennierna. Vad kan göras för att bryta utvecklingen? Den frågan undersöks av ett antal forskare i den nya ESO-antologin ”Lika för alla?”.

I antologin framhåller författarna att likvärdighetsbegreppet är oprecist, men ger också flera förslag på hur elever ska kunna nå bättre resultat i skolan.

Likvärdighet förutsätts då innebära att alla elever ska få god undervisning i bra skolor. Robert Erikson, en av redaktörerna för antologin, visar i sitt kapitel att de mått som används för att bedöma likvärdighet säger ganska lite om hur förhållandena är i olika skolor, samtidigt som han ifrågasätter vilka möjligheter skolan egentligen har att bidra till minskade skillnader i resultat mellan elever med olika bakgrund. Andra frågor som uppmärksammas i antologin är behovet av studier som ger säkrare resultat om vilka åtgärder som stöder elevernas kunskapsinhämtande, och då särskilt för elever med ett svagare stöd hemifrån. Studievägledningens betydelse för elevernas utbildningsval och möjlighet för senare anställning, vikten av ett starkt ledarskap i skolan och att lärarna kan anpassa utbildningen efter de utmaningar eleverna möter är andra frågeställningar som belyses. Det finns inte en universal-lösning på problemen med bristande likvärdighet eller att vissa skolor ger undervisning av sämre kvalitet.

2018

Lönsamma kunskaper – Sambandet mellan vinst och kvalitet i svenska grundskolor

Gabriel Heller-Sahlgren, London School of Economics och Institutet för Näringslivsforskning, och Henrik Jordahl, Institutet för Näringslivsforskning, Svenskt Näringsliv, mars 2018.

I rapporten från 2018 undersöker forskarna sambandet mellan skolors lönsamhet och utbildningskvalitet. Analysen är gjord på aktiebolag, som är den dominerande organisationsformen för friskolor. Resultaten tyder på att lönsamhet och kvalitet går hand i hand på svenska grundskolor. Det gäller både akademiska kvalitetsmått som baseras på elevernas studieresultat och mjukare mått som baseras på elevernas attityder. För att undersöka om sambanden kan bero på betygsinflation jämförs elevernas slutbetyg med deras betyg på nationella prov. Härvid framkommer ingenting som tyder

på att sambandet mellan friskolornas lönsamhet och deras elevers studieresultat skulle bero på betygsinflation. Författarna finner heller inget stöd för att lönsamma friskolor har en mer fördelaktig elevsammansättning. Tvärt emot sådana farhågor verkar elevsammansättningen nästan inte skilja sig alls mellan friskolor med olika lönsamhetsnivåer. Enligt författarna förefaller alltså hög utbildningskvalitet vara lönsam för skolföretagen, precis som kan förväntas på andra marknader.

2017

Vitsen med vinsten – fyra exempel på företag inom vård och skola som genom hög kvalitet ger uthållig vinst

Henrik Jordahl och Bo Edvardsson, Svenskt Näringsliv, mars 2017

Denna rapport går till botten med hur det kommer sig att privata företag i välfärden, för samma ersättning som sina offentligt ägda konkurrenter, både kan leverera lika bra eller bättre kvalitet och dessutom göra vinst.

Slutsatsen är att vinstintresset i sig leder till kvalitetsförbättringar inom respektive verksamhet. Rapporten närstuderar fyra företag inom välfärdssektorn, däribland friskolekoncernen Internationella Engelska Skolan, IES.

Inom skolföretaget IES är det ekonomiska ansvaret decentraliserat och medarbetarna i verksamheten som känner den bäst fattar själva de flesta beslut som rör skolan. Utan central byråkrati, konstaterar rapportförfattarna. Uppföljning sker regelbundet och eleverna får själva bedöma skolans kvalitet i enkäter. Stor vikt läggs vid rekrytering, tack vare den decentraliserade strukturen och på rektorerna ställs höga krav.

Ankomst och härkomst – en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund

Hans Grönqvist och Susan Niknami Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2017:3

För att öka utrikes födda elevers chanser att lyckas i skolan måste insatser riktas även till elevernas föräldrar och mot bostadssegregationen. Det är en av slutsatserna i ESO-rapporten. De senaste åren har Sverige tagit emot ett rekordstort antal flyktingbarn, många i åldrarna 13 till 17 år. Eftersom en slutförd gymnasieutbildning är en nyckel till arbete för ungdomar i Sverige är det viktigt att även nyanlända ungdomar klarar skolan bra. Dessvärre har skillnaden i studieresultat mellan inrikes och utrikes födda elever ökat stadigt sedan slutet av 1980-talet. Hur gamla barnen är när de kommer till Sverige och varifrån de kommer spelar stor roll för studieresultatet, men det som är mest betydelsefullt är föräldrarnas socioekonomiska situation.

Att organisera för skolframgång – strategier för en likvärdig skola

Maria Jarl, Ulf Blossing och Klas Andersson, Natur & Kultur, juni 2017

Hur kan det egentligen komma sig att det finns stora variationer i elevernas resultat mellan olika skolor? Varför är vissa skolor mer framgångsrika än andra? Att organisera för skolframgång handlar om skolor som lokala organisationer och om hur verksamheten på en skola kan organiseras för att skapa goda förutsättningar för elevernas lärande.

I boken presenteras en jämförande studie mellan fyra framgångsrika och fyra icke framgångsrika skolor. Genom sitt urval ger studien en förståelse för vad som fungerar, vad som inte fungerar och varför. Författarna är verksamma vid institutionen för pedagogik och specialpedagogik vid Göteborgs universitet och har lång erfarenhet av arbete med lärar- och rektorsutbildning.

2016

När skolan själv får välja – en ESO-rapport om friskolornas etableringsmönster

Nikolay Angelov och Karin Edmark Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2016:3

ESO-rapporten visar att friskolor oftare etableras i områden med många högutbildade –men också i invandrartäta områden. Friskolor etableras också i högre utsträckning i områden där intäkterna förväntas bli högre och lokalkostnaderna lägre. Men förvånande nog tycks inte vinstsyftande friskolor påverkas av de ekonomiska förutsättningarna när de väljer var de etablerar sig. Rapporten visar också att förväntan om höga intäkter och låga lokalkostnader tycks spela roll när icke-vinstsyftande friskolor väljer var de ska etablera sig. För de vinstsyftande skolorna verkar däremot de ekonomiska förutsättningarna inte påverka etableringen.

Friskolorna och Pisa (2016)

ECPR, oktober 2016

I en rapport från tankesmedjan ECPR skriver man: “Analysen indikerar att elever i fristående skolor presterar cirka 18 PISA-poäng högre i läsförståelse, 10 PISA-poäng högre i matematik och 14 PISA-poäng högre i naturvetenskap jämfört med elever i kommunala skolor, efter att bakgrundsvariablerna hålls konstant. Detta innebär att elever i fristående skolor, efter kontroll för bakgrundsvariabler, ligger drygt två månader före i matematik, tre månader före i naturvetenskap och fyra månader före i läsförståelse jämfört med elever i kommunala skolor.”

2015

Independent Schools and Long-run Educational Outcomes: Evidence from Sweden's Large-scale Voucher Reform, *Economica*, Vol. 82, s. 508–551, 2015

Anders Böhlmark, Stockholms universitet och Mikael Lindahl, Uppsala universitet

I sin analys kring friskolornas effekter i grundskolan finner Böhlmark och Lindahl (2015) att en högre andel elever i friskolor – oavsett om dessa är vinstdrivande eller icke-vinstdrivande – stärker elevers prestationer. Effekterna är liknande på slutbetygen samt elevernas långsiktiga akademiska utfall i gymnasiet och på högskolan. Författarna visar också att de positiva effekterna ökar över tid – och faktiskt endast blir statistiskt tydliga först 11 år efter friskolereformen – vilket tyder på att det tar viss tid innan konkurrensen påverkar kunskaperna positivt och att det krävs en viss nivå av konkurrens innan effekterna blir tydliga.

2014

Decentralisering, skolval och fristående skolor: resultat och likvärdighet i svensk skola.

Holmlund, H., Häggblom, J., Lindahl, E., Martinson, S., Sjögren, A., Vikman, U., o.a. (2014). Rapport 2014:25, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), Uppsala.

Rapportförfattarna studerar hur 1990-talets stora skolreformer – kommunalisering, fritt skolval och fristående skolor – påverkat elevers resultat och likvärdigheten i skolan. Rapporten visar att resultaten i svensk skola började falla redan före skolreformerna på 1990-talet. Betygsskillnaderna mellan skolor har däremot ökat och beror på att elever med samma bakgrund idag oftare går på samma skola. Men familjebakgrundens betydelse för grundskolebetygen har inte förändrats.

Övrigt

Ifous

Ifous är ett fristående forskningsinstitut som verkar för att skapa nytta för svensk skola och förskola. De samordnar praktisk forskning och konkret utvecklingsarbete där lärare och skolledare tar aktiv del i kunskapsbyggandet. Särskilt fokus läggs på utvecklingsområden som har stor betydelse för lärandet.

Näringslivets Ekonomifakta

På denna sida finns det information om skola och utbildning i Sverige.

Almega Utbildnings rapporter

2025

Sveriges bästa skola för alla – likvärdighet och kvalitet

Lena Dahlstedt mars 2025

I skoldebatten talas det ofta om vikten av kvalitet i skolan och att om skolor inte lever upp till kvalitet så ska det vidtas åtgärder.

Vi bad Lena Dahlstedt, med mångårig erfarenhet av såväl statlig som kommunal ledning, styrning och utveckling inom skolområdet, att skriva en rapport om hur dagens system ser ut när det gäller regelverk, likvärdighet och kvalitet. I denna rapport beskriver hon hur ansvarsfördelningen ser ut i dag mellan staten, skolhuvudmännen i form av kommuner och friskolehuvudmän. Hon beskriver dagens kvalitetssystem och hur skolmyndigheterna jobbar med dessa. Men uppfyller de befintliga systemen kravet på en tydlig kvalitetsdefinition och förutsägbarhet när det gäller var gränsen går mellan kvalitet och kvalitetsbrister? Hennes svar på den frågan är nej.

Konsekvensanalys avseende eventuella förslag om införande av en nationell skolpengsnorm och begränsade vinstuttag i skolan

Sweco januari 2025

Under 2025 kommer flera utredningar avgöra hur svensk skola organiseras, regleras och finansieras under lång tid. En av utredningarna undersöker hur en nationell skolpengsnorm skulle kunna konstrueras. Analysföretaget Sweco har på uppdrag av Almega Utbildning gjort en oberoende konsekvensanalys av möjligheter och risker med nya skolpengsnormen.

Med en ny skolpengsnorm uppskattar Sweco att skillnader i ersättning mellan kommuner och skolor i det närmaste helt kommer att relateras till socioekonomiska skillnader i elevsammansättning. Mellan kommunala huvudmän får även ersättningen för platsgaranti ett visst genomslag.

Eftersom resursfördelningen till skolor idag ser väldigt olika ut väntas en nationell skolpengsnorm dels leda till att de kommuner som idag har en ersättningsmodell som är mer återhållsam kommer att få en högre nivå, dels att den socioekonomiska omfördelningen, beroende på nuvarande modell, ibland blir mindre differentierad, ibland mer.

Friskolornas riksförbunds rapporter

2024

Skolnedläggningar 2014–2023 – ett kunskapsunderlag

Gustav Blomberg 10 juni 2024

Skolor har startats och lagts ner under alla år. Det gäller såväl före som efter friskolereformen och såväl kommunala som fristående skolor. Men hur ser det ut? Av debatten får man lätt intrycket att det är friskolor som

läggs ner och att det är kommunerna som tvingas ta hand om de elever vars friskola stängs. Gustaf Blomberg, business controller AcadeMedia, har för Friskolornas riksförbunds räkning gjort en genomgång av hur många grundskolor som har lagts ned under perioden 2014–2023.

Han har utgått ifrån offentlig statistik. Resultatet har blivit rapporten ”Skolnedläggningar 2014–2023 – ett kunskapsunderlag”. Vi vet att det inte är ovanligt att kommuner lägger ner skolor för att man anser att det är för dåligt elevunderlag. Man vill helt enkelt få ut stordriftsfördelar genom att de egna skolenheterna blir större. Vi vet också att även friskolor tvingas att stänga. Av denna rapport framgår det vad som är de främsta skälen till att skolor avvecklas. Det gäller såväl kommunala som fristående skolor.

Till högskolan från gymnasieskolan – En metodkommentar

Erik Lakomaa 7 maj 2024

Stämmer det verkligen att friskolors elever klarar högskolan sämre? En granskning av Skolverkets och Universitetskanslersämbetets rapport år 2024

Efter att Skolverket och Universitetskanslersämbetet (UKÄ) släppte den gemensamma rapporten ”Till högskolan från gymnasieskolan” i mars 2024 utbröt en intensiv debatt om en av rapportens slutsatser – att friskolors elever klarar sig sämre på högskolan.

Såväl skolministern som skoldebattörer drog stora växlar på rapporten: betygsinflationen gör att det inte går att lita på de betyg som friskolorna sätter på sina elever.

Men kan man verkligen dra den slutsatsen? Friskolornas riksförbund bad Erik Lakomaa, forskare vid Handelshögskolan, där han är direktör för Institutet för ekonomisk och företagshistorisk forskning, EHFF, att utveckla metodkritiken mot Skolverkets och UKÄ:s rapport.

Lakomaa visar bland annat tydligt att man inte, som de båda myndigheterna har gjort, rakt av kan jämföra olika kurser inom samma utbildningsområden med varandra. Om två elever med samma meritvärden väljer kurser vid olika lärosäten med helt olika svårighetsgrad kan man inte dra slutsatsen att den som valt den svårare utbildningen kan mindre för att hen tar färre poäng under det första läsåret.

2023

Är friskolorna överkompenserade?

Rapport Friskolornas riksförbund, oktober 2023

I skoldebatten heter det ofta att friskolorna får betalt för kostnader de inte har – och att skolpengen till fristående skolor därmed ”dränerar” den kommunala ekonomin. Till och med skolminister Lotta Edholm (L) har varit inne på detta tankespår. Men stämmer verklighetsbilden? Till skillnad från tidigare statliga utredningar har Mikaela Valtersson i en rapport för Friskolornas riksförbund granskat 32 kommuners faktiska, budgeterade, och till Skolverket redovisade, skolkostnader.

Det visar sig, när man går till botten med hur kommunerna räknar på skolans kostnader och vilka utgifter de har för utbildning, att kommunerna i genomsnitt ger minst 11 000 kronor per år mindre till friskolornas elever i skolpeng. Denna summa går till kostnader inom den centrala, kommunala byråkratin – och kommer alltså inte ens de kommunala eleverna till del i form av exempelvis undervisningstid. Det rör sig om kostnader för bland annat IT, administration, HR och fortbildning – kostnader som friskolorna också har – och som, enligt lagen, inte ska ingå i skolpengsberäkningarna.

Dessutom är så gott som alla granskade kommuner dåliga på att transparent redovisa sina kostnader, även detta i strid med lagen.

I nästan samtliga granskade kommuner missgynnas friskolornas elever systematiskt i skolpengsberäkningarna.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning

Rapport Friskolornas riksförbund, maj 2023

Varje år genomför Skolinspektionen regelbundna kvalitetsgranskningar av svenska skolor. Fjolårets granskningar sammanställdes i årsrapporten och visade att nio av tio skolor behöver utveckla arbetet för att möta Skolinspektionens kvalitetskriterier. Endast tio procent av de granskade skolenheterna arbetade på ett sätt som i hög utsträckning motsvarar de kvalitetskriterier som Skolinspektionen satt upp.

I denna rapport har vi, genom att begära ut kompletterande material från Skolinspektionen, kartlagt vilka skolhuvudmän som har störst utmaningar vad gäller skolkvalitet. Av Skolinspektionens granskningar framgår nämligen att huvudmännens förväntningar, uppföljningar och systematiska kvalitetsarbete gentemot de skolor de driver har stor betydelse. Men det ansvaret är det inte alla som tar, enligt myndigheten, som menar ”att många frågor [i stället] snabbt delegeras ned till rektorer”.

De kommunala huvudmännen – det vill säga den politiskt tillsatta utbildningsnämnden – är sämst i klassen. Av vår rapport framgår att endast en av tio kommunala skolhuvudmän når upp till Skolinspektionens kvalitetskriterier.

34,6 procent av de kommunala huvudmännen når upp till kvalitetskriterierna ”i låg utsträckning” och enbart 16 procent ”i hög utsträckning”. Bland fristående huvudmän når 27,3 procent kraven ”i hög utsträckning” och 9,1 procent ”i låg utsträckning”. Mer än var fjärde granskad enskild huvudman

mötte Skolinspektionens krav i hög utsträckning, medan endast var tionde kommunal gjorde det, under de år vi tittat på. 2022 var det bara 2 granskade enskilda huvudmän, men 20 kommunala huvudmän, som höll låg kvalitet.

Behörighet till gymnasiet – Om skolorna som misslyckats och lyckats med kunskapsuppdraget läsåret 2022/23

Rapport Friskolornas riksförbund, november 2023

Närmare 20 000 elever lämnar varje år grundskolan utan att vara behöriga till gymnasiet. Läsåret 2022/2023 minskade andelen något från 15 till 14,8 procent, utslaget på hela riket. Men i en stad som Göteborg ökade däremot antalet skolor där över 30 procent av dem som lämnar årskurs nio inte kan gå på gymnasiet. I hela 95 kommunala skolor runt om i landet lämnade över 30 procent av eleverna grundskolan utan gymnasiebehörighet.

För andra året i rad har Friskolornas riksförbund låtit sammanställa statistiken och bryta ner den på huvudmannanivå. Och det visar sig att friskolor inte utgör problemet i detta avseende.

Flera av landets större kommunala huvudmän har skolor där mer än varannan elev saknar behörighet till gymnasiet. Totalt rör det sig om nio stycken, fyra av dem ligger i Göteborg.

Av 22 grundskolor i Göteborg där 100 procent av eleverna är behöriga till gymnasiet är 19 friskolor och 3 kommunala.

166 skolor med kommunal huvudman hade kring 100 procent behörighet år 2023. 317 skolor färre än året innan. 272 friskolor nådde kring 100 procent behörighet till gymnasiet.

För de elever som inte når gymnasiebehörighet kan hela återstoden av livet bli tufft. Och även för deras klasskamrater i skolor där 30 procent eller fler inte når behörighet kan man fråga sig om skoltiden inte riskerar att bli en utslagningsmaskin, snarare än en språngbräda mot framtiden.

2022

Behörighet till gymnasiet – om skolorna som misslyckats och lyckats

Annika Westh, Friskolornas, december 2022

Rapporten listar, med utgångspunkt i Skolverkets statistik, vilka grundskolor som lyckas, respektive misslyckas, med kunskapsuppdraget i form av att leda eleverna i årskurs 9 till gymnasiebehörighet. 15 procent av de svenska eleverna når inte behörighet till gymnasieskolan efter årskurs 9. Det rör sig om 18 000 ungdomar som årligen riskerar att slås ut från arbetsmarknaden redan innan de gått ut skolan.

Rapporten visar på stora skillnader mellan kommunala högstadieskolor och fristående. I hela 113 kommunala grundskolor lämnade över 30 procent av eleverna grundskolan utan behörighet till gymnasiet. De flesta skolor med enskild huvudman har närmare 100 procents gymnasiebehörighet. Bland de friskolor som har många elever som inte når gymnasiebehörighet är de flesta så kallade resursskolor för barn med särskilda behov.

Det finns också stora skillnader kommuner emellan. Slående är till exempel skillnaderna mellan Stockholm och Göteborg. Göteborg har 15 kommunala skolor där mer än 30 procent av eleverna saknar gymnasiebehörighet. Det kan jämföras med Stockholm, där endast fyra kommunala skolor låter över 30 procent av eleverna lämna grundskolan utan gymnasiebehörighet. Detta trots att 2 536 fler elever gick ut en kommunal grundskola i Stockholm våren 2022.

2020

Se skolans verkliga utmaningar – låt alla goda krafter bidra, maj 2020

Rapporten ger en bild av vilka utmaningar som svensk skola har bl.a. mot bakgrund av den stora förändring som skett av elevunderlaget det senaste årtiondet. Sverige behöver en debatt om hur alla skolor ska bli bra skolor.

Ständigt och jämt hamnar diskussionen i huvudmannaskapsfrågan. Ena dagen är det vinster kopplat till huvudman, andra dagen är det segregation kopplat till huvudman. Men svensk skolas utmaning är större än så. Det är inte acceptabelt att huvudmän år ut och år in lämnar ifrån sig grundskoleelever utan behörighet till gymnasiet. Forskningen är tydlig när det gäller vilka framgångsfaktorerna är. Skillnaden mellan skolors kvalitet har ökat i Sverige. Slutsatsen av detta kan inte vara att ”stoppa toppen” utan att se till att de som riskerar att halka efter kommer ikapp. För det absolut viktigaste likvärdighetsarbetet handlar om att se till att alla elever – oavsett bakgrund – får en bra kunskapsgrund med sig i bagaget från grundskolan. De framgångsrika skolorna kan lära oss hur man åstadkommer detta.

2019

Sveriges bästa och sämsta grundskolor

En rapport med en lista över toppen och botten av de skolor som enligt Skolverkets SALSA-statistik presenterar bäst och sämst i betyg för årskurs 9. Genom att SALSA tar hänsyn till elevernas bakgrundsfaktorer tydliggörs att skolor med i princip samma förutsättningar kan lyckas väldigt olika.

Anteckningar

[illegible]

Almega Utbildning har funnits sedan den 1 juli 2024 och är Sveriges bransch- och arbetsgivarorganisation för fristående förskolor, grund- och gymnasieskolor.

Förbundet har drygt 800 medlemmar och sammanlagt närmare 47 000 medarbetare på ungefär 2000 arbetsplatser.
